

Reetta Partanen

KUNTOUTUKSEN TUKEMINEN KUVATAIDETERAPEUTTISIN
MENETELMIN ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVIEN
ASIAKKAIDEN TYÖHÖNVALMENNUSKESKUKSESSA

Sosiaalialan koulutusohjelma

2015

KUNTOUTUKSEN TUKEMINEN KUVATAIDETERAPEUTTISIN MENETELMIN ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVIEN ASIAKKAIDEN TYÖHÖNVALMENNUSKESKUKSESSA

Partanen, Reetta
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Toukokuu 2015
Ohjaaja: Hautala, Päivi-Maria
Sivumäärä: 74
Liitteitä: 7

Asiasanat: kuvataideterapeuttiset menetelmät, vammaispalvelut, kuntoutus

Opinnäytetyössäni tutkin kuvataideterapeuttisten menetelmien toimivuutta työhönvalmennuskeskuksessa osana erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kuntoutusta. Teen opinnäytetyöni tutkimusyhteistyössä KVPS Tukena Oy:n kanssa, joka on Kehitysvammaisten Palvelusäätiön ostopalvelutoimintaansa varten perustama valtakunnallinen palveluntuottaja. Tutkimukseni on kvalitatiivinen toimintatutkimus ja toimintatutkimuksen osuuden toteutan Kankaanpään Työhönvalmennuskeskuksessa (Tyvalla).

Opinnäytetyössäni tutkin, miten ja missä eri tilanteissa kuvataideterapiasta on hyötyä Tyvassa. Tässä kohdassa huomioin sekä työntekijän että asiakkaan näkökulman. Onko tilanteita, joissa Tyvan asiakas voi kokea hyötyvänsä kuvataideterapeuttisesta toiminnasta ja se auttaa hänen kuntoutustaan? Entä voiko toiminnasta olla hyötyä työntekijälle asiakkaan kohtaamisessa ja kuntoutuksen eteen tehtävässä työssä Tyvalla? Samoin huomioin tutkimuksessani kuvataideterapeuttiseen toimintaan liittyvät mahdolliset haitat ja uhat.

Opinnäytetyöni viitekehyksessä paneudun kolmeen eri osa-alueeseen ja otan niissä jokaisessa huomioon erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden näkökulman: Kuntoutus ja sen tärkeät teemat, kuvataideterapeuttiset ja taidemuotoiset menetelmät sekä Tyvalla tapahtuva kuntoutus. Teorian, observoinnin ja haastattelujen avulla hahmotan tekemääni tutkimuksen toiminnallista osuutta, jossa olen tehnyt erilaisin metodein kuvataideterapeuttisia tapaamisia. Kerron pääpiirteet käyttämästäni menetelmästä, terapiaprosesseista ja miten nämä prosessit limittyvät Tyvan muuhun toimintaan.

Tutkimukseni mukaan kuvataiteellinen ja kuvataideterapeuttinen toiminta on mahdollisuus integroida asiakkaan kuntoutukseen ja Tyvan arkeen. Toiminta voidaan räätälöidä yksilön tavoitteiden mukaan ja parhaillaan se on asiakkaan keino käsitellä ja tuoda esille tunteitaan, kokemuksiaan ja mielipiteitään. Näin se vahvistaa asiakkaan oman äänen kuuluvuutta sekä lisää motivaatiota kuntoutukseen. Kuvataideterapeuttinen toiminta tukeekin näin Tyvalla tehtyä kuntoutusta. Se myös vahvistaa asiakkaiden työkykyisyyttä ja sosiaalisia taitoja sekä lisää inspiraatiota, voimaantumista, koherenssia ja parempaa elämänlaatua. Opinnäytetyöni päätteeksi teen työskentelystä mallinnoksen, jotta tämän tyyppistä työskentelyä on mahdollisuus hyödyntää jatkossakin erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden työhönvalmennuskeskuksissa ja harkiten muissa erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palveluissa.

ART THERAPY METHODS AS PART OF SUPPORTING REHABILITATION OF SPECIAL NEEDS CUSTOMERS AT THE TRAINING FOR WORK CENTRE

Partanen, Reetta
Satakunta University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Science
May 2015
Supervisor: Hautala, Päivi-Maria
Number of pages: 74
Appendices: 7

Keywords: art therapy, services for people with special needs, rehabilitation

---

In my dissertation I study the suitability of art therapy methods in training for work, as part of the rehabilitation of people with special needs. My dissertation is a cooperative research project with KVPS Tukena Oy, which has been founded by the Service Foundation for Disabled to provide services at the national level. This is a qualitative activity study, based at the Kankaanpää centre for training for work (Tyva).

In my research I focus on the ways and situations in which art therapy can be useful at Tyva, including the perspectives of both, the staff and the customer. Are there particular situations in which a Tyva customer can feel they are benefiting from art therapy, and it improves their rehabilitation? Can art therapy be useful to members of staff in making a connection with a customer and working towards their rehabilitation? In addition, the study includes potential disadvantages and dangers that could result from art therapy.

The framework for my research includes the following three aspects, which all involve the perspective of the people with special needs: rehabilitation and its important themes; art therapeutic methods; and rehabilitation at Tyva. With the help of theoretical perspectives, observation and interviews, I will situate and analyse the activity part of my research, which has involved art therapeutic sessions, making use of a variety of methods. I will outline the methods I have used, the therapeutic processes, and the ways these processes are linked to the other work at Tyva.

On the basis of my research, I argue that art therapeutic work can be incorporated into the rehabilitation of customers and the every day practice at Tyva in a meaningful way. The methods can be tailored to fit particular rehabilitation goals, and at its best, it can work for the customers as a way of processing and expressing thoughts and feelings. This way, it can strengthen the customer's voice, and increase the motivation for rehabilitation. Art therapy thus supports the rehabilitation work at Tyva. It also strengthens the ability to work and the social skills of the customers, and increases their inspiration, empowerment, coherence and life quality. In the conclusion of my dissertation I provide a model for making use of art therapy in the training for work centres for people with special needs, which can be extended, with careful consideration, to other services for people with special needs.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	TUTKIMUSMENETELMÄT JA AIKATAULU	6
3	OPINNÄYTETYÖN VIITEKEHYS	10
3.1	Erityistä tukea tarvitsevat ja vammaisuus	10
3.2	Kuntoutus ja sen tavoitteet	12
3.3	Voimaantuminen, elämänhallintakyky, mielenterveys ja vuorovaikutus	16
3.4	Tyvä erityistä tukea tarvitsevan henkilön kuntoutuspaikkana	19
3.5	Luovat menetelmät	23
3.6	Kuvataideterapia	24
4	TOIMINNALLISEN TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	27
4.1	Taidetapaaminen	27
4.2	Avoin kuvataideterapeuttinen ryhmätapaamisen	33
4.3	Suljettu kuvataideterapeuttinen ryhmätapaaminen	38
4.3.1	Arvionti	40
4.4	Kuvataideterapeuttinen yksilötapaaminen	43
4.4.1	Arviointi	45
5	ARVIONTI VAIKUTTAVUUDESTA	47
5.1	Hyödyt	47
5.2	Haitat ja uhat	56
5.3	Toiveet tulevaisuudesta	62
6	MALLI KUVATAIDETERAPEUTTISISTA MENETELMISTÄ OSANA TYVAN KUNTOUTUSTA	63
7	POHDINTAA	67
	LÄHTEET	71
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni tutkin kuvataideterapeuttien menetelmien toimivuutta osana erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kuntoutusta työhönvalmennuskeskuksessa. Teen opinnäytetyöni tutkimusyhteistyössä KVPS Tukena Oy:n kanssa, joka on Kehitysvammaisten Palvelusäätiön ostopalvelutoimintaansa varten perustama valtakunnallinen palveluntuottaja. Tutkimukseni on kvalitatiivinen toimintatutkimus ja tutkimuksen toiminnallisen osuuden toteutan Kankaanpään Työhönvalmennuskeskuksessa (jatkossa Tyva). Päädyin tekemään opinnäytetyöni Tyvalla, koska jo aiemmin suorittaessani kuvataideterapian työharjoitteluani siellä minua alkoi kiinnostamaan teemat, jotka muokkautuivat toimintatutkimukseni tutkimuskysymyksiksi.

Opinnäytetyöni viitekehyksessä paneudun kolmeen eri osa-alueeseen: Erityistä tukea tarvitsevien kuntoutukseen ja sen tärkeisiin teemoihin, kuvataideterapeutisiin ja taidemuotoisiin menetelmiin sekä Tyvalla tapahtuvaan kuntoutukseen. Teorian, havainnoinnin ja haastattelujen avulla arvioin Tyvalla tekemääni tutkimuksen toiminnallista osuutta. Tällöin olen tehnyt erilaisin metodein kuvataideterapeuttisia tapaamisia, joita on ollut sekä yksilön että avointen ja suljettujen ryhmien kanssa. Näitä kuvataideterapeuttisia tapaamisia olen kehittänyt toiminnan edetessä arvioinnista saatujen tulosten pohjalta. Kerron pääpiirteet terapiaprosesseista ja miten nämä prosessit limitäytyvät Tyvan muuhun toimintaan.

Tutkin miten ja missä eri tilanteissa kuvataideterapeuttisista menetelmistä on hyötyä Tyvalla. Tässä kohdassa huomioin sekä työntekijän että asiakkaan näkökulman: Onko tilanteita, joissa Tyvan asiakas voi kokea hyötyvänsä kuvataideterapeuttisesta toiminnasta ja se auttaa hänen kuntoutustaan? Entä voiko toiminnasta olla hyötyä työntekijälle asiakkaan kohtaamisessa ja hänen kuntoutuksensa eteen tehtävässä työssä Tyvalla? Haluan myös selvittää, liittyykö toimintaan haittoja tai uhkia. Jos kuvataideterapeuttien menetelmien voi nähdä hyödyntävän Tyvalla tehtävää työtä, teen työskentelystä mallinnuksen, jotta tämäntyyppistä työskentelyä on mahdollisuus harkiten hyödyntää ja soveltaa jatkossa erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden työhönvalmennuskeskuksissa ja muissa toimintaympäristöissä.

2 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AIKATAULU

Opinnäytetyön toiminnallinen osuus toteutettiin osana KVPS Tukena Oy:n Kankaanpäässä sijaitsevan Tyvan toimintaa. Opinnäytetyön yhdyshenkilönä ja työharjoittelun ohjaajana toimi Tyvan palveluyksikön johtaja Eija Poikkeus. Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen toimintatutkimus, jossa tiedonkeruumenetelminä käytän havainnointia, haastatteluja ja kirjallisia lähteitä.

Laadullinen tutkimus sopii erityisen hyvin tilanteisiin, joissa:

- Ilmiöstä ei ole tietoa, teorioita tai tutkimusta
- Ilmiöstä halutaan saada syvällinen näkemys
- Luodaan uusia teorioita tai hypoteeseja
- käytetään tiangnulaatioita eli ns. mixed-tutkimusstrategiaa
- ilmiöstä halutaan hyvä kuvaus. (Kananen 2014, 23.)

Toiminnallinen tutkimus mahdollistaakin tutkittavan ilmiön syvällisen ymmärtämisen sekä syvän ja rikkaan kuvaamisen ja selittämisen (Maxwell 1996, 17). Vahvassa roolissa toimii tutkimuksen lähtökohdat ja tutkijan tietoinen ja tiedostamaton tutkijahorisontti. Siinä yhdistyvät ontologinen ja eettinen valinta siitä, minä tutkittavaa ilmiötä tutkitaan sekä kokemuksellinen ja teoreettinen esiymmärrys tutkittavasta ilmiöstä (Mattila 2008, 22.) Jotta laadullinen tutkimus olisi luotettava, aineistokeruun on syytä olla monikanavaista eli usealla eri tutkimusmenetelmällä kerättyä. Tärkeää on myös eettinen etäisyys, jossa tutkijan roolit tutkijana, havainnoitsijana sekä osallistuvana antavat ja vaativat toisalta riittävää lähellä oloa, mutta toisalta myös tutkittavasta ilmiöistä etäisyyden ottamista. (Anttila 2005, 277–278.)

Omassa tutkimusprosessissani kerään kirjallisia tiedonlähteitä koko toiminnan ajan. Niiden avulla tutkija välttää muun muassa päällekkäistutkimusta ja täsmentää tutkimusaihetta (Kananen 2014, 11). Itse olen lukenut kuvataideterapeuttista kirjallisuutta omien opiskelujeni kautta paljon, mitä päivitin ja tarkensin tutkimusprosessin aikana. Kehitysvammaan liittyviin erityispiirteisiin sekä erityistä tukea tarvitsevien kanssa toteutettuihin luoviin toimintoihin ja kuntoutukseen perehdyin tarkemmin toimintatutkimuksen aikana.

Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kanssa luovien tai taideterapeuttisin menetelmin työskentelystä on tutkimuksia, kirjallista teoriaa sekä kertomuksia. Esimerkiksi Lieksassa sijaitsevassa Kirsikodissa kehitysvammaiset asiakkaat toimivat kokopäiväisinä kuvataiteilijoina eivätkä osallistu muualla järjestettyyn työtoimintaan. Tämä taiteilijayhteisö ei kuitenkaan käytä kuvataideterapeuttisia menetelmiä. (Kirsikodin kotisivut. 2015.) Myös taideterapeuttisista menetelmistä erityistä tukea tarvitsevien kanssa on tieteellistä kirjallisuutta. Aiempaa tutkimusta erityistä tukea tarvitsevien työ- ja päivätoiminnan puolelta tehdystä kuntouttavasta kuvataideterapeuttisesta toiminnasta ei kuitenkaan ole. Näin ollen oli tärkeää, että sitä järjestettiin Tyvassa, jotta sen toimivuutta tämän kaltaisissa paikoissa oli mahdollisuus arvioida. Toimintatutkimuksen tulokset ja niistä saatu malli toimii Kankaanpään Tyvassa ja ne ovat osittain siirrettävissä myös muihin erityistä tukea tarvitsevien ja kehitysvammaisten toimintapaikkoihin.

Toimintatutkimuksen tavoitteena on aina muutos esimerkiksi työmenetelmiä kehittämällä. Näin se on myös tässä tutkimuksessa, jossa arvioidaan uuden työmuodon vaikutuksia sekä kehitetään uusi malli. Kanasen mukaan pelkästään raportteja ja kirjoja tuottava tutkimus ei riitä, koska muutosta voi tapahtua ainoastaan prosessin ja siihen osallistumisen kautta. Näin saadaan tutkittavasta kohteesta esille myös syvempi tieto, esimerkiksi piilotieto, jota ei pelkillä haastatteluilla tai kyselyillä saada aikaan. Tutkija tekeekin osallistuvaa havainnointia, jotta pääsee selville ilmiön syvimästä olemuksesta. (Kananen 2014, 11–13). Tästä syystä tutkimukseni kirjallisen osuuden yhdeksi tärkeäksi elementeiksi nouseekin oma osallisuuteni tutkimuksen toiminnallisen osuuden kehittämisessä sekä sen käytännön toiminnassa mukana olosa. Toiminnan prosessien kuvaukset ovat perusteltuja, koska näiden kautta voin myös arvioida toimintatutkimuksessa esittämiäni tutkimustuloksia.

Toimintatutkimuksen aluksi seurasin ja osallistuin Tyvan arkeen kaksi viikkoa. Tärkeää oli, että näin tutustuin asiakkaisiin ja työntekijöihin seurattessani Tyvan päivittäistä toimintaa. Toisten työntekijöiden kanssa keskustelun ja tilanteiden reflektion myötä selkeytyi eri terapeuttiset menetelmät ja niiden terapeuttiset rajat. Näistä tiedotin muuta henkilökuntaa, jotta heillä olisi tietoa toiminnan erityispiirteistä. Tutkimuksen toiminnallinen osuus järjestettiin osana Tyvan toimintaa.

Tutkimuksen on tarkoitus olla jatkuva, syklinen prosessi, jossa havainnointi, seuranta ja suunnittelu seuraavat toisiaan koko tutkimuksen ajan. Niistä saatu tulos taas muokkaa toimintaa ja päättyy uudelleen havainnoinnin, seurannan ja suunnittelun piiriin. Havainnointi voi tapahtua tutkimuksen kaikissa vaiheissa, eli alkuvaiheessa tutkimusongelman määrittelyssä, muutoksen toteuttamisvaiheessa (interventiossa) sekä tulosten arvioinnissa. (Kananen 2014, 13, 35, 79.)

Käytin tutkimuksessa osallistuvan, osallistavan, epäsuoran ja suoran havainnoinnin keinoja. Havaintokeinona toimi myös tutkimuspäiväkirja, johon kirjasin, mitä tapahtui suunnitelluilla tapaamisilla sekä omaa itsereflektiota ja ajatuksia ja tunteitani tapahtumista. Lisäksi kirjasin Tyvan muun arjen tapahtumia, joiden uskoin liittyvän tutkittavaan asiaan. Koin itse tämän tärkeäksi muistamisen ja itsereflektion sekä arvioinnin keinoksi. Samoin kuvasin kuvataideterapeutistien tapaamisten aikana tehdyt työt.

Osana havainnointikeinoja, itsereflektiota ja arviointia apunani on kuvataideterapeutistien tapaamisten alussa Tyvan palveluyksikön johtajan, yksilöasiakkaan tai suljetun terapeutin ryhmän asiakkaiden ja heidän läheistensä kanssa tehty alkuselvytys, keskivaiheilla tehdyt väliarvioinnit ja loppuselvytykset. Alkuselvytyksessä kerroin toiminnasta, varmistin asiakkaiden vapaaehtoisuuden toimintaan ja pohdimme mahdollisia tavoitteita. Puolessa välissä prosessia arvioimme yksittäisten asiakkaiden tilannetta, kuvataideterapeutistien tapaamisten ryhmädynaamista puolta sekä laajemmin kuvataideterapeutin toiminnan ja Tyvan välistä suhdetta. Keskustelin päivittäin myös muun henkilökunnan kanssa sekä ajoittain koulutukseeni liittyvässä ryhmätyönohjauksessa toiminnasta. Saatujen tulosten nojalla kehitin kuvataideterapeuttisia tapaamisia tarvittaessa. Loppuhaastattelussa kävimme yksilöllisiä terapiaprosesseja läpi. Tällöin arvioimme myös tavoitteita ja niiden toteutumista sekä terapian mahdollisia vaikutuksia.

Vastuullani Tyvassa oli kolmena päivänä viikossa ohjata kuvataideterapeuttisia yksilö- ja ryhmätapaamisia. Tunteja päivään tuli yhteensä viisi, joista neljä tuntia meni kuvataideterapeuttisissa tapaamisissa ja yksi tunti kului ruokailuun. Ruokailutunnin alussa söimme yhdessä asiakkaiden kanssa. Tämän jälkeen tapaisimme työntekijöiden kanssa ja tämä oli usein hetki, jolloin reflektioimme Tyvan tai terapeuttien ta-

paamisten tilannetta. Olin myös mukana päivän päättävässä kahvihetkessä, musiikki-tuokioissa sekä joulujuhlissa.

Viimeinen terapeutin tapaaminen oli 21.1.2015. Tämän jälkeen haastattelin 14 asiakasta ja kolme työntekijää kolmen päivän aikana. Asiakkaat valikoituivat sen mukaan keneltä pystyi arvion mukaan saamaan vastauksia ja ketkä olivat osallistuneet johonkin kuvataideterapeutin toimintaan. Sain osallistumattomilta henkilöiltä keskustellen hieman tietoa osallistumattomuuden syistä ja lisäksi mahdollisia syitä arvioi ja havainnoi kanssani henkilökunta. Tarkempi perehtyminen tähän olisi saattanut antaa lisää näkökulmia tutkimukseen esimerkiksi toiminnan negatiivisten puolien arvioinnissa, mutta olisi toisaalta vaikuttanut esimerkiksi tutkimuksen laajuuteen ja aikatauluun. Tutkimuksessa esiin tullessiin positiivisiin vaikutuksiin haastattelemani henkilöiden raja ei vaikuta, koska suurin osa kuvaamistani vaikutuksista ilmenevät muutenkin vain sellaisten ihmisten kanssa työskennellessä, jotka vapaaehtoisesti osallistuvat kuvataideterapeutin toimintaan.

Kaikki haastateltavista tulivat haastateltaviksi vapaaehtoisesti. Tein haastattelut suullisesti, koska suurin osa asiakkaista ei osaa lukea tai kirjoittaa. Näin sain myös mahdollisuuden selittää ja tarkentaa kysymyksiä. Haastattelumetodina käytin puolistrukturoitua haastattelulomaketta, jossa kysyin kaikilta etukäteen laaditut kysymykset (Liite 5). Lisäksi tein tarkentavia lisäkysymyksiä. Haastattelukysymyksiä tehdessä tutkimusongelma ja siitä johdetut lisäkysymykset ovat ohjenuorana sille, mitä kysytään (Kananen 2014, 88).

Asiakashaastattelut kestivät neljästä minuutista puoleen tuntiin. Osa vastauksista oli yhden sanan mittaisia, mutta jotkut haastateltavat saattoivat puhua pitkään, joskus asian vierestäkin. Haastattelupaikkana oli neuvotteluhuone sen rauhallisuuden ja tuttuuden takia. Nauhoitin haastattelut asiakkaiden suostumuksella ja selitin tämän asiakkaille siten, ettei minun tarvitse itse kirjoittaa, vaan voin keskittyä heihin. Kerroin, mitä varten haastattelut tehdään ja korostin, että olen tyytyväinen kaikenlaisiin vastauksiin. Tällä vähensin riskiä, että asiakkaat puhuisivat mielilyttääkseen minua.

Työntekijöistä haastattelin Tyvan palveluyksikön johtajaa ja yhtä ohjaajaa sekä työtoiminnan- että päivätoiminnanpuolelta. Heiltä sain tietoa Tyvalla tehdystä kuntou-

tustyöstä ja havaintoja, tunteita sekä mielipiteitä toimintatutkimukseni toiminnallisesta osuudesta ja sen vaikuttavuudesta asiakkaisiin sekä henkilökuntaan. Selvitin myös toiminnan mahdollisia uhkia ja haittoja. Samalla yritin haastattelujen kautta hahmottaa kuvataideterapeuttisten menetelmien työskentelymallia Tyvalla. Koska toimintani keskittyi ennen kaikkea työtoiminnan asiakkaisiin, työntekijöillä oli haastatteluihin hieman erilainen näkökulma. Myös nämä haastattelut tein puolistrukturoidusti ja suullisesti (Liite 6 & 7). Haastattelut kestivät noin tunnin ajan. Haastattelut saivat kysymykset halutessaan aiemmin itselleen, jotta he pystyivät valmistautumaan niihin vastaamiseen. Litteroitua tekstiä kaikista haastatteluista on tuli noin 30 sivua.

Mukana olleet terapiaan osallistuneet sekä haastatellut henkilöt saavat lukea ja kommentoida halutessaan tekstiä ennen sen lopullista valmistumista. Valmistuttuaan annan opinnäytetyöstäni Tyvalle paperisen version ja esittelen sen toimipisteen henkilökunnalle ja mukana olleille asiakkaille. Lisäksi opinnäytetyö menee sekä julkisille KVPS Tukena Oy:n sivuille että sisäiseen tiedonsiirtoon tarkoitettuun Intranettiin.

Taideterapeuttisiin tapaamisiin osallistuneiden asiakkaiden anonymiteetistä huolehdin kirjaamalla kaikkien tiedot, terapiaprosessikuvaukset ja tapaamisista tulleet kuvat yleisellä tasolla. Haastattelut ja niistä saadut tulokset kirjaan myös niin, ettei niistä voida päätellä haastateltavan henkilöllisyyttä.

3 OPINNÄYTETYÖN VIITEKEHYS

3.1 Erityistä tukea tarvitsevat ja vammaisuus

Kehitysvammalain mukaan erityishuollon palveluihin on oikeutettu henkilö, jonka ”kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluita. Vamma tarkoittaa sellaista fyysistä tai psyykkistä vajavuutta, joka rajoittaa selvästi yksilön suorituskykyä.” (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 15–16.) Vammaisuutta määritellään tarkastelemalla, mitä toimintakyvyn rajoituksia

vamma aiheuttaa henkilölle hänen elinympäristössään. Maailman terveysjärjestö WHO toimintakykyä ja vammaisuutta koskevan luokituksen ICF:n mukaan toimintakyky koostuu kolmesta eri alueesta: Ihmisen kehosta, sen rakenteesta ja fysiologisesta toiminnasta, mielekkästä tekemisestä (yksilötaso) ja osallistumisesta (yhteisötaso) sekä yhteiskunnasta, kulttuurista, tekniikasta ja elinympäristöstä, jotka vaikuttavat ihmisen itsenäiseen selviytymiseen tai avun tarpeeseen. Terveiden edistämisen näkökulmasta toimintakykyä voidaan tarkkailla myös terveyden lukutaitona. Terveystiedon parantuessa ihmisen toimintakyky ja yhteistyöhalu kasvavat, joka taas korreloi hyvän terveyden kanssa. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2004, 10–11, 59.)

Olennaista on vammasta aiheutunut sosiaalinen haitta. Vammaisen onkin sellainen henkilö, jolla on pitkäaikaisia tai pysyviä toimintarajoitteita ja vaikeuksia suoriutua normaaleista elämän toiminnoista omassa elinympäristössään. Tärkeintä on avun ja tuen tarve eikä niinkään sairauden tai vamman luonne, joka on johtanut toimintarajoituksiin. Näin siis esimerkiksi kehitysvammaisuus on rinnastettavissa fyysisiin vammoihin tai mielenterveysongelmiin. (Malm ym. 2004, 9.)

Kuntoutuksen laadullisella laajentumisella on tarkoitettu kuntoutuksen käynnistämisperusteiden laajentumista lääketieteellisten kriteerien yli sosiaalsiin tekijöihin. Ongelmana on, että esimerkiksi Kelan tai työeläkelaitoksen kuntoutuksen edellytyksenä on lääkärin toteama sairaus tai vamma. Tämä kirjoitetaan kuntoutustarpeeksi myös silloin, kun kyse on laaja-alaisesta ongelmavyyhdistä, jossa vamma on toissijainen. Esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyys, henkinen uupumus ja erilaiset sosiaaliset ongelmat voivat olla pitkittyneen avun tarpeen todellisia syitä. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 46–48.)

Diagnoosien ongelmana on, että esimerkiksi kehitysvammaisuus on leimaava diagnoosi ja ehkä jo sinällään vammauttava. Vammaisten näkeminen samanlaisena ja vammaisuuden näkeminen aina tragediana on tuonut stereotyyppisiä näkemyksiä ja rakentanut niin sanottuja mallitarinoita. Näihin keskusteluihin liittyy myös toiseuskäsite ja sen tuoma arvostuksen puute. (Kantojärvi 2009, 25.) Kuitenkin edelleen nähdään, että diagnooseilla on myös oma tehtävänsä. Esimerkiksi älyllisen kehitysvammaisuuden vaikeusastetta on olennaista tutkia, jotta henkilön erityistarpeet voidaan tunnistaa paremmin, tukitoimet voidaan kohdistaa oikein ja saada hänet osalli-

seksi tietyistä palveluista tai yhteiskunnan tukitoimista. Luokitteluiden ei pitäisi olla ihmisen luokittelua, vaan henkilön terveydentilan ja siihen liittyvien aiheiden, piirteiden tai tarpeiden kuvaamista. Ihmistä ei saa asettaa tilanteeseen, jossa häntä luonnehditaan pelkästään vammoista, toimintarajoitteista tai osallistumisen esteistä johdettujen käsitteiden avulla. Vamma on yksi henkilöä luokitteleva, mutta ei välttämättä edes kovin merkittävä tai muista erottava asia. Käytännön työssä tärkeintä on ihmisten välinen vuorovaikutus, eivät termistöt. (Kaski ym. 2012, 18–19; Malm ym. 2004, 12.)

3.2 Kuntoutus ja sen tavoitteet

Kuntoutus jaotellaan usein neljään eri kenttään sen mukaan, mihin se hakee ratkaisuja ja mitä se edistää. *Lääkinnällinen kuntoutus* keskittyy parantamaan ja ylläpitämään kuntoutujan toimintakykyä, elämänhallintaa ja päivittäisissä toiminnoissa selviämistä sairaanhoidollisin menetelmin, kuten tutkimusten, apuvälineiden tai fysioterapian avulla. *Sosiaalinen kuntoutus* edistää asiakkaan sosiaalisen toimintakyvyn edellytyksiä esimerkiksi luomalla edellytyksiä sosiaaliseen osallistumiseen ja sosiaalisten verkostojen toimivuuteen sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmän avulla. *Ammatillisen kuntoutuksen* avulla edistetään vammaisen tai pitkäaikaissairaahan henkilön työhön pääsyä, työssä jaksamista tai työhön palaamista muun muassa koulutuksen, valmennuksen, ohjauksen ja työolosuhteiden muuttamisen keinoin. *Kasvatuksellinen kuntoutus* sisältää tukimuodot, jossa vammaisuuden tai pitkäaikaisen sairauden yksilön kehitykselle asettamat esteet pyritään voittamaan esimerkiksi varhaiskasvatuksen ja -hoidon, erityisopetuksen sekä aikuisen opinnollisen kuntoutuksen avulla. (Kari, Niskanen, Lehtonen & Arslankoski 2013, 7, 12–13.) Kokonaisvaltaisessa kuntoutuksessa pyritään ottamaan huomioon toimintakykyä kohentavat, ammatilliset, kasvatukselliset ja sosiaaliset näkökulmat (Järvikoski & Härkäpää 2011, 22).

Vuoden 2002 kuntoutusselonteossa kuntoutus on kuvattu yksilön tai yksilön ja hänen ympäristön muutosprosessina, jossa tavoitteena on toimintakyvyn, itsenäisen selviytymisen, hyvinvoinnin ja työllisyyden kohentuminen. Kuntoutuksen toimintakokonaisuuksa saattaa sisältää useita palveluita, jotka omalla osallaan tukevat, ohjaavat, kasvattavat, kouluttavat, hoitavat ja sopeuttavat henkilöä itseään tai vaikuttavat eri

tavoin hänen ympäristöönsä ja olosuhteisiinsa. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 16–17.)

Filosofi Lauri Rauhala on todennut, että aina kun holistisessa ihmiskäsityksessä huomioituihin kehollisuuteen, tajunnallisuuteen tai situationaalisuuteen vaikutetaan, muutos heijastuu myös toisissa. Näin pienetkin muutokset jossain muodossa voi merkitä alkuvirettä laajemmalle kehitykselle. (Rauhala 2005.) Filosofin Sirkku Hellsten, joka on tarkastellut kuntoutuksen ihmiskäsitystä, toteaaakin holistisen ihmiskäsityksen sopivan parhaiten kuntoutukseen, koska se ottaa huomioon ihmisen fyysisen ja psyykkisen sekä sosiaalisen ja kulttuurillisen puolen (Järvikoski & Härkäpää 2011, 30).

Ekososiaalisen mallin mukaan kuntoutuksessa on kyse kuntoutujan toimintaympäristöstä ja sen mahdollisesti vammauttavien piirteiden poistamisesta. Erilaiset yhteiskunnalliset ja rakenteelliset mallit sekä tekijät vaikuttavat aina kuntoutuksen tuloksiin. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 9.) Elämänlaatua käsittelevien tutkimusten mukaan vammaisuus sinällään ei aiheutakaan heikkoa elämänlaatua, vaan se, ettei vammaisuuden aiheuttamia vaikeuksia erilaisilla areenoilla ole riittävästi huomioitu (Nouko-Juvonen 1999, 14). Tehokas yhteiskunta -ohjelmassa huomioidaankin ihmisen hyvinvoinnin, terveyden ja toimintakyvyn edellytyksenä elinympäristö, jonka pitää turvallisuuden ja viihtyvyyden lisäksi edistää sosiaalista hyvinvointia (Ekotehokas yhteiskunta ja hyvinvointia edistävä elinympäristö 2008).

Kuntoutus- ja hoitotyösuunnitelmat perustuvat sen harkintaan, millaisia muutoksia nykytilanteeseen halutaan ja miten niihin pyritään. Niissä suunnitellaan pää- sekä välitavoitteita eri yksiköiden arkisiin asioihin. Myös kuntoutuksen lainsäädäntö velvoittaa tekemään päätöksiä. Tavoitteellinen kokonaissuunnitelma ja sen arviointi sekä eteneminen erottavat kuntoutuksen yksittäisistä toimenpiteistä ja palveluista, kuten hoidosta, koulutuksesta tai työstä. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 13; Malm ym. 2004, 68.)

Kehitysvammaisille suunnatussa aikuiskasvatuksen suunnitelmassa NOVA huomioidaan, että suunnitelma antaa mahdollisuuden pohtia, mitä ”hyvä elämä” pitää sisällään juuri tämän henkilön kohdalla. Elämän tärkeitä asioita ovat usein arkiset tilan-

teet ja asiat. Näin arjesta ja siinä selviämisestä ja nauttimisesta tuleekin yksi tärkeimmistä tavoitteista. (Vuori 1999, 12, 34–38.) Kasvatus ja kuntoutus nousevat erityisesti vaikeavammaisten kanssa arjen toiminnallisuudesta, jossa heidän kanssaan opetellaan taitoja, jotka auttavat heitä osallistumaan lähiympäristön toimintoihin ja tilanteisiin. Toiminnallisuus merkitsee ennen kaikkea iän, ympäristön sekä kuntoutujan omien toiveiden ja tarpeiden huomioimista yksilöllisiä tavoitteita asettaessa. Arkipäivän toiminnoissa sekä suunnitelmien tavoitteissa huomioidaan ja opetellaan muun muassa motorisia taitoja, kommunikointitaitoja, kykyä tulla toimeen sosiaalisessa yhteisössä ja kognitiivisia taitoja ongelmien ratkaisemiseksi. (Lehtinen & Pirkkamäki 1993, 5–6)

Euroopan Neuvoston vammaispoliittisessa toimintaohjelmassa vuosille 2006–2015 vammaisen henkilön itsenäinen elämä sekä sen mahdollistaminen ovat keskeisiä tavoitteita (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006). Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015, kirjattu 2010, korostaa myös vahvan pohjan rakentamista osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle, jota yhteiskunnalliset rakenteelliset esteet ja vallitsevat asenteet rajoittavat. Siihen pyritäänkin konkreettisin korjaus- ja kehittämistoimenpitein. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.) Suomen hallituksen vuonna 2006 antamassa Valtioneuvoston vammaispoliittisessa selonteossa esitetään puolestaan kolme keskeistä periaatetta: vammaisen henkilön oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Palveluiden ja tukitoimien kuuluisi olla positiivista erityiskohtelua, joilla turvataan yhdenvertaisuus. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2006.)

Kansainvälinen työjärjestö ILO korostaa vammaisten ja vajaakuntoisten kansalaisten oikeutta työhön. Heillä tulee olla samat oikeudet oppimiseen ja omien kykyjensä kehittämiseen – itsensä toteuttamiseen. (International Labour Organization, 2015.) Monet kuntoutujat toivovat mahdollisuutta osallistua omalla tavallaan työhön, mutta on ollut myös merkkejä, että monet työhön liittyvät arvot ovat menettämässä merkitystään usealle kansalaiselle. Vaikka työmarkkinoilla on ongelmia, pitäisi väestön työ- ja toimintakykyisyyttä ylläpitää mahdollisimman hyvänä. Työ itsessään ei voikaan nykyisissä olosuhteissa olla kuntoutuksen ainut ja määräävä arvo, vaan tarvitaan laajaa-alaisempia, fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn, ihmisen elä-

mäntapaan, itsensä toteuttamiseen ja elämänhallintaan liittyviä tavoitteita. (Suikkanen ym. 1995, 90, 87; Järvikoski & Härkäpää 2011, 24, 26–29.)

Amerikkalaisen C.J. Doughertyn mukaan kuntoutuksen arvoina voidaan pitää onnellisuutta ja hyvinvointia, vapautta sekä oikeudenmukaisuutta. Onnellisuuden Dougherty näkee itseisarvoina, joka vähentää vammaan, sairauteen ja vajaakuntoisuuteen liittyviä haittoja, kipua ja kärsimystä sekä parantaa terveyttä, psyykkistä hyvinvointia ja toimintamahdollisuuksia. (Dougherty 1991, 7–12.)

Myös brittiläinen sosiologi Anthony Giddens on pohtinut, voisiko onnellisuus olla hallinnon ja sosiaalipolitiikan perustavoite. Onnellisuuden tavoittelu merkitsee hänen mukaan aktiivista otetta elämäntehtäviin, iloitemista kykyjen ja taitojen käytöstä ja haasteiden vastaanottamisesta riippumatta siitä, tulevatko ne ulkoapäin vai henkilöstä itsestään. (Giddens 1994, 192–193.)

Parhailaan yksilön kuntoutus edistää hänen onnellisuuttaan, terveyttään, toimintakykyään, hyvinvointiaan, vapauttaan, itsemääräämisoikeutta ja elämänhallintaa sekä lisää laajemminkin oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa liittyen työhön, riittävään elintasoon ja sosiaaliseen turvallisuuteen. Jos kuntoutuksen avulla on mahdollisuus lisätä kansalaisten tasa-arvoa, se voi olla väylä ymmärryksen ja suvaitsevuuden lisäämiseen yhteiskunnassa. Uhkana on, että nämä arvot kuuluvat vain osaksi kuntoutuksen retoriikkaa eikä niitä näy käytännön toteutuksessa. Todelliset arvot voidaankin ehkä nähdä helpommin käytännön toiminnassa ja sen kautta saavutetuissa tuloksissa. (Suikkanen ym. 1995, 90; Järvikoski & Härkäpää 2011, 24–29.)

Normalisaatioperiaatteen kehittäjän, ruotsalaisen Bengt Nirjen mukaan erityisesti kehitysvammaisen ihmisen elämässä suuremmaksi haasteeksi nousee yksityisille mieltymyksille, ihmisen omille aloitteille ja toiminnalle perustuva sosiaalisen vuorovaikutuksen luominen. (Nirje 1993, 29). Kuntoutujan tukeminen oppimisprosesseissa perustuu kuitenkin ennen kaikkea vuorovaikutukseen. Jotta työntekijä pystyy tähän, hänen on tutustuttava kuntoutujan persoonaan. Kasvattajan on myös nähtävä itsensä osana tätä oppimisprosessia. Tärkeä taito on kyky huomata, mitä vuorovaikutustilanteissa tapahtuu. Erityisesti vaikeasti kehitysvammaisilla on usein hyvin rajalliset sosiaaliset ja kielelliset taidot sekä vuorovaikutustaidot ja tämän takia he saattavat saa-

da kontaktia vain satunnaisesti ympäröiviin ihmisiin. (Nind & Hewett 2011, 13.) Itseohjaavuutta rajoittavat muun muassa hallitsevat kasvattajat, kontrolloiva ympäristö, yksilöllisyyttä rajoittavat suuret ryhmät sekä ylihuolehtiminen. (Malm ym. 2004, 29). Kuntoutus ja uuden oppiminen on vähittäistä, vastavuoroista kehitystä ja muuttamista, jossa asiakas määrää suunnan ja tahdin työntekijän luodessa sille edellytykset. (Lehtinen & Pirttimaa 1993, 8.)

3.3 Voimaantuminen, elämäntaitokyky, mielenterveys ja vuorovaikutus

Voimaantuminen on järjestelmä, jossa yksilön vahvuudet ja osaaminen, luonnolliset auttamisjärjestelmät ja aktiiviset toimijat linkitetään sosiaalipolitiikkaan ja sosiaaliseen muutokseen (Perkins & Zimmerman 1995, 569). Voimaantuminen nähdään elävänä ja muokkautuvana prosessina, joka antaa yksilölle tai yhteisölle vallan tai oikeuden toimia sekä tekee kykeneväksi johonkin. Se tapahtuukin ihmisessä itsetunteuksen vahvistuessa ja silloin, kun ihminen astuu kohti omia päämääriään. (Mattila 2008, 27–29.)

Voimaantuminen on henkilökohtainen prosessi; voimaa ei voi antaa toiselle. Samalla se on kuitenkin myös sosiaalinen prosessi, sillä toimintaympäristön olosuhteet, esimerkiksi valinnanvapaus ja turvalliseksi koettu ilmapiiri, voivat olla merkityksellisiä. Tämän vuoksi voimaantuminen voi olla jossain ympäristössä todennäköisempää kuin toisessa. (Siitonen & Robinson 2001, 61–72.) Tyhjiöstä voimaantuminen ei kuitenkaan nouse, vaan sen syntyminen edellyttää kunnioittavaa ja luottamuksellista suhdetta. Siitä seuraa itsenäisyys, tasavertaisuus, yhteisyys, positiivinen itsetunto, eheyden tunne, kyky asettaa ja saavuttaa tavoitteita, toivon tunne ja terveystta edistävä käyttäytyminen. (Mattila 2008, 28.) Voimaantuminen vaikuttaa katalyytin tavoin sitoutumisprosessiin, jolloin vahva voimaantuminen johtaa vahvaan sitoutumiseen (Siitonen & Robinson 2001, 61–72).

Voimaantumista lähellä oleva termi on alun perin Aaron Antonovskyn kehittämä koherenssin tunne eli elämäntaitokyky ja sitä seurannut elämän mielekkyyden kokeminen. Koherenssin tunteen edellytyksenä ovat kokemukset elämän ja tapahtumien ymmärrettävyydestä ja merkittävyydestä, elämäntaitojen tunteesta, merkitykselliset

kokemukset sekä riittävät ja monipuoliset ihmissuhteet. Useat tutkimukset osoittavat, että koherenssin tunne vaikuttaa vahvasti ihmisen mielenterveyteen. (Kantojärvi 2009, 19.) Varsinkin äkillinen vammautuminen tai muut muutostilanteet sekä iän karttuminen voivat vaikuttaa sekä sisäiseen että ulkoiseen elämänhallintaan (Malm ym. 2004, 29).

Vammaisten mielenterveysongelmien laajuudesta on ristiriitaisia näkemyksiä, mutta muun muassa Koskentausta esittää, että 30–50 % kehitysvammaisilla on mielenterveyden tai käyttäytymisen häiriöitä (Koskentausta 2006, 1927). Kehitysvammaisuus ei ole mielenterveysongelmien syy, mutta esimerkiksi rajoittunut kyky kommunikoida, ilmaista ajatuksia, tunteita ja jopa perustarpeita, voivat aiheuttaa eristäytymistä, alisuorittamista ja käytöshäiriöitä. (Kantojärvi 2009, 27) Haastavan käytöksen takana voi olla huono itsetunto, joka voi johtua positiivisen palautteen puutteesta sekä kokemuksesta, että on aina ollut muita huonompi (Wadström 1993, 32–37). Psykologisia tekijöitä ovat stressaavat elämäkokemukset, heikko itsetuntemus, kehitysvammaisuuden käsittelemiseen liittyvät asiat, iän ja kulttuurin mukainen toiminta ja oppimiskokemukset. Sosiaalisia tekijöitä ovat muun muassa ihmissuhteet ja verkostot, joko liian korkeat tai matalat odotukset sekä toiminnan ja tekemisen puute. (Holt, Hardy & Gratsa 2004, 23–26.) Haastavaksi koettua käyttäytymistä voi aiheuttaa myös normaalit, elämään kuuluvat kehitysvaiheet. Kantojärven mukaan osa ahdistusta tuottavista asioista liittyi arjen toimintakäytönteihin, kehitysvammaisdiagnoosin leimaavuuteen. Ongelmia tuovat myös vaikeat elämäntilanteet ja kyvyttömyys ratkaista niitä samoin kuin ratkaisumahdollisuuksien rajautuminen. Arki ei ole aina mielekästä, jos ratkaisemattomat ja käsittelemättömät ongelmat seuraavat painona vuodesta toiseen, omaa toimintatarmoa ei voinut suunnata itselle mielekkääseen toimintaan tai jos arki muuttuu liian yksitoikkoiseksi (Kantojärvi 2009, 28, 64, 66.)

Kantojärven mukaan kuuluminen joukkoon ja oman paikan löytäminen tuo ylpeyttä ja tärkeyttä. Tarve kuulua yhteisöön, kiinnittymiseen, on erittäin tärkeää. (Kantojärvi 2009, 58.) Sosiaaliseen tukeen kuuluvatkin muilta saatu apu ja neuvot sekä tieto siitä, että henkilö kuuluu johonkin ryhmään, on arvostettu ja rakastettu. Sosiaalisen tuen määrästä ja luonteesta kertoo se, kuinka paljon ihmisen tarpeisiin muiden toimesta vastataan. Tuki voi olla henkistä, tiedollista ja käytännöllistä. Ihmisen tarve osallistua

verkostoihin liittyy myös tarpeeseen saada lisää tietoa itsestä ja maailmasta. (Barnett & Parker 1995, 213–214).

Voimauttava vuorovaikutus on malli, joka on kehitetty erityisesti vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kanssa toimimiseen. Sen lähtökohtana on, että jokainen ihminen tarvitsee kommunikointia ja sitä voidaan kehittää muun muassa opettelemalla vuorovaikutuksen perusteita: katsekontaktia, kasvonilmeitä, eleitä, kehon kieltä, fyysistä kontaktia ja vuorottelua. Tämä vaatii työntekijältä saatavana ja valppaana olemista asiakkaalle, ilmaisun mukauttamista toiselle sopivaksi sekä yhteisten iloa tuottavien tilanteiden luomista ja toistamista. Tärkeää on antaa myös keskustelukumppanin johtaa vuorovaikutusta, tilaa tauoille, matkimista ja muita vuorottelun menetelmiä sekä sellaisen rytmityksen ja tyylin löytämistä, joka muuttaa tilanteen vuorovaikutukseksi. (Nind & Hewett 2011, 22–23) Kasvattajalla täytyy olla kykyä kuunnella ja tehdä oikeita tulkintoja eleistä, ilmeistä ja ilmeettömyydestäkin. Kielellisten häiriöiden ongelmien voittamiseksi on kehitelty myös erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä, kuten elekieli, selkokieli, viittomat ja erilaiset graafiset symbolit ja symbolijärjestelmät. (Malm ym. 2004, 131–133, 201).

Ulkoinen elämänhallinta liittyy elämän ennustettavuuteen ja aineelliseen turvallisuuteen. Sisäinen elämänhallinta on ihmisen oma subjektiivinen tunne ja olennaista onkin, että ihminen tuntee vaikuttavansa omaan elämäänsä, pitää sitä mielekkäänä ja haluaa ponnistella pitämiensä arvojen ja asioiden puolesta. (Malm ym. 2004, 29) Itsemääräävän ihmisen on kyettävä muodostamaan johdonmukaisia käsityksiä itsestään tai ympäristöstään (Pietarinen 1994, 16). Tämä liittyy ihmisen psyykkiseen toimintakykyyn, jossa henkilöllä on riittävä minäkuva, käsitys itsestä, omista voimavaroista sekä suhteesta toiseen. Yhtä tärkeää on minäkäsitys, joka sisältää ihmisen tunteet, asenteet, itsearvostuksen ja itsensä hyväksymisen. (Malm ym. 2004, 62.)

Voimaantumiseen ja elämänhallintaan liittyviä tavoitteita erityistä tukea tarvitsevien kohdalla on muun muassa:

- Ihminen pystyy arvioimaan omia taitojaan itse ilman toisen apua
- pystyy luomaan itselleen realistisen minäkuvan
- asettaa tavoitteita ja haluaa oppia uusia asioita

- pystyy kertomaan omista vahvoista ja heikoista puolistaan
- kantaa vastuun tekemisistään
- hyväksyy, ettei aina itse pärjää ja osaa pyytää apua muilta. (Malm ym. 2004, 201)

On tärkeää huomioida, että erityisesti vaikeasti kehitysvammaisten henkilöiden ihmisarvo ei välttämättä näy suoritusten tai tekojen kautta, mutta hän voi olla tärkeä itselleen sekä ihmisille ympärillään sekä ihmisten väliselle yhteydelle. Elämänlaadun yksi kulmakivi on itsenäisen aikuisuuden toteutuminen. Se voi olla myös sisäistä itsenäisyyttä, persoonana olemista ja siinä kehittymistä, eikä edellytä ihmiseltä täysin omatoimista suoriutumista ympäristössään. On oleellista, että vaikeavammaisen kanssa löydetään tasapaino arkisissa toiminnoissa toisten avusta riippuvaisuuden sekä mahdollisuuden itsenäisyyden ja oman riippumattomuuden välillä (Lehtinen & Pirttimaa 1993, 8).

3.4 Tyvä erityistä tukea tarvitsevan henkilön kuntoutuspaikkana

Kankaanpään Työhönvalmennuskeskus, Tyvä, perustettiin 1971 Satakunnan erityis- huoltopiirin toimesta Pohjois-Satakuntaan. Organisaatiomuutosten myötä Tyvä siirtyi vuoden 2011 alusta KVPS Tukena Oy:n omistukseen. KVPS Tukena Oy tuottaa kehitysvammaisille ja erityistä tukea tarvitseville ihmisille asumis-, työ- ja päivätoiminta-, tilapäis- ja tukiasumisen palveluita. Tyvan toiminta ja palvelut on suunnattu Kankaanpäässä ja ympäristökunnissa asuville kehitysvammaisille aikuisille ja päivätoimintaa tarvitseville. Tavoitteena on järjestää mahdollisimman mielekäästä ja laadukasta, monipuolisesti kuntouttavaa työ-, päivä- ja avotyötoimintaa. (KVPS Tukena Oy:n www-sivut 2015.)

KVPS Tukena Oy:llä on yhteiset säännöt, joita myös Tyvä noudattaa. Ihmisen kunnioitus on perusta kaikelle toiminnalle. Luotettavuus toimii tukijalkana samoin tuloksellisuus, joka kertoo suunnan sekä uudistuminen. Ihmisen kunnioitus olisi yksilökeskeistä, joka mahdollistaa täyden kansalaisuuden ja osallisuuden toimintaan. Siinä on tärkeää kuunnella asiakkaan ääntä; haluja, toiveita ja kiinnostusta. Luotettavuus on laatuajattelua. Tuloksellisuus liittyy kehitysvamma-alan asiantuntijuuteen ja am-

mattilaisuuteen ja toiminta on myös asiakkaan kannalta tavoitteellista toimintaa. (KVPS Tukena Oy:n www-sivut 2015.)

Tukena Oy on omaisjärjestötaustainen, kehitysvamma-alaan painottuvaa toimintaa, jonka tavoitteena olisi tuottaa ihmisläheistä toimintaa ja laadukkaita palveluita, jotka kehittyvät ja laajentuvat kehityshankkeiden ja koulutuksen myötä. Tärkeitä teemoja ovat viimeaikoina olleet itsemääräämisoikeuteen liittyvät asiat. Tällaisia kehityshankkeita Tyvalla on asiakkaan omien tavoitteiden asettaminen ja niiden jatkuva muokaus. Siinä pyritään asiakkaan omien taitojen ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Painopistealueita kerrataan ja tuodaan esille henkilöstöpalavereissa. Tapaamisia on kaksi kertaa viikossa, joissa käsitellään ennen kaikkea viikko-ohjelmaa ja laajempia kysymyksiä. Työntekijöiltä ei ole tullut virallisia toiveita kehittämishankkeisiin. (Poikkeus tiedonanto 27.1.2015.)

Monet asiakkaat tulevat Tyvalle koulun päättymisen jälkeen. Muita syitä tulla Tyvan asiakkaaksi ovat muutokset elämäntilanteessa, kuten perhe- tai asumismuutokset. Kaikille on pyritty tarjoamaan jonkin verran toimintaa, vaikka se saattaa vaatia tarvittaessa sisäisiä resurssien muutoksia. Tyva pyrkii tarjoamaan paikan kaikille oppimisessa ja olemisessa apua tarvitseville henkilöille. Asiakassuhde päättyy, jos toiminta ei vastaa odotuksia tai tavoitteita. Asiakkailla on monenlaisia diagnooseja, joskin kaikilla on pääsääntöisesti kehitysvammadiagnoosi. Joskus ongelmia tuottavat Tyvan tilat tai liian iso asiakaskunta. (Poikkeus henkilökohtainen tiedonanto 27.1.2015.)

Asiakkaat tekevät tilausten perusteella alihankintatöitä. Työtehtävät koostuvat koonpanotöistä, sesonkitöistä, kiinteistöhuoltoon liittyvistä korjauksista, piha-alueen huoltotöistä, sisätilojen siivouksista sekä käsitöiden ja puutuotteiden valmistamisesta omaan myymälään. Työtoiminnasta maksetaan työosuusrahaa, joka suhteutetaan kunkin työsuorituksen. (KVPS Tukena Oy:n www-sivut 2015.) Virkistystoiminta on osa sosiaalista kuntoutusta ja jonkin verran työtoiminnan väki käy esimerkiksi leireillä, retkillä, paikkakunnan tapahtumissa ja torilla. (Poikkeus henkilökohtainen tiedonanto 27.1.2015.)

Päivän tehtävät suunnitellaan yksilöllisten tavoitteiden mukaan. Asiakkaan omatoimisuutta ja yksilöllisyyttä tuetaan muun muassa huomioimalla fyysiset ja sosiaaliset taidot. Esimerkiksi sellaista työtä ei tarjota, mitä asiakas ei kykene tekemään. Jos asiakas ei viihdy ryhmässä, hänelle pyritään etsimään toinen työpiste. Ryhmässä viihtyvä voi tehdä ryhmätöitä. Töitä ja virkistystoimintaa tarjotaan tasapuolisesti asiakkaille. Yksilön huomioiminen, tehtävien pilkkominen ja töiden jakaminen sekä vaihtelu nimetäänkin työmenetelmiksi –mitään erillisiä kuntoutusmenetelmiä ei ole käytössä. Työtoiminnassa vaikuttavuus ilmenee taitojen karttuessa: henkilölle tulee osaamisen tunne, kun hänellä on mahdollisuus vaikuttaa omilla valinnoillansa työpäivän kulkuun. Työntekijöiden mukaan tavoitteellista ohjaamista vaikeuttaa kiire ja suuri asiakasmäärä, jolloin aikaa yksittäisen asiakkaan huomioimiseen ja tukemiseen jää aika vähän. (Poikkeus henkilökohtainen tiedonanto 27.1.2015.)

Asiakkailta ei ole tullut toiveita kehittämishankkeisiin. Muutamia kuukausia sitten on ensimmäistä kertaa kysytty asiakkaiden toiveita tilanteissa, jolloin ei ole alihankintatöitä. Tällöin asiakkaat ovat kuvanneet monipuolisia haaveita. Myös kuukausittaiset työpaikkapalaverit asiakkaiden kanssa ovat paikkoja, joissa asiakkaat saavat tuoda esille toiveitaan. Kaikille asiakkaille on luotu lisäksi omat henkilökohtaiset tavoitteet. Ne voivat olla laidasta laitaan omatoimisuudesta tiettyihin tehtäviin ja vastuualueisiin. Tavoitteena on antaa niitä asiakkaiden tehtäväksi. Psykososiaalisia tai henkiseen hyvinvointiin liittyviä tavoitteita kirjataan harvoin, vaikka työntekijät kokevatkin, että periaatteessa myös niitä voisi olla järkevää kirjata. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi ryhmässä rohkaistuminen tai rauhoittuminen. Tavoitteisiin pyritään vaikuttamaan sosiaalisen yhteisön avulla ja tilanteen luomisella miellyttäväksi ja rauhalliseksi muun muassa valikoimalla työpiste asiakkaan mukaan. (Poikkeus henkilökohtainen tiedonanto 27.1.2015.)

Puolen vuoden välein asiakkaan taitojen kertymistä ja kokonaiskuvaa arvioidaan. Tyvalla kysellään siihen kykeneviltä oman tahdon polkukarttojen mukaisia kysymyksiä asiakkaan elämästä. Asiakkaat voivat vaikuttaa tehtävien asetteluun toivomalla esimerkiksi jotain tehtävää. Jos jollain on toiveena avotyötoiminnan hankkiminen, se voidaan asettaa tavoitteeksi. Samoin yritetään huomioida asiakkaan koulutus. Työntekijän mukaan asiakkaat ovat motivoituneita tekemään yhdessä mietittyjä tavoitteellisia tehtäviään. (Poikkeus henkilökohtainen tiedonanto 27.1.2015.)

Tyvassa toimii myös päivätoimintayksikkö, jonka tehtävänä on järjestää vaikeasti kehitysvammaisille ja muille paljon tukea tarvitseville henkilöille monipuolista ja kuntouttavaa toimintaa. Toiminnassa korostuvat asiakkaan yksilöllisyys ja henkilökohtaiset tavoitteet. Tärkeää on osallistuminen, yhteinen tekeminen ja niiden kautta toteutuva vuorovaikutus, oppiminen ja kasvu. Päivätoiminta rakentuu kädentaitojen harjoittamisesta, peleistä, ulkoilusta, kauppa-asioinneista sekä erilaisista kotitaloustöistä. (KVPS Tukena Oy:n www-sivut 2015.) Kuntoutusta on myös kaikki arjen pienet tehtävät takin riisumisesta lähtien. Päivätoiminnan asiakkaat eivät saa työosuusrahaa ja tästä syystä he saavat tekemänsä viriketoiminnan työt mukaan kotiinsa. (Poikkeus henkilökohtainen tiedonanto 27.1.2015.)

Kuvataiteellisessa toiminnassa tavoitteena on esimerkiksi asiakkaan motoriikan ylläpitäminen tai kehittäminen sekä virkistytminen, viihdyke ja ajanvietto. Viriketoiminnassa huomioidaan asiakkaan mahdollisuudet vaikuttaa työskentelyyn ja tehdään esimerkiksi vapaalla kädellä piirtämistä. Mukana on myös kuvallisia tavoitteita, esimerkiksi viime aikoina on kehitetty asiakkaiden piirtämistaitoa tai esimerkiksi ohjattu siinä, että välillä voi vaihtaa kynää. Selkeät rajat ovat tärkeitä. (Poikkeus henkilökohtainen tiedonanto 27.1.2015.)

Kansalaisopiston kuvataideryhmässä käy viikoittain viisi asiakasta yhden ohjaajan kanssa. Lisäksi opiskelijat ovat käyttäneet kuvataiteellisia menetelmiä, mutta toimintaa on ollut hyvin vähän ja se on ollut menetelmiltään ja laadultaan vaihtelevaa. Toiminta on harvoin ollut etukäteen suunniteltua - se on ollut esimerkiksi muun toiminnan vähydestä johtuvaa lisätoimintaa. Opiskelijoilla menetelminä on ollut muun muassa piirtäminen, suolataikina ja kuvakollaasit. Käsitöinä tehdään pääasiassa ompelutöitä, kuten ristipistotöitä ja mattoja sekä sesonkiaskarteluja. Ne jäävät myymälään ja ovat usein mallin mukaan tehtyjä. (Poikkeus henkilökohtainen tiedonanto 27.1.2015.)

3.5 Luovat menetelmät

Luova toiminta tarjoaa ihmiselle keinon ilmaista itseään kehonsa, aistiensa, tunteidensa ja mielikuvituksensa keinoin. Se antaa turvallisuutta, mielihyvää ja mahdollisuuden esteettisyyden kokemiseen. Taide voi auttaa erityistä tukea tarvitsevaa henkilöä tutkimaan hänen omaa persoonaansa. Lisäksi se auttaa keskittymisessä sekä tunteiden tunnistamisessa ja kokemisessa. Luovaan toimintaan liittyykin paljon erilaisia muotoja, tekemisen iloa ja onnistumisen elämyksiä. (Kaski ym. 2012, 199–200.) Esimerkiksi teatteri, tanssi, kuvataide, musiikki, elokuva, sanataide ja valokuva voivat tarjota elämyksiä ja tuottaa nautintoja sellaisenaan, edistää yhteisöllisyyden ja verkostojen muodostumista, lisätä elinpiiriin viihtyvyyttä ja niillä nähdään olevan vaikutusta myös hyvänä koettuun terveyteen (Malte-Colliard & Lampo 2013, 5, 8).

Taiteellinen toiminta soveltuu mille tahansa inhimillisen elämän kentälle. Se on tilannesidonnaista osallistujien määrittäessä sen, mitä tavoitellaan ja mikä on tärkeää.

”Kotimaiset ja kansainväliset havainnot antavat aiheen puhua kokoavasti taide- ja kulttuurilähtöisestä kehityssuunnasta, jossa on lupa pysähtyä tutkimaan sitä, mitä meille ja meissä tapahtuu. Ja miten elämästä kerrotaan niin kuin se eletään? Ja kuinka se muutetaan voimaksi etsiä muotoa vielä hahmottomalle ja antaa muoto kokemuksille ja havainnoille, astua teon kohteesta tekijäksi” (Bardy 2007, 31)

Psykiatrian ylilääkäri Antti Alanko on jaotellut kolmeen osaan kulttuurin käytön toimintamuotona lääketieteessä ja hoitotyössä: Toiminnallinen harrastustoimintaan, hoitotyötä ja terapeuttisia tavoitteita tukeva sekä analyyttisen psykoterapian menetelmiä kehittävä taideterapia (Alanko 1981/2003, 21–25).

Opetusministerin Terveyttä kulttuurista -hankkeessa on käynnistetty useita kotimaisia ja kansainvälisiä tutkimuksia ja projekteja erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon hoitoyksiköihin liittyen. Toiminta on tuonut esille seuraavaa:

- taiteella ja kulttuuritoiminnalla on esteettisiä tavoitteita, joilla lisätään ihmisten elämys- ja kokemusmaailmaa sekä ympäristön viihtyisyyttä tasarvoisesti myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen piirissä oleville,
- taiteella ja kulttuuritoiminnalla on soveltavia sosiaalisia tavoitteita, joilla lisätään ihmisten sosiaalista ja yhteisöllistä hyvinvointia,

- taide- ja kulttuuritoiminnalla on parempaan koettuun terveyteen liittyviä tavoitteita, joita voidaan integroida osaksi hoitotyötä ja kuntoutusta. (Liikanen 2010, 2010)

Vuonna 1978–2002 tehdyn Mini-Suomi -terveyskyselyn mukaan ihmiset, jotka osallistuivat aktiivisesti vapaa-ajantoimintaan, kuten harrastuksiin ja kulttuuritoimintaan, elävät pidempään kuin vähän tai ei ollenkaan osallistuvat. Myös Ruotsissa 1982–1991 kerätty aineisto osoittaa aktiivisen kulttuurin harrastamisen vaikuttavan myönteisemmin elinajan odotukseen kuin esimerkiksi kirkossa tai urheilutapahtumassa käynti. (Malte-Colliard & Lampo 2013, 8.)

3.6 Kuvataideterapia

Kuvataideterapialla tarkoitetaan sairauksia ennaltaehkäisevää, hoidollista ja kuntouttavaa psykoterapeuttista vuorovaikutusprosessia, jossa erilaisten taidemateriaalien avulla tapahtuvalla ilmaisulla ja vuorovaikutuksella on keskeinen merkitys. Erityisesti kehitysvammaisen ihmisen kuvallisessa ilmaisussa on kysymys pitkäjänteisestä kuntouttavasta ja persoonallisuutta eheyttävästä toiminnasta. Tiettyä metodia ei ole, vaan toiminta rakentuu yksilöllisten tavoitteiden mukaan. (Malchiodi 2010, 14 & Kaski ym. 2012, 200.) Taideterapian käyttöalue onkin taidepsykoterapiaa laajempaa, jolloin sen menetelmiä on mahdollista käyttää sosiaalisten ja mielenterveysongelmien ehkäisyyn, edistämään ja tukemaan lasten ja nuorten kehitystä sekä aikuisten toimintaa ja työkykyä. Tämän mukaista sosiaali- ja terveydenhoitoalan ja taideterapiakoulutuksen saaneiden henkilöiden tekemää toimintaa toteutetaan osana asiakkaan kokonaishoitoa sekä kuntoutusta. (Huttula & Leijala-Marttila 2012, 281.)

Taideterapiassa periaatteena on, että taide ja sen tekeminen ovat luova prosessi, joka sekä parantaa että ylläpitää elämää sekä toimii ajatusten ja tunteiden ei-kielellisenä ilmaisumuotona (Malchiodi 2010, 14). Kuvataideterapeuttisen toiminnan avulla asiakas syventää tietoa omaan kasvuun ja kehittymiseen liittyvistä mahdollisuuksista ja selviytymisestä. Kuva toimii terapiassa siltana sisäisen ja ulkoisen maailman välillä sekä siltana tiedostamattomasta tietoiseen. Kuvallinen työskentely toimiikin taiteen tekijän ja ulkomaailman välisenä kommunikointikeinona. (Hautala 2012, 14–15.)

Tärkeänä osana kehityksen tukemista on vahvistaa ihmisen omanarvontunnetta ja itsensä hyväksymistä. Kuva auttaa keskittymään, rentouttaa, lisää itseymmärrystä, vähentää stressiä ja ahdistusta, synnyttää puhetta, vapauttaa ja auttaa keskittymään, vaikuttaa positiivisesti itsetuntoon ja laajentaa itseilmaisua. Tärkeää on omin käsin tehdyn taideteoksen tuottama ilo ja tyydytys. Menetelminä voi olla esimerkiksi sormimaalaus, saven muotoilu ja piirtäminen. Kehitysvammaisen ihmisen on saatava kokea, ettei hänelle aseteta lopputulokseen liittyviä odotuksia tai vaatimuksia. Kuva-aideterapiassa hänet onkin mahdollista huomioda yksilönä ja tarjota taidemuoto, joka mukautuu hänen toimintakykyynsä sopivaksi. (Kaski ym. 2012, 201)

Vammaispalveluissa kuvataideterapialla on pitkät perinteet ja sen vaikutukset kuntoutuksessa on käytännön kokemuksen kautta todettu positiivisiksi. (Hautala, 2013) Taideterapian avulla kehitysvammaisen voi luoda väylän minän vahvuuksien ja ei-kielellisten ilmaisujen sekä aitojen ja voimakkaiden tunteiden välille. Kuvallisen terapian vuorovaikutus voi auttaa kehitysvammaista asiakasta käsittämään ja hallitsemaan vahvoja tunteitaan, kuten vihaa, ahdistusta ja seksuaalista halua (Seeskari 2004, 109–110). Vaikkei hän kykenisikään verbaalisesti prosessoimaan mielikuviin, hän voi kääntää ne ei-kielellisten kognition symbolistiseksi ilmaisuksi. Visuaaliset mielikuvat antavat konkreettisia vastaavuuksia kompleksisista kokemuksista ja sisäisistä tiloista ja välillä ne saattavat johtaa myös verbaaliseen ilmaisuun sekä keskusteluun. (Ranta 2011, 483.) Tunteiden purkaminen ja tunnistaminen lisää kuntoutujan itsetuntemusta. Niiden alta paljastuvat myös henkilökohtaiset tarpeet ja toiveet. Nämä taas ohjaavat yksilöä aktiivisiin mielikuviin ja toimintaan. Myös ongelmanratkaisukyky voi löytyä sen oivalluksen kautta, että voin ja pystyn muuttamaan elämäni suuntaa. (Hautala 2012, 14–15.)

Kuntoutuksellisessa kuvataideterapiassa tärkeää on henkilökohtaisten ongelmien, kuten riittämättömyyden tunteen tai rajoituksista johtuvien emotioiden oivaltaminen sekä uusien elämäntilanteiden ja ruumiinkuvan muutosten käsitteleminen. Kuvallisen ilmaisun kautta sisäiset muutokset tuodaan esille, todellisiksi ja mahdollisiksi. Kuvallisessa työskentelyssä saadun syväoppimisen avulla uusi asia voidaan myös siirtää arkiseen elämään. Sen avulla on mahdollista parantaa myös toiminnallisia ja käden-taitoja. (Wald 1999, 36.)

Kuvan voimaannuttava vaikutus alkaa yksilöstä, joko osana ryhmää tai kahden kesken terapeutin kanssa. Kuva palauttaa ihmisen aina takaisin itseensä, koska hän itse muokkaa teoksiaan ja määrittää itseään aktiivisesti työntekijänä (Girard & Laine 2008, 51). Näin ollen prosessi on sekä henkilökohtainen että sosiaalinen. Kuvan tekeminen on usein luonnostaan motivoivaa eikä kuvan kanssa työskentely pakota ongelmakeskeiseen lähestymistapaan. Kuvan tekeminen voi tuottaa iloa, mutta sen avulla voi kohdata myös vaikeita tunteita. Kuva onkin turvallinen kohde, jota voi esimerkiksi vihata tai rakastaa. Näin sen avulla on mahdollista purkaa ja käsitellä tunteita, joita voi olla muuten vaikeaa ilmaista. (Hautala, 2013; Hautala 2012; Kaski ym, 2012, 201.)

Kuvataideterapiassa terapeutin tilanne rakentuu kolmiosuhteen myötä. Tähän kolmiosuhteeseen kuuluvat terapeutti, asiakas ja kuva ovat keskenään vuorovaikutuksessa. Eri terapeutit ja koulukunnat painottavat kolmiosuhteen osapuolia eri tavalla, mutta jotta työskentely olisi terapeutista, pitää jokainen näistä jollain tavalla olla mukana tapaamisessa. Kuva syntyy asiakkaan tekemänä, mutta siihen heijastuu terapeutin läsnäolo sekä heidän välinen suhteensa. (Hautala 2012, 14; Girard & Laine 2008, 51–53.) Ryhmäterapiassa mukana on myös ryhmadynaamiset puolet. Kolmiosuhde mahdollistaakin sisäisen työskentelyn ja maailman kuvaamisen. Kuvallisen työskentelyn kautta asiakkaalle ja terapeutille syntyy mahdollisuus tarkkailla muun muassa sen keskiössä olevaa asiakkaan ja taiteen, asiakkaan ja terapeutin sekä ryhmän jäsenten välistä suhdetta. (Rankanen, 2010, 37; Aulio, Girard & Laine 2008, 51.)

Winnicotin mukaan potentiaalinen tila (potential space) on perusedellytys sille, että mitään kasvua ja kehitystä voisi tapahtua. Se on terapiassa tapahtuva luovuuden ja leikin synty, joka antaa tilaa uudelle ja on lähtöisin äidin ja lapsen välisestä hoivavasta suhteesta. Terapeutin asetus rakentaa tilan, jossa Winnicotin mukaan on mahdollisuus syntyä potentiaalinen tila. (Girard & Laine 2008, 51-53). Tällaisia luovuutta ja turvaa edistäviä rajoja ovat tila ja paikka, kuvataideterapeutti, terapian aika ja kesto, taidemateriaalit, terapiasopimukset (tavoitteet ja teemat), taloudelliset edellytykset ja yhteistyötahot. Rajat ovat tärkeitä terapiaprosessin kannalta, koska ne luovat toimintamallin, missä terapeutti ja asiakas toimivat. Kun rajat ovat selkeitä ja

yhdessä neuvoteltuja, ne luovat myös turvaa monesti raskaaseen terapiaprosessiin ja vapauttavat niiden hakuun tai pohtimiseen kuluvan energian terapiatyöskentelyyn. (Hautala 2012, 13–14.)

Rajojen asettaminen edistää tavoitteellisen, loogisen ja selkeän asiakassuhteen kehittymistä. Ne kirjataan terapiasopimukseen jo ennen terapiasuhteen alkamista. Usein asiakkaiden oma elämänhallinta voi olla puutteellista ja näin samalla opetellaan uusia keinoja, joita asiakas voi integroida myös muihin elämän osa-alueihinsa. Terapiasopimus on hyvin asiakaskohtainen, joskin siinä on lisäksi yleisiä ohjeistuksia ja sääntöjä. On tärkeää, että myös asiakas pystyy sitoutumaan sopimuksessa kirjattuihin asioihin, mikä edesauttaa terapiasuhteen onnistumista. Lisäksi terapiaan kuuluvat yksilön tilanteesta tehtävä seuranta ja loppuarvio. Mimmu Rankanen esittelee Brodinin teorian allianssista, eli terapeuttisesta yhteistyösuhteesta. Se muodostuu terapeutin ja asiakkaan vuorovaikutuksen lisäksi heidän yhteisymmärryksessä sopimistaan terapian tavoitteista ja toiminnan muodosta. (Rankanen 2007, 99–102.)

4 TOIMINNALLISEN TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Taidetapaaminen

Alangon mukaan toiminnallinen taideterapia on kerholuonteista toimintaa, jonka tavoitteena on minän toimintojen ja sosiaalisen toiminnan kehittäminen sekä esteettiset päämäärät. Avoimessa taideryhmässä osallistuja voi harjoitella sosiaalista kanssakäymistä ja omien tunteiden ilmaisemista turvallisessa ympäristössä ja ilmapiirissä. Ryhmässä ohjaajana on usein taiteilija. Häneltä odotetaan kykyä empaattisiin ihmissuhteisiin ja kiinnostusta ihmisten auttamiseen. Ryhmässä asiakas alkaa itse aktiivisesti osallistua hoitoonsa. Tehdyt teokset toimivat asiakkaalle todisteena siitä, että hän voi saada jotain aikaan ja samalla vaikuttaa omaan ympäristöönsä. (Alanko 1981/2003, 21–25.)

Toiminnallisen tutkimukseni taidetapaamiset toimivat edellä kuvatun vuorovaikutuksen ja taiteellisen tekemisen areenana. Kahdesti viikossa järjestetyillä tapaamisilla

pyrkimyksenä oli tarjota kaikille asiakkaille mieluisaa ja virikkeellistä, kuvataiteeseen ja kädentaitoihin painottuvaa toimintaa. Esteettiset kokemukset, sosiaalinen tuki, uusien taitojen opettelu ja kehittäminen sekä onnistumisen kokemukset olivat tärkeitä tavoitteita. Haastatteluissa asiakkaat kertoivat, miten tärkeimmäksi nousivat taide ja sen tekeminen. He saivat myös työstään esteettistä nautintoa ja olivat ylpeitä niistä. Haastattelujen perusteella taidetapaaminen toimi myös paikkana, jossa sosiaalisia taitoja, ryhmässä toimimista ja oman paikan ottoa oli mahdollista opetella.

Taidetapaamisessa kävi 37 mahdollisesta asiakkaasta yhteensä 33 henkilöä. Yleensä asiakkaita oli viisi kerrallaan. Osa yleisistä taideterapeuttisista tapaamisista oli rajattuja osallistujamääriltään, joten oli tärkeää tarjota ryhmä mahdollisimman monelle halukkaalle sopivana ajankohtana. Päivätoiminnan asiakkaille tarjotaan joka tapauksessa paljon viriketoimintaa. Heillä on hieman erilainen päivittäinen aikataulutus ja myös tila olisi ollut päivätoiminnan asiakkaille haasteellisempaa. Tästä syystä heistä ryhmään osallistuivat vain ne, jotka työskentelivät osan viikkoa työtoiminnassa.

Asiakkaat odottivat taidetapaamista: he kyselivät tulevan tapaamisen teemaa jo edellisellä viikolla. Työntekijän mukaan sellaisetkin ihmiset, jotka sanovat vakituisille työntekijöille, ettei tule tai halua osallistua, osallistui tapaamisiin. Heidän kohdallaan on tärkeää, että he uskaltoutuivat irrottautua uudenlaiseen toimintaan. Tämä mielestäni kuvaa sitä, että tapaamisiin oli riittävän matala kynnys, toiminta oli julkista ja sitä pystyi seuraamaan aluksi sivusta. Toisten osallistuminen antoi myös halua ja rohkeutta osallistua. Ryhmissä ei tullut myöskään liikaa paineita esimerkiksi ”kauniin kuvan” tekemiseen, vaikka esteettisiä ja toiminnallisia tavoitteita asetettiin.

Aluksi teimme töitä lähinnä Tyvan yhteydessä sijaitsevaan pieneen myymälään. Myöhemmin teimme Tyvan yksikön toiminnanjohtajan kanssa periaatteellisen päätöksen, että asiakkaat saisivat tekemänsä teokset itselleen. Näin asiakas pääsi tekemään itsestä lähtöisin olevia teoksia. Kun asiakkaat tiesivät saavansa teokset kotiin, motivaatio niiden tekemiseen kasvoi huomattavasti. Kuvia taidepiirissä tehdyistä teoksista on liitteestä 1.

Jokaisessa tapaamisessa oli tekniikkaan tai tematiikkaan liittyvä teema. Niitä olivat muun muassa:

- Yhteisötaideteoksen tekeminen kirjaston näyttelyyn
- Oman tuikkukupin tekeminen
- Joulunaikaan taidepipareiden tekeminen
- Mustalle paperille vaaleilla öljypastelleilla piirtäminen
- Peiteväreillä ja teipeillä erilaisten graafisten töiden tekeminen.
- Kankaanpään Gallerialla olevaa Kankaanpään taiteilijaseuran yhteisnäyttelyyn tutustuminen.

Valitsin teemat sen mukaan, että ne olisivat riittävän joustavia tehtävänannoltaan. Näin jokainen osallistuja pystyi tekemään teoksista persoonallisia ja teokset olisi mahdollista varioida esimerkiksi osallistujan taitojen mukaan. Teema antoi asiakkaille turvaa ja mahdollisuuden kokeilla jotain, mikä itselle ei olisi tullut mieleen. Ne menivät loogisessa järjestyksessä edellisen teeman tukiessa seuraavaa tehtävää. Välillä pilkoin tehtäviä niin, että yksittäisinä kertoina keskityttiin isomman työn yhteen vaiheeseen. Esimerkiksi yhdellä kerralla kävin ryhmäläisten kanssa keräämässä luonnosta materiaaleja, joita toisena kertana laitettiin painojen alle ja kolmantena kertana niistä tehtiin kortteja ja tauluja.

Teemojen valintaan vaikutti asiakkaiden toiveet. Näytin esimerkiksi asiakkaille askartelukirjaa ja muokkasin sieltä löytyneet mielekkäät työt ryhmälle sopivaksi. Jos jollekin kerralle oli useita halukkaita tulijoita tai työ oli jäänyt kesken, oli saamaa teemaa mahdollista jatkaa toisena päivänä. Teeman sisällä asiakas teki itse omat taiteelliset valintansa, jota minä tarvittaessa tuin. Tärkeämpänä tehtävänä minulla oli juuri asiakkaiden toiveiden kuuleminen, ongelmanratkaisussa tukemisen ja tukeminen prosessin eri vaiheissa. Samalla asiakkaiden oli mahdollisuus kehittää muita Tyvalla saamia taitoja. Punoimme muun muassa kalaverkkoon matonkuteita ja teimme niistä erilaisia veistosmaisia teoksia. Asiakkaat punovat Tyvalla jonkin verran mattoja, mutta tässä oli taiteellinen vapaus punoa matonkuteita kuten haluaa.

Tapaamisen aluksi kerroin yleisesti teeman ja näytin itse esimerkkiä. Tämän jälkeen ohjasin yksilöllisemmin asiakkaita heidän haluamaansa suuntaan. Aluksi keskustelut

liittyivätkin teemaan. Usein oli aivan hiljaista, kun kaikki keskittyivät omaan tekemiseensä tai sitten oli rauhallinen puheensorina jostain yhteisestä temasta. Välillä asiakas hyödynsi tilannetta niin, että kertoi minulle esimerkiksi kuulumisistaan. Ryhmän rauhallisuus ja se, että kaikki saivat tehdä omanlaistaan jälkeä, koettiin tärkeäksi. Huomasin, että vakituisemmin ryhmässä olleet osallistujat tulivat ajan mittaan herkemmiiksi ja varovaisemmiksi antaessaan mielipiteitään toisten töistä. He kyselivät ja ehdottelivat ennemminkin kuin sanoivat suoran mielipiteensä jostain asiasta. Ryhmän kokoa pidettiin riittävänä, vaikka välillä joutui odottamaan vuoroaan.

Jotkut asiakkaat kokivat ongelmaksi ryhmässä toimimisen, ryhmäläisten väliset suhteet tai isojen koneiden metelin taustalla. Pohdin, vaikuttiko tämä siihen, etteivät kaikki osallistuneet ryhmän toimintaan. Paikka sijaitsi työkeskuksen päähuoneen perällä avoimessa tilassa ja se oli rauhaton: sellaisetkin asiakkaat, jotka eivät osallistuneet kyseisenä kertana taidepiiriin, saattoivat tulla katselemaan töitä. Usein tilanne rauhoitettiin vain ryhmäläisille, mutta taustalta kuuluvia ääniä, hälyä ja liikehdintää oli kuitenkin mahdotonta täysin poistaa. Toisaalta aremmat saattoivat näin varovaisesti tutustua toimintaan ja lopulta osallistua siihen. Annoin myös asiakkaille mahdollisuuden osallistua ryhmään ”etänä” eli esimerkiksi omalta paikaltaan. Toinen ongelma oli, etteivät asiakkaat kokeneet pääsevänsä niin usein ryhmään kuin olisivat tahtoneet. Alihankintatyöt saattoivat heidän mukaansa rajoittaa ryhmään tulemistä niin, että joku mielekäs taidetehtävä jäi pois.

Minun tehtävänäni oli auttaa asiakkaita teknisissä asioissa, mutta aina välillä joku toinen asiakkaista saattoi myös auttaa toista. Tämä toimi esimerkiksi yhden kerran hyvin, kun teimme suolataikinasta tauluja. Ryhmässä oli motorisesti kömpelö osallistuja ja hänen motoristisesti kyvykkäämpi kaverinsa. Kaveri auttoi toista löytämään taululleen hyvän teeman sekä auttoi sen toteutuksessa.

Kysyessäni, mitä asiakkaat toivoisivat lisää, monet vastasivat kieltävästi. Kuitenkin muutama toive tuli: neulominen, villalankapallojen tekeminen, kankaanpainanta sekä kipsi- ja savityöt. Jatkossa toivottiin esimerkiksi näyttelyssä käyntejä, ompelemista sekä maalaamista. Työntekijä toi esille tuntoaistimuksia herättelevät työt, esimerkiksi partavaahdon sekä luonnonmateriaalit ja niillä tehtävät kollaasit.

Osana toimintaa järjestimme Kankaanpään kirjastoon Taide Tukena -näyttelyn, joka esitteli asiakkaiden eri taidetapaamisissa tekemiä töitä. Moni asiakas oli jo aiemmin ylpeä omista töistään ja esitteli sitä mielellään muille. Halusin näyttelyllä vahvistaa asiakkaiden itsetuntoa sekä Tyvan ryhmähenkeä ja lisätä vuorovaikutusta asiakkaiden ja ympäristön välillä.

Kerroin asiakkaille näyttelystä yleisesti kahvihetkessä, jolloin heillä oli tilaa kysellä asiasta. Seuraavat kaksi viikkoa asiakkaasta riippuen joko rauhoittelin tai innostin heitä näyttelyyn liittyvien ajatusten kanssa. Tärkeää esimerkiksi oli, minkä teoksen asiakas näyttelyyn laittaisi tai se, miten teoksen nimeäsi. Jokainen asiakas halusi, että teoksen yhteydessä mainitaan myös taiteilijan nimi. Jotkut ottivat näyttelyn julisteita asuntoloihin tai koteihin vietäviksi.

Yhteisen installaation tekemiseen osallistui 17 tekijää. Siinä jokainen maalasi akryy-liväreillä märälle huopakankaalle abstrakteja maalauksia. Sen jälkeen jokainen meistasi huopakankaasta palloja sekä ompeli ne jonoksi. Minä ja Tukenan toinen työharjoittelija autoimme ja tuimme koko prosessin ajan. Pallojonoista muodostimme kirjaston aulaan yhteisen installaation, jonka kirjasto lopulta osti teoksen KVPS Tukena Oy:ltä omiin kokoelmiinsa.

Yhteisen teoksen lisäksi jokainen terapeutiksiin tapaamisiin osallistunut asiakas sai laittaa esille oman työn. Teoksia oli lopulta 16 kappaletta. Taidepiirissä teokset liimattiin asiakkaan valitsemalle kartongille niin, että se antoi työlle tukea ja ”kehykset”. Taidenäyttelyn tiimoilta kävimme myös ripustamassa ryhmäläisen kanssa teokset kirjaston tiloihin sekä leivoimme näyttelyherkkuja. Näihin sai osallistua, vaikkei teoksia ollutkaan näyttelyssä ja tämä olikin tärkeää; yksi asiakkaista purskahti itkuun, kun luuli, ettei pääsisi osallistumaan avajaisiin. Tyvalta oli mahdollisuus kuljettaa paikalle noin kuusi ihmistä kerrallaan. Kaikki eivät päässeet avajaisiin esimerkiksi vapaapäivän takia. Periaatteeksi kuitenkin otimme, että kaikki halukkaat pääsisivät katsomaan näyttelyä.

Osa asiakkaista lähti kanssani järjestelemään näyttelyn avajaisia kirjastolle ennen niiden alkamista. Sama ryhmä osallistui paikallislehti Kankaanpään Seudun lehti-haastatteluun. Lopulta avajaisten alkaessa paikalla oli noin 12 asiakasta ja näyttely-

vieraita. Uuden ryhmän tullessa kuljetin asiakkaat yhdessä näyttelyvieraiden kanssa läpi näyttelyn. Kävimme näyttelyn työt läpi ja jos taiteilija oli paikalla, hän saattoi kertoa jotain työstään. Kaikki asiakkaat eivät paljoa teoksistaan puhuneet, mutta he itse saivat kuunnella töiden ihailua. Omaksi tehtäväksi koin tässä keskustelunherättäjän ja -mahdollistajan roolin niin, että saatoin esimerkiksi tulkata tai avata joitain keskusteluteemoja. Näyttelyssä käytiinkin useita mielenkiintoisia keskusteluja muun muassa flow-tilasta, teosten sisällöistä ja tekniikoista. Itse keskustelin jonkun näyttelyvieraan kanssa siitä, miten vammaisten työt saattavat tuoda esille monia erilaisia tunteita: stereotyyppinen näkemys siitä, että vammaiset tekevät aina iloista, värikästä ja ”söpöä” taidetta ei saanutkaan näyttelyssä vahvistusta. Monet teokset olivat myös pohtivia, syvällisiä ja teknisesti hienosti tehtyjä.

Työntekijä kertoi, että jotkut asiakkaista eivät olleet käyneet kirjastossa ennen näyttelymme sinne pystyttämistä. Samalla kun pystytimme sitä tai pidimme avajaisia, keskustelimme, mitä muuta kirjastossa voisi tehdä. Eräs asiakas innostui löydöstään, että kirjastosta on mahdollisuus lainata kirjojen lisäksi myös elokuvia ja cd-levyjä. Hän ei osaa lukea, joten uskon tämän seikan olleen hänelle tärkeä.

Tärkeää oli asiakkaiden mahdollisuus näyttää omalle lähiympäristölleen jotain uutta itsestään. Rohkaisinkin heitä kutsumaan läheisiään paikalle sekä ottamaan itse aktiivisesti kontaktia kirjaston ja gallerian työntekijöihin. Eräs työntekijä toi haastattelussa esille, että asiakkaiden saattoi olla helpompaa mennä taidenäyttelyyn, kun ensin itse olivat olleet taiteilijana. Avajaisista ja näyttelystä puhuttiin pitkään niiden jälkeenkin. Aina välillä joku asiakas kertoi läheistensä käyneen näyttelyssä tai jakoi muiston näyttelyyn liittyen. Yhteinen isompi projekti tuntui myös hitsaavan asiakkaita tiukemmin yhteen.

Työntekijöiden mukaan asiakkaille oli tärkeää, että Tyvalla tehtyjä töitä oli esillä ulkopuolella. Esimerkiksi kirjastolle myyty teos ja sen tekemiseen osallistuminen sekä esittely tutuille voi monesta tuntua suurelle saavutukselle.

”Kovin tärkeä juttu, että se oli siellä ja ihmiset saivat kattoa. Oma työ oli ja sellainenkin, joka yrittää vähän vähätellä työtänsä, mutta silti huomaa, että se oli niin iso juttu, että hänen työnsä oli näyttelyssä. Ihmiset saivat myös paljon palautetta.”

4.2 Avoin kuvataideterapeuttinen ryhmätapaamien

Kerran viikossa Tyvalla oli avoin kuvataideterapeuttinen ryhmätapaaminen, joka kesti 1 h 45 min. Yhteensä toimintaa järjestettiin 22 h 45 min. Ryhmä oli avoin kaikille työ- ja päivätoiminnan asiakkaille. Mallia siihen otin avointen studioryhmien mallista sekä psykodynaamisten ryhmäterapioiden menetelmistä. Osallistujia oli yhteensä 22. Välillä ryhmässä oli toinen työharjoittelija tukemassa vaikeammin kehitysvammaisia henkilöitä. Osallistujia oli yhdellä kerralla keskimääräisesti neljä.

Toteutin avoimen ryhmän, jotta mahdollisimman moni Tyvan asiakkaista pääsisi halutessaan työskentelemään kuvataideterapeuttisesti. Tavoitteena oli myös kehittää taideterapeuttinen metodi, jonka avulla voisi mahdollisimman nopeasti ja pienellä kynnyksellä reagoida asiakkaiden tai Tyvan muuttuviin tilanteisiin. Koin lisäksi tärkeäksi myös kokeilla vapaaseen ilmaisuun tähtäävää ryhmää, jossa kertojen teemat ja sisältö lähtisivät täysin asiakkaiden tarpeista ja toiveista. Tärkeänä erona taidetapaamiseen oli tapaamisten terapeuttiset rajat esimerkiksi asiakkaiden välisten salassapiitosopimuksen sekä rauhallisen ja suljetun tilan suhteen.

Avoimen studioryhmän menetelmässä terapeutti ottaa asiakkaita vastaan terapeuttisessa tilassa ja asiakkaat saavat tulla sinne työskentelemään halutessaan. Työskentely ja sen purku riippuvat asiakkaasta, joka voi myös halutessaan poistua paikalta. Avoimessa studioryhmässä tyhmäprosesseja ei tutkita, vaikka niitä kokoajan syntyykin, vaan parantavaksi tekijäksi nähdään spontaanius, aktiivinen kuvittelu ja laajentaminen. Siinä korostetaan asiakkaan omaa taitoa parantaa itseään maalaamalla ja tärkeää on luoda luottamuksellinen ja hyväksyvä ilmapiiri. (Case & Dalley 1992, 196–199.) Psykoterapeuttisia ilmiöitä tällaisessa studiotyöskentelyssä on mahdotonta tehdä, mutta se voi silti olla hyvin hoidollinen kokemus ja antaa osviittaa esimerkiksi potilaan kaipaamasta tilasta (Leijala 2002, 14). Avoin studioryhmä voi myös olla osa laajempaa ryhmiin painottunutta hoitokokonaisuutta tai toimia osana intensiivisempään ryhmätaideterapiaan johdattelua (Sakki 2002, 41).

Kaikkia avoimen studioryhmän menetelmiä ei voi käyttää Tyvan asiakkaiden kanssa, joten käytin lisäksi elementtejä psykodynaamisista ryhmäterapioista. Casen ja Dalley'n mukaan esimerkiksi tukea-antavassa ryhmätaideterapiassa hoidollisesti keskeis-

tä on luovuuden kehittämisen ohella asiakkaan samaistuminen terapeuttiin. Tämä vaatii terapeutilta tietoa ryhmäprosesseista ja -dynamiikasta sekä yhteistyötä muun henkilökunnan kanssa. (Leijala 2002, 11.)

Asiakkaat valittiin ennen tapaamistamme ja he olivat paikalla koko ryhmäkerran ajan. Koin tämän tärkeäksi siksi, että osalla asiakkaista oli ongelmia oman toimintansa ohjauksessa, eli muun muassa ajanhallinnassa. Heillä oli myös muita kognitiivisia erityispiirteitä. Tyvalla sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kuntoutuksessa korostetaan sosiaalisiin taitoihin liittyviä tavoitteita. Otinkin tapaamiseen myös enemmän ryhmää tukevia elementtejä, kuten alku- ja loppupiirit, jotka ohjaavat ryhmää keskustelemaan keskenään. Tämä oli mielestäni oleellista, koska asiakkaat olivat jo jollain lailla ryhmäytyneet Tyvan puolella. Näin ryhmädynamiikkaan liittyviä elementtejä tulisi joka tapauksessa ryhmään, mutta tämä vahvisti sen, että niihin pystyi reagoimaan nopeammin ja asiakaslähtöisemmin. Kuten kaikissa taideterapeuttisissa tapaamisissa, myös avoimessa ryhmässä koko ajan tavoitteenani oli pitää yllä rauhallista, tukevaa ja innostavaa ilmapiiriä. Kuvia teoksista löytyy liitteessä 2.

Kuvataideterapeuttisen tapaamisen alussa kaikki istuivat tuolipiirissä. Jos oli uusia jäseniä, kerroin lyhyesti ryhmän syyn, säännöt ja aikataulun. Tämän jälkeen kaikilla oli mahdollisuus kertoa, jos joku asia oli heti mielessä. Alkupiireissä monella oli paljon kerrottavaa. Usein asiakkaat hakivat huolenpitoa. He myös tutustuivat ryhmän rajoihin ja sääntöihin, esimerkiksi siihen, miten otetaan vuoro itselle ja annetaan toiselle. Alkuaikoina tunnelma piirissä saattoi olla hieman jännittynyt, mutta menetelmän ja minun tultua tutuiksi tilanne oli rauhallinen. Kuulumiskierroksen jälkeen oli lyhyt rentoutuminen ja tähän hetkeen herättely, jonka muokkasin aina sen mukaan, millainen ryhmä oli. Jos aistin esimerkiksi levotonta ilmapiiriä, tein helppoja lihasjännitysharjoituksia. Tämä saattoi usein auttaa siihen, että asiakkaan oli helpompi keskittyä itseensä ja omien tuntemusten havainnoimiseen. Vahvistin sitä kehottamalla esimerkiksi pohtimaan, miltä kehossa tuntuu tai tuntuuko joku asia vaikkapa oikein ihanalta tai surulliselta.

Rentoutus- ja herättelyhetken jälkeen alkoi työskentelyvaihe. Jos joku pöydällä olevista ”inspiraatio-kuvista” kertoi jotain tästä hetkestä ja olostsa, osallistuja sai käyttää sitä. Kuvat toimivat työskentelyn aloituksen tukena. Niitä ei ollut pakko käyttää, jos

asiakas halusi tehdä jotain muuta. Mahdollisten kuvien valitsemisen jälkeen ryhmäläiset valitsivat itselleen sopivan paikan ja menetelmän. Paikkoja pystyi valitsemaan läheltä tai kauempaa toisista työskentelijöistä. Materiaaleja oli laaja valikoima ja esitelin ne aina ensimmäistä kertaa ryhmään saapuvalle.

Inspiraatiokuvia käytettiin varsinkin alkuun. Joillekin kollaasimenetelmä saattoi olla tuttu ja antoi näin turvaa. Kuva oli myös selvästi alkupiirissä heränneen tunteen käsittelyn aloitus. Eräässä aloituspiirissä asiakas haki minulta huolenpitoa esittelemällä kipeää polveaan ja kyselemällä, onko minulla lapsia. Inspiraatiokuvakseen hän valitsi kuvan, jossa pieni tyttö kävelee käsikkäin äitinsä kanssa ja teoksissaan hän käsitteli itseään lapsena. Välillä ryhmässä vaikutti siltä, ettei asiakkaalla herännyt ainakaan tunnistettavaa tunnetta ja kuva valittiin omien mieltymysten kautta. Usein kuva haluttiin liimata paperille, mutta välillä riitti, että se oli paperin vieressä. Kuva saattoi toimia myös ensimmäisen työn ponnistuslautana, jonka jälkeen seuraava tai seuraavat työt tehtiin samaa teemaa käsitellen tai esimerkiksi tekniikalla, joka oli keksitty ensimmäisen teoksen kohdalla. Hyvin harvoin kävi niin, että asiakas jatkoi koko kerran ajan kuvien avulla.

Joskus asiakas ei ottanut inspiraatiokuvaa. Syynä saattoi olla, ettei sopivaa kuvaa löytynyt tai osallistujalla oli jo selvä ajatus siitä, mitä hän haluaisi tehdä. Tämä johtui oman tulkintani mukaan usein halusta käsitellä jotain kokemusta tai tunnetta esimerkiksi siitä syystä, että edellisellä kerralla käsitelty teema kaipasi jatkokäsittelyä. Toisaalta asiakas saattoi olla jo tottunut työskentelemään tietyllä tavalla ja hän toteutti tätä samaa tekniikkaa myös tässä ryhmässä. Viimeisimpänä mainittujen asiakkaiden kanssa inspiraatiokuva saattoi välillä antaa sytykkeen uuteen työskentelyyn.

Työskentelyvaiheessa korostin kaikille työskentelyrauhan tärkeyttä. Istuin huoneen keskellä ja tilanteesta riippuen saatoin itsekin piirtää. Tarjouduin avuksi, jos huomasin, että asiakas sitä tarvitsi, mutta vältin liiallista huolehtimista. Ryhmä ja sen läsnäolon vaikutus työskentelyyn riippui yksilöstä ja toisista ryhmäläisistä. Vaikka yksilöillä olikin mahdollisuus ottaa etäisyyttä muusta ryhmästä, tila oli intiimi. Samoin monet saattoivat varsinkin tapaamisten alkuun puhua kovaan ääneen ja selittää omista kuvistaan. Tällöin ryhmäläisillä saattoi olla hyvinkin samanlaisia teemoja. Esimerkiksi kerran kolme asiakasta neljästä käsitteli lapsuuden kotiaan tai muuta lapsena

tärkeää paikkaa. Pääsääntöisesti asiakkaat piirsivät selvästi itsestä lähteviä teemoja ja jotkut ottivat vain vähän kontaktia ryhmään. Tämän uskon johtuvan joko vammaan liittyvistä oireista tai muista henkilön ominaisuuksista sekä teoksessa käsitellyn tunteen yksityisyydestä ja voimakkuudesta.

Keskivaiheilla kuvataideterapeuttista tapaamista ilmapiiri ryhmässä oli keskittynyt ja rauhoittunut. Joku ryhmäläisistä saattoi tehdä kolme teosta, joku toinen taas keskittyi yhteen teokseen. Toisaalta töitä tehtiin vimmassa ja innostuen, mutta usein asiakkaat kohtasivat myös ongelmia töidensä kanssa. Tämä vaati tekijältä kärsivällisyyttä ja ongelmanratkaisukykyä. Aluksi monet hakivatkin minulta vastauksia ongelmiinsa. Tavalla tai toisella teokset ”kypsyivät” ja loksahdellivat kohdalleen. Uskon, että erityisesti silloin toisten ryhmäläisten ja minun läsnäolo oli ennen kaikkea kannattelevaa. Jokaisen oli helppo keskittyä ja syventyä huomattessaan, että muutkin tekevät niin. Kun asiakas oli kerran kokenut tämän tyyppisen yhteisen tekemisen muodon, hän toivoi, vaati ja itse omalta osaltaan vaikutti jatkossa sen toteutumiseen.

Aluksi asiakkaat saattoivat aluksi hakea paljon tukea materiaalien ja teknisten asioiden kanssa sekä henkistä tukea esimerkiksi epäonnistumisen pelon suhteen. Onnistumisien karttuessa he yhä enemmän tekivät itsenäisiä töitä ja selvästi osoittivat, jos kaipaivat apua. Aina välillä asiakkaat halusivat levätä tai olivat saaneet toisia aiemmin työnsä valmiiksi. Tällöin heillä oli mahdollisuus mennä istumaan ryhmätilan yhteydessä olevan rauhoittumishuoneen sohvalle. Usein asiakas palasi hetken päästä takaisin esimerkiksi löydettyään lehdestä hyvän kuvan.

Työskentelyn jälkeen oli loppupiiri. Palasimme kaikki takaisin tuolipiiriin ja asiakkaat saivat itse valitsemallaan vuorolla laittaa teoksensa piirin keskelle ja sanoa jotain siitä. Vältin kuvien tulkintaa mutta usein kehuin ja joskus saatoin avata kuvan esteettisiä valintoja tai sanottaa taideprosessin etenemistä ja asiakkaan julkisesti ilmaisemia terapiaproessin sanomisia. Myös toisten ryhmäläisten oli mahdollisuus kertoa teosten herättämiä ajatuksia ja tunteita, mutta silloin korostimme niiden olevan kaikkien omia tulkintoja eikä tarkoituksena ollut arvioida kriittisesti töitä. Yleensä keskustelut avasivat sitä, mitä töitä oltiin tehty ja millaisissa tunnelmissa. Monet töistä avautuivat keskustelujen myötä hyvin monikerroksisiksi. Esimerkiksi asiakkaan piirros, joka esitti metsässä olevaa henkilöä, vaikutti aluksi hyvin rauhalliselle

ja hyvä tunnelmalliselle. Selvisikin, että asiakas pelkäsi metsään menemistä siellä mahdollisesti olevien karhujen takia.

Välillä pohdittiin lapsuuteen liittyviä muistoja ja sitä kautta nykyistä identiteettiä tai elämäntilannetta. Myös traumaattiset kokemukset ja erilaiset tunnelmat tulivat töissä selvästi esille. Välillä teoksissa ilmeni Tyvalla tapahtuneita asioita. Töistä saattoi myös nähdä, jos ihminen oli esimerkiksi vihainen tai rakastunut johonkin toiseen asiakkaaseen. Kerran asiakas toi esille, että toinen asiakkaista oli vastannut aikoinaan hänen ystävänhaku lehti-ilmoitukseensa. Nyt tilanne vaikutti hieman hiertävän heidän suhdettaan. Jos asiakas avasi kokemuksiaan loppupiiirissä, pystyimme käsittelemään tunteita ja miettimään sopivia ratkaisuja tilanteisiin koko ryhmän avulla. Elämänmuutokset, muistot, toiveet ja ihmissuhteet olivat myös yleisiä asioita, joita käsiteltiin töissä. Esimerkiksi yksi asiakkaista oli muuttamassa lähiaikoina. Tapaamisessa hän maalasi itselleen taulun uuden kodin seinälle. Toiveet ja haaveet, kuten tulevat ja menneet matkat ulkomaille olivat esillä töissä.

Avoin taideterapeuttinen ryhmätapaaminen mahdollisti nopean reagoinnin asiakkaiden ja Tyvan muuttuviin tilanteisiin. Toiminnallisen tutkimuksen toteutusvaiheessa Tyvalla tapahtui onnettomuustilanne. Tilanteen jälkeisessä purkutapaamisessa asiakkaita oli yhdeksän, mukana oli myös toinen työharjoittelija. Alkupiirissä käsitellessämme tilannetta minulle tuli tunne, että osa asiakkaista koki turvattomuutta, pelkoa ja voimattomuutta. Ohjeistin osallistujat tekemään ”parane pian”- kortteja perustellen, että ne antaisivat hyvän mielen saajalleen ja näin jokainen voi auttaa henkilöä toipumisessa. Ryhmäläiset tekivätkin kortteja. Yksi asiakas oli ollut aivan onnettomuuspaikan lähellä, mutta ryhmässä hän ei halunnut aluksi puhua eikä tehdä mitään. Hetken päästä hän alkoi leikellä paperia ja tehdä siihen mustalla tussilla kuvioita. Loppupiirissä hän sai sanallistettua tilanteen, mitä onnettomuushetkellä oli tapahtunut ja miltä se hänestä oli tuntunut. Tämän jälkeen toinen asiakas kertoi, mitä tilanteen jälkeen oli tapahtunut, eli kuinka siitä oli selvitty. Eräs ahdistuneimmista asiakkaista ei halunnut ensin näyttää kuvaansa. Lopulta hän näytti sen, muttei puhunut mitään. Uskon, että hänelle oli kuitenkin tärkeää olla mukana kuuntelemassa keskustelua. Asiakas oli yksi haastateltavistani ja mieleenpainuvaksi asiaksi hän mainitsikin ”parane pian”-korttien tekemisen.

Loppupiiirissä kaikki ryhmäläiset saivat tukea sekä positiivista palautetta. Jokainen opetteli myös antamaan sellaista itse. Keskusteluja auttoi se, että vaitiolovelvollisuus ryhmäytti porukan joka kerta tiiviiksi. Uskon, että tämä ilmapiiri oli myös itseään toistava sykli. Useimmin paikalla olleet uskaltautuivat kertomaan aina vähän enemmän itsestään tai tunteistaan, kun huomasivat, ettei niistä puhuta muualla. Toiminta oli vapaaehtoista ja muutaman kerran kävi niin, ettei asiakas aluksi tahtonut esitellä teoksiaan. Kun näistä tilanteista ei tehty numeroa, henkilö saattoikin loppupiiirin edessä esitellä teoksensa. Välillä asiakas ei itse halunnut puhua mitään teoksestaan, mutta tärkeää oli se, että hänenkin työt nähtiin. Kerran asiakas ei tahtonut esitellä ollenkaan työtään.

Työntekijät arvioivat, että asiakkaat olivat halukkaita osallistumaan avoimeen terapiaryhmään. He uskovat, että kyse on siitä, että asiakas on päässyt purkamaan omia tunteitaan sekä ilmaisemaan ja tuomaan esille toiveitaan ja ajatuksiaan. Tärkeää tämän kannalta oli, että tehtävänanto oli tarpeeksi väljä. Mieluisampana asiana asiakkaat kokivat sen materiaalin, millä he tekivät teoksiaan. Myös taiteen tekeminen ja joku tietty työ, jonka avoimessa terapeutisessa ryhmässä oli tehty, mainittiin. Töiden tärkeyttä kuvaa mielestäni myös se, että moni kertoi laittaneensa töitä seinälle esille. Myös suurin osa Taide Tukena -näyttelyn yksittäisistä teoksista tehtiin juuri avoimessa ryhmässä.

4.3 Suljettu kuvataideterapeuttinen ryhmätapaaminen

Tapasin kerran viikossa 1 h 30 min. ajan suljetun kuvataideterapeuttisen ryhmän kanssa päivätoiminnan puolella sijaitsevassa ryhmätilassa. Mukana oli kolme asiakasta. Yhteensä suljettu ryhmä kokoontui 25 h. Otin mallia ryhmän kanssa toimimiseen analyyttisistä terapioista ja yhdistin siihen aihekeskeisen ryhmän piirteitä. Antti Alangon luokittelun mukaan kyse oli sekä toiminnallisesta terapiasta, jossa keskistytään esteettisiin päämääriin ja taiteen tekemiseen sekä tukea antavasta taide-terapiasta, jolloin tavoitteena on edesauttaa psyykkistä eheytymistä ja kasvua (Alanko 1981/2003, 21–24). Malliltaan suljettu ryhmä oli samanlainen avoimen piirin kanssa, mutta muokkasin sitä enemmän ryhmäläisten erityispiirteitä huomioivaksi. Kerrat koostuivat alku- ja loppupiiiristä sekä työskentelyvaiheesta. Leijalan mukaan

aihekeskeisessä ryhmässä työskennellään tietyn asian, teeman tai ohjeen mukaan, jotka valikoituvat joko terapeutin ehdottamana tai alkukeskusteluista. Sopivat aiheet auttavat asiakkaita pääsemään alkuun ja ymmärtämään luovia prosesseja kontrollidulla tavalla sekä yhdistää ryhmää, kun jokainen voi osallistua tavallaan. Hoitokeino voi sopia asiakkaille, joilla on joku tietty teema käsiteltävänä elämässään tai jos jäsenet eivät kykene prosessoimaan analyyttisen ryhmän ahdistusta. Terapeutti toimii ohjaavana auktoriteettina tai vanhempana tai sitten aktiivisena ohjaajana vastakohtana analyyttisen ryhmän taideterapeutille. (Leijala 2002,15–19.)

Ryhmän jäsenet valikoituivat sen mukaan, keiden arvioitiin kaipaavan lisää kannustusta ja rohkaisua sekä kaipaavan lisätaitoja ryhmässä työskentelemiseen. Valitsimme ryhmään nuorehkoja ihmisiä, joten yhteistä heille oli iänmukaiset kehitystehtävät. Autistipojan tilanteessa koettiin, että hänen hiljaisuuteensa ja kyvyttömyys tai haluttomuus ilmaista tahtoa ja mielipiteitä voisivat harjaantua ryhmässä. Hän usein vastasi yhdellä sanalla eikä mielellään halunnut olla eri mieltä. Kehitysvammainen tyttö taas usein jäi huomaamattomaksi Tyvalla hiljaisuutensa vuoksi ja usein ”lukkiutuikin” tekemään pitkäksi aikaa samaa toimintoa. Hän työskenteli sekä työ- että päivätoiminnan puolella. Kehitysvammainen poika aktivoitui harvoin itse tekemään mitään ja ongelmana olivat motivaation pula töitä kohtaan sekä lyhytjänteisyys ja motoriset ongelmat töitä tehdessä.

Terapiasopimukseen yhteiseksi ryhmän tavoitteeksi asetettiin: ”Taidetapaamisia ryhmässä, jossa haetaan positiivisia kokemuksia, onnistumisen tunteita ja kommunikointia kuvataiteen keinoin.”. Ryhmää ei tehty kovin intensiiviseksi esimerkiksi aika- taulultaan ja ryhmäläisten vammat toivat tavoitteisiin omat reunaehdonsa. Koska verbaliset taidot olivat heikkoja, tiivistin kaikki siihen liittyvät tilanteet ja käytin esimerkiksi ohjeistuksessa selkokieltä. Toisaalta en halunnut jättää verbalisia taitoja vaativia tilanteita kokonaan poiskaan, jotta ryhmäläisten olisi mahdollista kehittää taitojaan tässä. Otin huomioon sekä yksilöllisiä prosesseja ja tuin ryhmäläisiä jokaisesta hieman erilaiseen työskentelyyn riippuen yksilön toimintakyvystä ja muista ominaisuuksista sekä pidemmän tähtäimen ajatuksista, joita alkutapaamisen aikana ilmeni. Kuvia ryhmässä tehdyistä teoksista on liitteessä 3.

4.3.1 Arvionti

Ryhmälle asetetut tavoitteet täyttyivät. Ryhmäprosessin aikana jokainen ryhmäläinen edistyi toiminnassaan. Ryhmäläisten kuvallinen ilmaisu oli joustavaa ja osalla näkyi selvää kehittymistä materiaalien muuttumisena ja teeman syventymisenä. Alun yksilöllisemmästä työskentelystä ryhmä siirtyi vähitellen ryhmädynaamisempaan toimintaan ja uskon, että näin he pääsivät myös kokemuksellisesti oppimaan sosiaalisia taitoja. Esimerkiksi kehitysvammainen poika siirtyi kolmannella kerralla yhteisen pöydän ääreen suunniteltuani heille tehtävän, joka tukisi ryhmäläisten keskinäistä kommunikointia. Ryhmä teki esimerkiksi yhteisen maalauksen, jossa jokaisen oma teos tuli osaksi kokonaisuutta. Oma roolini oli ensin suhteellisen aktiivinen, mutta se väheni terapiaprosessin aikana. Aluksi autoin ryhmäläisiä esimerkiksi materiaalien kanssa. Puolesta välissä kuvataideterapeuttisia tapaamisia alkoi ryhmäläisissä näkyä selviä itseohjaavuuden ja ryhmäytymisen merkkejä. He esimerkiksi kävivät keskenään hakemassa materiaaleja alkupiirin jälkeen, eivätkä valinneet ehdottamiani materiaaleja. Huomasin myös itse piirtäväni jokaisella kerralla pidempiä aikoja. Uskoin näiden olleen merkkejä myös siitä, että saavat tukea myös toisiltaan. Olinkin koko ajan ohjannut heitä autonomisemmiksi, jotta töistä tulisi juuri heidän näköisiä. Toivoin heidän havaitsevan sen, etteivät he välttämättä tarvitse apuani, vaan osaavat valita itse.

Ryhmäläiset eivät verbaalisesti kommunikoineet keskenään; jokaisella oli kommunikaatiota estävä vamma. Tärkeämpää olikin mielestäni ryhmässä oleminen, missä verbaalinen vuorovaikutus ei ole edes pääasia. Jokainen osallistui kykyjensä mukaan turvalliseen ja rauhalliseen ryhmään. Ryhmän kehittyessä muut kommunikointikeinot syventyivät ja tunteita uskallettiin ilmaista vahvemmin. He esimerkiksi reagoivat herkemmin toisilta saatuihin ärsykkeisiin kuvataiteellisin keinoin. Minun kanssani he myös hieman verbalisoivat kuvia ja uskon, että jos ryhmä olisi jatkunut pidempään, tämä puoli olisi toiminnassa saattanut kehittyä. Työntekijät kertoivat omista havainnoistaan: autistinen poika vastasi nopeammin ja myös ”ei” tuli helpommin. Tämänkaltaista kehitystä oli havaittavissa myös ryhmässä ja meidän välinen kommunikointi parani prosessin aikana huomattavasti.

Suljettujen taideterapeuttisten ryhmätapaamisten edetessä opin käyttämään ryhmän kanssa yhä enemmän visuaalisia teemoja. Kouluni ryhmätyönohjauksessa Hannu Aulio oli tukenut minua visuaalisten teemojen luontiin. Tämä oli olennaista tilanteessa, joissa verbaalinen kommunikointi ja sen ymmärtäminen oli rajallista osalla ryhmäläisistä. Tarkoituksena oli siis tehdä yksinkertainen, teemallinen pohja, johon ryhmäläiset voisivat luovasti tehdä mitä haluavat. Ryhmäläiset oppivat hyödyntämään näitä visuaalisia teemoja ja uskon että näin päästessämme käsittelemään esimerkiksi ryhmäläisten nykyistä ja tulevaisuuden koteja tämä tuki terapiaprosesseja sekä asiakkaiden itseyttä sekä -ilmaisua. Toisaalta käytin ryhmän kanssa myös paljon vapaata kuvallista työskentelyä, jolloin teokset lähtivät täysin ryhmäläisistä itsestään. Näistä teoksista löysin myös teemoja sekä työskentelymuotoja, joilla kehitin ryhmän toimintaa. Otin huomioon myös ryhmäläisten toiveita. Väliarviointissa ilmeni ryhmäläisten tykänneen kollaasitöiden tekemistä, joten seuraavalla kerralla korostin myös sen työskentelyn mahdollisuutta. Samoin teimme suolataikina töitä tilanteessa, joissa asiakkaat niitä toivoivat ja itse uskoin uuden, kolmiulotteisen materiaalin syventävän terapeuttisten tapaamisten teemojen käsittelyä. Koko terapiaprosessin ajan myös ryhmäläisillä oli valta tehdä haluamiaan töitä, haluamallaan materiaaleilla.

Autistisen pojan töissä oli havaittavissa kehitykseen ja itsenäistymiseen liittyviä teemoja ja tulevaisuuden toiveita. Tukiverkosto hänen ympärillään olikin alkukeskustelujen aikana toivonut saavansa häneltä tietoa juuri hänen toiveistaan. Kuvataideterapeuttisissa tapaamisissa poika alkoi vahvemmin osoittaa menetelmiin ja materiaaleihin liittyviä toiveita sekä alkoi aktiivisemmin toimia tavoitteidensa saavuttamisen eteen. Joskus hän saattoi sanallistaa teoksiaan laadullisilla ilmaisuilla. Esimerkiksi kerran hän kertoi työssään käyttämästä kuvasta, että ”Minä tykkäsin maisemasta”. Näin poika käytti kolmea sanaa ja ilmaisi oman mielipiteensä selvästi. Kohdatessani poikaa Tyvalla huomioin varovaisesti häntä sanallisesti ja yritin näin poistaa tilanteista erikoisuuden oloa. Loppuhaastattelussa oli erityisen hienoa se, että poika vastasi useaan otteeseen kieltävästi kysymyksiini. Hän kertoi tykänneensä ryhmässä olosta ja erityisesti tussit, vahavärit ja suolataikina oli mieluisia, tehtävät olivat olleet myös hyviä. Toisten kanssa työskentely vaikutti olleen mieluisaa. Ei ollut mitään, mitä hän olisi halunnut tehdä toisin. Hän ei kuitenkaan haluaisi jatkaa taideterapeuttista työskentelyä eikä aio piirtää tai maalata vapaa-ajallaan.

Kehitysvammainen tyttö vaihteli aktiivisesti eri materiaaleja. Hän myös saattoi kesken työn vaihtaa materiaalia ja näin tehdä uudelleen aktiivisen taiteellisen ja itsenäisen valinnan. Näin uskon hänen kehittyneen toimintansa ohjaavuudessa, jonka puutteet olivat Tyvalla näkyneet esimerkiksi jumittumisena tekemään yhtä liikettä tai tehtävää. Hän käytti ja nautti erityisesti värien käytöstä paljon ja ne olivatkin mielestäni hyvin kuvaavia. Tyttö käytti myös muutamia sanoja erityisesti kuvaillessaan työtään ja oli erityisesti kertojen alku- ja lopputilanteessa vuorovaikutuksessa kanssani. Jälkeenpäin mietin kuitenkin, olisiko toiminnassa ollut hyötyä käyttää kuvasymboleita. Sain tietää hänen osaavan käyttää niitä vasta taideterapeuttisten tapaamisten loputtua, joten tämä jäi tekemättä. Hän otti kontaktia kehitysvammaiseen poikaan muun muassa menemällä istumaan lähelle tai osoittelemalla poikaa. Hänen ja autistipojan suhde jäi luultavasti aika etäiseksi ainakin ulkoisten merkkien suhteen. Minusta vaikutti siltä, että tyttö halusi oppia ja nautti, kun oppi pesemään maalausastiat tai kaatamaan itse maalia purkkiin. Hän vaikutti vähitellen oppivan sen, että jonkun työn voi lopettaa. Minusta hienoa oli tilanne, kun kävin kysymässä häntä loppuhaastatteluun ja televisiosta tuli ohjelma, jota hän halusi katsoa. Tällöin hän sanoi selvästi: ”Ei”. Tätä ei ollut tapahtunut aiemmin ainakaan omalla kohdallani. Kun myöhemmin haastattelin häntä, hän ei vastaillut paljon kysymyksiini, vaan osoitteli aiemmin tekemiään kuvia ja toisteli jotain sanojani. Minulle tuli kuitenkin mielikuva, että hän oli tyytyväinen töihinsä ja oli nauttinut niiden teosta.

Kehitysvammaisen pojan kohdalla pidän tärkeimpänä saavutuksena sitä, että hän tuli joka kerta tyytyväisenä ryhmään. Hän teki aina jotain ja lopulta keskittyi pitkiä aikoja tekemiseen. Aluksi hän kaipasi paljon rohkaisuani ja teimmekin esimerkiksi yhteisen maalauksen, jonka koin vahvistaneen suhdettamme sekä auttaneen häntä suhtautumaan taiteen tekemiseen hieman rennommin. Uskon, että keskittymisen lisääntymiseen sekä teosten tyylilliseen kehitykseen vaikutti lisäksi toiset ryhmän jäsenet, jotka antoivat esimerkkiä aktiivisesta ja tiiviistä työskentelystä. Tämä johti myös siihen, että hän uskalsi ja halusi tehdä motoristisesti haasteellisempia tehtäviä ja sai näin uusia onnistumisen kokemuksia sekä mahdollisuuden ratkoa erilaisia ongelmia. Poika osallistui jonkin verran taidepiiriin ja koen, että hän oli itsenäisempi ja rohkeampi kokeilemaan uutta suljetussa ryhmässä. Poika sai tapaamisten lopulla jatko- paikan opiskeluihin ja toivon, että näistä ryhmässä saaduista taidoista olisi hänelle apua sielläkin. Haastattelussa hän vastasi kaikkeen iloisesti ”joo” tai ”en mä tiä”. En

usko, että hänen suhtautumisensa oli kaikkeen niin positiivinen, mutta toisaalta vaikutti siltä, että hän selvästi nautti ryhmässä työskentelystä.

4.4 Kuvataideterapeuttinen yksilötapaaminen

Kaksi kertaa viikossa tapasin noin 1,5 h. Down-syndroomaista tyttöä. Yhteensä aikaa taideterapeutiksiin tapaamisiin sekä niihin liittyviin haastatteluihin, arviointeihin ja koko perheen kanssa tehtyyn lopputapaamiseen meni 42 tuntia. Tyvan työntekijät ehdottivat tyttöä yksilöasiakkaaksi, koska he toivoivat työskentelyn auttavan vetäytyvää, sulkeutunutta ja hiljaista tyttöä. Hän oli ollut vasta vähän aikaa työtoiminnan puolella ja turvautui helposti toisiin asiakkaisiin eikä tuonut omia mielipiteitään tai toiveitaan julki. Ongelmia oli esimerkiksi ruokailutilanteissa, joissa tyttö ei suostunut syömään ruokailusalissa vaan söi yksin työskentelysalissa lähi-ihmisensä hänelle tekemiä ruokia. Ajatuksena tapaamisillamme oli, että tyttö voisi saada keinon tuoda toiveitaan ja mielipiteitään esille. Myös taideterapeuttisen toiminnan, rauhallisen ympäristön sekä kahden keskeisen ajan antaminen voisivat auttaa tyttöä avautumaan myös Tyvan puolella. Kuvia teoksista liitteessä 4.

Taulukko 1. Kuvataideterapeuttisen yksilötapaamisen prosessit

Tapaaminen	Aihe	Tavoite	Huomiot, tärkeät keskustelut
Terapiasuunnitelma	Terapiasuunnitelma: Terapian teema, rakenne ja rajat rakenne ja rajat. Tutustuminen.	Terapia-allianssin synty, sääntöjen ja rajojen selkiyttäminen, motivaation varmistaminen, tutustuminen	Tyttö suhteellisen arka ja pelokas. Ei halua olla erimielistä kanssani, on samaa mieltä tai hiljaa. Haluaa olla mieliksi.
1. kerta	Ensimmäinen terapiakerta. "Miltä nyt tuntuu"-teemaisen kuvan tekeminen. Tyttö tekee ruskean silmän, jossa iirksen kohdalla sydän.	Tunne, että on turvassa ja voi näyttää erilaisia tunteita. Terapia-allianssin vahvistuminen. Kuvataidemenetelmiin tutustuminen.	Selviää, että silmä on minun. Hakee paljon kontaktia ja haluaa, että ymmärrän häntä. Teemoina tutustuminen ja luottamuksen hakeminen. Vatsan sattuessa huolehdiin ja puhumme ruoan syömisestä ensimmäistä kertaa.
2. kerta	Ehdotan teemaksi kotia, selviää että sisaruksen kanssa riittää. Piirtää kuvaksi taivaan. Minä piirrän vieressä.	Tutustuminen ja sen tunteen vahvistaminen, että saa ja voi kertoa erilaisista tunteista ja elämästä.	Keskustelua erilaisista tunteista ja niiden näyttämisestä. Myöhemmin selviää, että hakee jo nyt keskustelua kuolleesta lähiomaisesta, joka on taivaassa.
3. kerta	Piirtää sateenkaarta, valinnut teeman itse. Minä piirrän vieressä.	Tunteen vahvistuminen, että voi tehdä omia töitä ja osaa.	Hampaiden narskunta vähentynyt, rentoutunut ja kertoo paljon asioita.
4. kerta	Sateenkaaren piirtäminen.	Teeman syventäminen, trauman purkaminen.	Selviää, että sateenkaaren päällä on lähiomainen. Päätämme, että teemme työstä muistotyön lähiomaiselle. Kertoo parisuhteestaan.
5. kerta	Sateenkaaren keskelle lähiomaiselle paikan piirtäminen.	Trauman purkaminen, oman osaamisen edistäminen.	On hyvin tarkka siitä, että ymmärrän hänen tulkintansa kuvista ja elämästä. Selittää pitkiä aikoja esimerkiksi muistoista liittyen läheisen kuolemaan. Huomioin, että alkaa turvautumaan minuun hyvin paljon tapaamisten aikana ja Tyvan puolella. Pää
6. kerta	Ehdotan teemaa "Minä osaan". Tyttö haluaa piirtää oman kuvan miehestä, jota pelkää. Syvennän omaa piirtämistä.	Pelon kohtaaminen, oman taideprosessin syventämisen ja vahvistaminen. Vahvuuskeskustelu.	Kuva syventää taideprosessia. On ylpeä, että uskalsi kohdata pelkonsa. Selviää, että Tyvalla eräs asiakas ahdistaa, tilanteen selvittely. parisuhdeteeat. Minun kuvataiteellinen työskentelyni auttaa keskittymään.
7. kerta	Kuvaan turvapaikan tekeminen tytölle. Oman piirrokseni teemalla vahvistan tytön taiteellisen työn syventämistä.	Turvassaolotunteen vahvistaminen, tytön omien rajojen vahvistaminen.	Keskustelu, miten miten ja mitkä asiat saavat olon turvalliseksi, miten kohdata pelkoja.

8. kerta	Tyvällä tapahtunut erotilanne, jossa minä ollut mukana. Tilanne tunteita herättävä, pelottavakin.	Tunteen ja pelon purkaminen, surutyö ja vahvistuminen.	Tyttö käsittelee eroa myöhemmin uudelleen toisen osapuolen kanssa.
Väliarvio	Terapiaprosessin läpikäynti.	Tavoitteiden arviointi ja mahdollinen tarkentaminen tai muuttaminen. Asiakkaan terapiaprosessin vahvistaminen ja syventäminen.	Käymme kaikki kuvat läpi. Asiakas toistaa meidän keskustelujamme. On ylpeä kuvista ja on ne edelleen herättävät vahvoja tunteita. Autonomia lisääntynyt. Haluaa jatkaa työskentelyä.
9. kerta	Uusi ihastus, ihastuksen tunteen purkaminen ja siitä keskustelu.	Eroprosessin ja uuden ihastuksen tunteiden läpikäynti, omien hyvien vahvuuksien käsittely.	Ehdotan uutta materiaalia, jonka avulla saa voimakasta tunteensiirtoa aikaiseksi.
10. kerta	Kiukkukuva. Minä vahvistan kiukun purkaantumista omalla kiukkukuvallani.	Kiukuntunteiden esilletuonti ja purkaminen, omien rajojen vahvistaminen ja asioiden kohtaaminen.	Uskaltaa olla vihainen, kun hänen rajojaan on rikottu. Kiukku purkautuu terapiassa kuvaan ja minun kanssa verbaaliseen purkuun. Selvittää tilanteen toisen osapuolen kanssa.
11. kerta	Kiukkukuvan jatkaminen. Mukaan tulee meri ja lähiomaisen nimi.	Oman taideprosessin seväntäminen ja tunteiden läpikäynti. Ongelmanratkaisutaitojen vahvistuminen kuvan avulla.	Keskittyy pitkän aikaa teoksen tekemiseen, lopputulos ei tärkeää, ainoastaan kuvan kanssa kommunikointi ja pohdiskelu.
12. kerta	Kuva, joka käsittelee eroa ja ihmissuhteita. Väikutteita erokuvasta. Sekavat tunteet.	Tunteiden käsittely, ongelmanratkaisutaitojen vahvistuminen.	Me molemmat teemme pitkiä aikoja töitä hiljaa. Olen saavutettavissa ja läsnä, mutta en kontrolloimassa tai valvomassa.
13. kerta	Halloween lähestyy, tyttö piirtää sorahampaisia kurpitsapäitä, jotka nimeää ystävikseen.	Lähiverkoston vahvistaminen.	Tyttö on hyvällä tuulella, mukana paljon huumoria ja naurua. Käsittelee ystävyysuhteita.
14. kerta	Ihastuskuvan piirtäminen.	Parisuhdetilanteen ja sen herättämien tunteiden selvittäminen. Tavoitteiden asettaminen.	Haluaa käsitellä parisuhdettaan. Kaipaa kuuntelijaa, omat mielipiteet ja toiveet vahvistuneet.
15. kerta	Pari- ja kaverisuhteet. Myös minä kuvataiteilen pitkiä aikoja.	Parisuhdetilanteen ja sen herättämien tunteiden selvittäminen. Fyysisten ja psyykkisten aspektien huomioiminen.	Työlle tärkeää selvittää tilannetta. Lämukaista kuntoutusta, nämä asiat ovat juuri nuorille aikuisille hyvin oleellaisia ajatuksia.
16. kerta	Pari- ja kaverisuhteet. Piirrän tytön muotokuvan, jossa hänellä on sarvet ja siivet päässä.	Parisuhdetilanteen ja sen herättämien tunteiden selvittäminen. Kaverisuhteiden vahvistaminen. Sosiaalinen kuntoutus. Kuvassani tuen itsenäisyyteen ja haaveiden ja mielipiteiden esilletuontiin.	Kaverit mukana keskusteluissa paljon. Itsenäistyvän nuoren teemoja. Tapaamisissa tyttö itsenäistyy minusta ja ottaa uutta roolia. Käydään läpi esimerkiksi ruokailua sosiaalisen puolen kautta läpi.
14. kerta	Ihastuskuvan piirtäminen.	Parisuhdetilanteen ja sen herättämien tunteiden selvittäminen. Tavoitteiden asettaminen.	Haluaa käsitellä parisuhdettaan. Kaipaa kuuntelijaa, omat mielipiteet ja toiveet vahvistuneet.
15. kerta	Pari- ja kaverisuhteet. Myös minä kuvataiteilen pitkiä aikoja.	Parisuhdetilanteen ja sen herättämien tunteiden selvittäminen. Fyysisten ja psyykkisten aspektien huomioiminen.	Työlle tärkeää selvittää tilannetta. Lämukaista kuntoutusta, nämä asiat ovat juuri nuorille aikuisille hyvin oleellaisia ajatuksia.
16. kerta	Pari- ja kaverisuhteet. Piirrän tytön muotokuvan, jossa hänellä on sarvet ja siivet päässä.	Parisuhdetilanteen ja sen herättämien tunteiden selvittäminen. Kaverisuhteiden vahvistaminen. Sosiaalinen kuntoutus. Kuvassani tuen itsenäisyyteen ja haaveiden ja mielipiteiden esilletuontiin.	Kaverit mukana keskusteluissa paljon. Itsenäistyvän nuoren teemoja. Tapaamisissa tyttö itsenäistyy minusta ja ottaa uutta roolia. Käydään läpi esimerkiksi ruokailua sosiaalisen puolen kautta läpi.
17. kerta	Kipeä vatsa. Piirtää itsensä kettuna, kipukuva.	Kuvan käyttö pahanolon esilletuontiin ja prosessointiin, vastuunotto omista tekemisistä.	Kerran jälkeen tuen tyttöä pyytämään kipulääkettä, joka ennen on tuonut pelkoa. Tilanteen selviäminen antaa hänelle onnistumisen kokemuksen. Työntekijät kertovat tytön alkaneen ottaa heihin enemmän kontaktia.
Joulujuhla	Ruokatilanteessa ehdotan, että tyttö voisi syödä Tyvan tilaamia ruokia ja lupaan auttaa tässä.	Itsenäisyyden vahvistaminen, ongelmanratkaisutaitojen lisääminen, onnistumisen kokemuksen ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen.	Tyttö uskalttaa syödä ensimmäistä kertaa ryhmässä Tyvan ruokia. Kertoo myöhemmin kokeneensa, että minä suojelin ja tuin häntä, ulotan keskustelun kaikkiin Tyvan työntekijöihin.
18. kerta	Tyttö käsittelee ruokailutilanteen onnistumista, piirtää ketun ympärille tähtiä ja sydämiä.	Tapaamisen teemoina uskallus ja välittäminen. Itsenäisyyden vahvistaminen.	Keskustelua ruokailutilanteesta, tyttö onnistuu Tyvan ruokailussa ja saa työntekijöiltä paljon kehuja. Työntekijät kertovat, että tyttö on alkanut ottamaan heihin yhä enemmän kontaktia.
19. kerta	Tyttö piirtää itsensä eläimenä loikoilemaan lemmikkinsä viereen. Minä piirrän muotokuvaa keskittyneestä työstä.	Omien eri puolien esille tuonti, realistinen minäkuva.	Kuvassa loikoileva ja rento tunnelma, tyttö keskittyy todella hyvin teoksen piirtämiseen. Tyttö voi olla hoivaava osapuoli lemmikilleen, roolin vaihto hoivattavan roolista.
20. kerta	Jatkaa edelliskerran teemaa.	Tytön eri puolien esille tuonti, realistinen minäkuva. Rauhoittumisen ja hoivaamisen taidon vahvistuminen.	Yhä enemmän keskustelua joululomalla olevasta tauosta sekä terapialoppumisesta.
21. kerta	Joulun lähestyessä piirtää kuvia lähiomaisista enkeleinä. Minun kuvaani kirjoittamme kuolleiden ja elävien läheisten nimiä.	Tulevan terapiataujan ja aiempien hylkäämiskokemusten käsittely. Verkoston vahvistaminen ja itsenäisyyden tukeminen.	Traumaattisten kokemusten läpikäyntiä myös verbaalisesti,

22. kerta	Enkelien vahvistaminen. Minä piirrän tytölle joulukynttilän, jonka tyttö saa mukaan joululomalle.	Aiempien koemusten läpikäynti, tulevaisuuden hahmottaminen sitä kautta ja voimavarojen löytyminen. Antamani kuvan tavoite toimia transferenssiobjektina joululoman ajan.	Muistojen ja terapiasuhteen läpikäynti, niiden eri tunteiden prosessointi, vaihtoehtoisten tulevaisuudenkuvien hahmottaminen.
23. kerta	Joululoman jälkeinen kerta. Tyttö muuttaa uuteen kotiin, unelmakartan tekeminen. Minä teen karttaa myös.	Uuteen kotiin liittyvien toiveiden, haaveiden ja pelkojen läpikäynti niin, että niitä voi ilmaista myös verballisesti verkostolle. Elämänhallinnan tunteen vahvistaminen.	Ajatuksena vielä uusi, tehtävä vasta herättelee näihin ajatuksiin. Vaihtoehtoisten tulevaisuudenkuvien hahmottaminen.
24. kerta	Viimeinen normaali terapiakerta. Jatkamme unelmakartan tekemistä. Keskityn tytön karttaan.	Voimaantumisen tukeminen, tulevaisuuden muutosten läpikäynti. Koherenssin ja elämänlaadun muutosten vahvistaminen.	Tehtävä jää kesken, ajatuksena että tyttö voi jatkaa sitä aina, kun joku uusi ajatus, haave tai pelko tulevaisuuteen liittyen tulee mieleen.
Terapian lopputapaaminen	Teosten katseleminen ja teemojen muisteleminen. Tyttö saa valita yhden minun teoksista itselleen, valitsee ns. "tahto- ja haavekuvan".	Prosessin läpikäynti ja päättäminen, tulevaisuuden vahvistaminen. Minun antamani kuva transferenssiobjektina, vahvistaa tytön itsenäisyyttä ja vastuunottoa omista tunteistaan sekä tilanteista.	Prosessin läpikäynti. Tyttö muistelee eri teoksia ja niiden herättämiä tunteita. Teokset tuovat esille ylpeyttä, muistoja, onnistumisenkokemuksia ja tytön eripuolia sekä muutosta esille.
Verkoston tapaaminen, mukana Tyvan työntekijä ja tytön läheisiä.	Prosessin sanoittaminen verkostolle.	Terapiaprosessissa vahvistuneen itsetunnon ja -tunteuksen esilletuonti, koherenssin ja voimaantumisen tukeminen jatkossa muilla elämänsä-alueilla.	Tyttö aktiivisessa roolissa, kertoo avoimesti esimerkiksi traumaattisen kokemuksen herättämiä tunteita. Käymme läpi tilanteita, jotka ovat aiheuttaneet pelkoja. Saa kaikilta paljon positiivista palautetta, huomioitu tytön muuttunut olemus.

4.4.1 Arviointi

Tyttö vaikutti voimaantuvan terapeuttien tapaamisten aikana. Hän alkoi puhua traumaattisesta kokemuksestaan, joka ymmärtääkseni vaikutti myös hänen tämän hetkiseen olotilaansa. Kun hän koki tulleen hyväksytyksi vaikeassa asiassa, tuli keskusteluihin muutkin läheiset ihmissuhteet, kuten rakkaus- ja ystävyysuhteet. Mitä pidempään tapasimme, hän uskaltautui voimakkaammin tuomaan esille esimerkiksi ärsyyntymisen tai surun tunteita kiintymyksen ja ilon tunteiden lisäksi.

Kuvataideterapeuttiset tapaamiset tukivat tyttöä hänen iänmukaisessa kehityksessään ja muutostilanteissa, joita tyttö terapian aikana koki. Kuntoutuskohdassa mainittu sitoutuminen omaan muutosprosessiin näkyi tytön kohdalla selvästi. Hän oppi luottamaan minuun ja tätä kautta uskalsi kohdata useita pelkojaan. Samoin hän oppi käyttämään kuvataiteellista työskentelyä omien tunteiden ja kokemusten selvittelyssä ja tuli tätä kautta autonomisemmaksi. Hän esimerkiksi työskenteli yksilötapaamisten lisäksi taidetapaamisessa. Uskon tämän auttaneen siihen, että hän pystyi myös siellä opettelemaan sosiaalisia tilanteita. Hän mainitsi loppuhaastattelussa, että häntä häiritsi liian lähelle tulevat ihmiset, melu ja isot koneet ja tästä syystä vastasi nauttivansa ryhmässä tekemisestä vain ”välillä”. Kuitenkin hän tuli ryhmään ja oppi sietämään sekä ratkaisemaan näitä tilanteita ensin muiden tuella ja lopulta myös itsenäisesti.

Holistisen ihmiskäsityksen mukaan muutos yhdellä elämän osa-alueella voi vaikuttaa laajemminkin yksilön elämään. Koen, että tytön kuntoutuksessa pääsimme iloiseen

kuntoutuksen kierteeseen, jossa terapeuttisissa tapaamisissa koetut, aluksi muutamat positiiviset kokemukset, ongelmien ratkaisut, negatiivisten tunteiden esille tuonti ja käsittely sekä oppimisenkokemukset vähitellen avasivat mahdollisuuksia positiivisille muutoksille myös muilla elämänosa-alueilla. Hän esimerkiksi kykeni avaamaan itselleen tärkeitä tilanteita ja kokemuksia helpommin myös toisille Tyvan työntekijöille, toisille asiakkaille sekä läheisilleen. Hän toi lopulta esille tilanteita ja tunteita, joihin kaipaa esimerkiksi selvitystä ja muutosta. Tämä lisäsi hänen osallisuuttaan Tyvan porukassa. Kun hän sai kahdenkeskeistä ja rauhallista aikaa, kasvoi toleranssi käsitellä myös esimerkiksi Tyvan sosiaalisia suhteita, ihmispaljoutta ja melua. Hän myös uskalsi vahvemmin esittää oman kantansa esimerkiksi liittyen rajoihinsa ja kuinka lähelle hän haluaa ihmisten tulevan. Hän myös vaikutti saavan terapiassa rakennusaineita erilaisten puolien itsestä löytämiseen ja näyttämiseen myös muissa sosiaalisissa tilanteissa.

Työntekijät huomasivat suuren muutoksen tytön käyttäytymisessä Tyvalla. Selviten sen näki tytön tahdonilmauksista, halusta olla vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa sekä esimerkiksi ruokailutilanteen muutoksesta, joka oli ennen tapaamisia ”yksi peikko” työntekijän sanojen mukaan. Terapia on kuitenkin avannut tilannetta ja työntekijä miettikin, ett syynä voi olla itsetunnon vahvistuminen.

Loppuhaastattelussa tyttö kertoi haluavansa piirtää ja maalata enemmän ja välillä nauttineensa yhteisestä tekemisestä. Hän kertoi, että tapaamisiin oli helpompi tulla, kun on jo piirtänyt ja maalannut aiemmin sekä tehnyt päiväkirjaan kuvia. Silloin kun teimme töitä pelottavista aiheista, tapaamisissa hän oli hieman jännittänyt. Ja kun olimme käsitelleet lähiomaisen kuolemaa ja ikävää, niin silloin ”ei ole naurattanut yhtään”. Hän totesi ikävän olevan normaalia, kuten olimme terapiassa keskustelleet. Miesasioita käsiteltäviä töitä katsellessa tilanteesta on ”suuri suru” tilanteen ollessa hieman sekava. Hän sanoi kuitenkin, että ”mä hoidan sen itse”, joka myös osoitti mielestäni tytön elämäntilanteen hallintakyvyn lisääntyneen. Tapaamisella muutenkin hän puhui paljon ihastuksistaan ja kuinka ne ovat vaihdelleet. Lisäksi hän kertoi, että surua tulee myös kun katsoo kuvia, jolloin selviää, että hänellä on ikävä kuvien tekoa. Tyttö kertookin tärkeimmäksi asiaksi sen, että oltiin oltu kahdestaan. Loppuhaastattelussa annan hänen valita yhden terapian aikana tekemistäni kuvista. Hän valitsi sarvi-

päisen muotokuvansa, jonka nimesimme ”Tahtokuvaksi”. Se kuvasi hänen vahvuutta ja voimaa.

5 ARVIONTI VAIKUTTAVUUDESTA

5.1 Hyödyt

Tutkimuksen tulosten perusteella vaikuttaa, että taideterapeuttiset tapaamiset toimivat hyvin kokonaisvaltaisen kuntoutusmenetelmän muotona Tyvalla. Kuvataideterapeuttinen toiminta on arjessa tapahtuvaa kuntoutusta, jolla on mahdollista edistää lääkinnällistä, sosiaalista, ammatillista ja kasvatuksellista kuntoutusta. Siitä on mahdollista hyötyä myös kuntoutuksen erivaiheissa. Kuvataideterapeuttinen toiminta esimerkiksi ennalta ehkäisee kuntoutusta antaessaan iloa ja mahdollisuuden käsitellä henkistä räsytystä aiheuttavia tilanteita tai kokemuksia jo ennen kuin niistä tulee kuntoutusta tarvitsevia tai uhkaavia elementtejä.

Jos Tyvalla työskennellessään asiakkaalla on henkistä räsytettä, hän on rauhaton tai hänellä on esimerkiksi mielenterveydellisistä ongelmista johtuvaa oireilua, tilanne pyritään selvittämään paikanpäällä. Jos tilanteeseen ei löydy vastausta asiakkaalta tai hänen lähipiiristään, hänet pyritään ohjaamaan omaisten luo tai asuntolaan. Keskusteluun ei ole erillistä kaavaa tai ohjeistusta, mutta tavoitteena on purkaa mitä on tapahtunut ja miettiä, mitä voitaisiin tehdä. Tässä tilanteessa terapeuttiset toiminnot voivatkin toimia kommunikointi- ja purkuvälineinä. Työntekijä tuokin esille, kuinka tärkeää on se, että tapaturmatilanteissa tai muissa kriisiytyvissä tilanteissa ongelmaan pääsee käsiksi heti eikä tilanne purkaudu myöhemmin jossain toisessa tilanteessa tai jää vaivaamaan ihmistä.

Hyvää kuvataideterapeuttisessa toiminnassa on kuntoutuksen kannalta sen mahdollisuus reagoida nopeasti tilanteiden muutoksiin. Esimerkiksi avoimessa taidepiirissä asiakas on aktiivinen toimija heti alusta alkaen ja jos tarvetta laaja-alaisempaa kuntoutukseen tulee, tämä antaa hyvän lähtökohdan asiakkaan motivaation sekä itseohjaavuuden kannalta. Kuntoutus muutosprosessina ja asiakkaan oma rooli sen keski-

össä esimerkiksi ongelmien osoittajana ja siihen ratkaisuja etsivänä asiantuntijana on otettu huomioon heti, jolloin tämän kaltainen toiminta on asiakkaalle helpompaa toteuttaa jatkossakin. Työntekijän mukaan:

”kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa ja monet asiakkaista pystyvät piirtämään ajatuksensa, mutta eivät pysty pukemaan sitä sanoiksi. Sitten kun olisi kuva, josta voi alkaa kyselemään, se saattaa avata sanallista arkuakin. Että tää on nyt meille yksi mahdollisuus kommunikoida näiden hiljaisten kanssa, et antaa mahdollisuuden heille kertoa se kuvilla.”

Tyvalla yksi kehittämishankkeista on asiakkaiden oman tahdon tukeminen esimerkiksi kuntoutussuunnitelmia tehdessä. Työntekijöiden mukaan asiakas pystyisi vaikuttamaan tavoitteisiin, mutta kaikilla ei ole valmiutta tai rohkeutta tuoda esille omia toiveitaan. Heidän mukaansa kuvataideterapeuttisia menetelmiä voisi käyttää oman polun karttojen kaltaisena asiakkaan tahdon, haaveiden ja tavoitteiden esilletuonti-keinona. Myös erilaisissa muutostilanteissa nähdään kuvataideterapeuttisten menetelmien mahdollisuus. Jos esimerkiksi asiakas on muuttamassa, voidaan taideterapeuttisin menetelmin selvittää, mitä toiveita ja haaveita uuteen kotiin voisi liittää.

Kuvataideterapeuttinen ja luova työskentely ovat mahdollistaneet uuden kommunikoinnin löytymisen asiakkaiden kanssa. Olen saanut mahdollisuuden asiakkaiden empaattiseen ymmärtämiseen auttaessani heitä työskentelemään, istuessani vieressä ja katsellessani heidän kuviaan sekä kuunnellessani ryhmissä ja kahden kesken kerrottuja tarinoita. Olen päässyt myös uudenvuoden tasolle tehdessäni kuvataiteellista työtä yhdessä asiakkaiden kanssa esimerkiksi yhteismaalausten tai vierekkäin maalaamisen metodien avulla. Toisaalta olen voinut jakaa harkiten ja luottamuksellisesti kokemuseräistä tietoa eteenpäin myös muille työntekijöille. Näin myös heidän on ollut mahdollista päästä eri tavalla kosketuksiin asiakkaan ja hänen tilanteensa kanssa.

Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kuntoutus tapahtuu usein arjessa, omien valintojen ja aloitteiden aktivoimisena, toimivuuden lisääntymisenä ja yksittäisten mieltymysten huomioon ottamisena. Terapeuttisissa tapaamisissa olennaista on ollutkin juuri arkilähtöisyys. Uudet taidot on voitu parhaassa mahdollisessa tapauksessa palauttaa takaisin arjen toimintoihin Tyvälle. Työntekijä tuo esille sen, että terapeutti-

nen toiminta on vaikuttanut asiakkaiden halun ilmaisemiseen. He ovat esimerkiksi salissa ilmoittaneet, että ”minä haluan osallistua tähän” ja se on vaikuttanut laajemminkin ilmapiiriin. Kun asiakkaat ovat ensin saaneet mahdollisuuden käsitellä asioitaan terapeutisissa tapaamisissa, he ovat pystyneet avautumaan helpommin myös muille Tyvan työntekijöille. Näin toiminta on vahvistanut asiakkaan oman äänen aktivoitumista. Kuvataideterapeuttisella toiminnalla onkin mielestäni mahdollisuus lisätä asiakkaan oman äänen kuuluvuutta ja tätä kautta itsenäisyyden ja elämänhallinnan kokemusta. Parhaillaan tämä antaa tärkeää tietoa yksilöstä, toiveista ja arjen toimivuudesta koko kuntoutusverkostolle.

Kuvataiteellinen toiminta on mahdollistanut asiakkaan huomioimisen yksilöllisemmin ja rauhallisemmin. Tärkeää työntekijöiden mielestä on ollut, että mukaan on päässyt tasapuolisesti kaikki ja näin myös hiljaisille ihmisille on tullut mahdollisuus päästä kontaktiin ja purkamaan tunteitaan sekä kokemuksiaan. Esimerkiksi arat ihmiset voivat käsitellä omia pelkotilojaan kuvaa piirtämällä ja mahdollisesti myös sanottaa tuntemuksiaan. Kuvataideterapeuttisessa tapaamisessa vilkas tai puhelias asiakas saadessaan huomiota pienessä ryhmässä rauhoittuu ja keskittyy. Tärkeää on myös sulkeutuneiden tai puhumattomien mahdollisuus kommunikoida ja purkaa tunteitaan.

Haastatteluissa tulee esille, että alihankintatyöt ovat usein aika mekaanisia eivätkä mahdollista asiakkaalta luovuuden käyttöä. Toisaalta niiden tekemisestä myös tykättiin, mutta toiminnallisen tutkimuksen aikaan työtoiminnan puolella alihankintatöitä oli melko vähän. Se aiheutti helposti levotonta ilmapiiriä ja tylsistymistä. Päivätoiminnan puolelle alihankintatöiden vähyys ei vaikuttanut, vaan siellä arki koostui tutuista toimista. Samantyyppisiä työelämänongelmia selvisi myös vuonna 2009 ”Mieli myllertää” -projektissa, jossa Kehitysvammaisten Tukiliitto ry ja RAY selvittivät masentuneiden kehitysvammaisten elämänlaatua. Niistä on mainittu muun muassa meteli ja ahtaat tilat. Työtehtävät eivät aina olleet kovin kiinnostavia ja välillä ne koettiin puuduttaviksi. Päivät saattoivat mennä aikaa kuluttaen. (Kantojärvi 2009, 54.)

Kysyin haastatteluissa, että kokivatko asiakkaat taidetoiminnasta olleen apua Tyvassa. Kaikki kokivat saaneen siitä jonkinlaista apua. Yleisimpänä puolena tuotiin esille, että terapeutiset hetket antavat vaihtelua yleiseen toimintaan. Päivätoiminnan puolella tärkeää saattoi olla se, että asiakkaat tekivät kuvataiteellista toimintaa uuden ihmi-

sen kanssa. Vaikuttaa siltä, että luovuus antoi ”hieman ekstrapaa” arkisen työn tai tuuksi käyneen tekemisen rinnalle:

”On se erinomainen. Saa istahtaa, ettei tarvitse paikasta toiseen mennä. Saa olla koko ajan siinä samassa paikkaa. Rauhoittua. Se on hienoa, että saa tuollasta askartelua tehdä, kun ei tuu kotona tehtyä semmosia. Tai ne on kesken. Kun käden kautta tulee tehtyä, niin sitä antaa enemmän arvoa sellaselle.”

”Mä saan vapautta ja mulle tekee hyvää joskus.. Noi hoitajat kun ne tietää, että tykkään tehdä käsitöitä. Kun oon nöyrä ja kun teen niitä ruuveja. Kun en mä halua olla sellane viiksirannankettu että sanon, että en tee. Taidepiirissä oon voinnu vaikuttaa niihin tehtäviin, tehdä omannäköisiä. Mä tykkään, kun on omannäköistä. Ja sitten välillä tuntuis, että vois tehdä sitä vallan. Mut kun on noita työjuttuja kiireellisiä, niin ne tekee alta pois. Sitten voi mennä hyvällä omallatunnolla vaikka askartelemaan”

”Päivään tulee pieni katko, että saa tehdä vähän niinku oman mielensä mukaan.”

Osallisuuden, koherenssin sekä voimaantumisen kannalta olennaista on, että asiakkaat saa itse vaikuttaa omaan kuntoutukseensa. Selvitin, kuinka paljon asiakkaat kokevat mahdolliseksi vaikuttaa omaan tekemiseensä kuvataideterapeuttisissa tapaamisissa:

”On se jotenkin sillee kivempaa, kun saa itte valita mitä tekee. Ettei käsketä tai pyydetä. Saa mielikuvitustansa käyttää vähän sitten.”

”Kai se on vähän erilaista, mitä muuten tehdään. Ei tarvii niin miettiä, voi vähän vapaammin tehdä.”

Mahdollisuus tehdä omannäköisiä töitä tuotiinkin suuremmaksi eroksi kuvataiteellisen työskentelyn ja normaalin työtoiminnan arjen välillä. Kuvataideterapeuttinen toiminta antaa asiakkaalle itselleen mahdollisuuden päättää, mitä piirretään ja mitä asioita hän haluaa tuoda julki. Autonomia ja sen vahvistaminen alkoivatkin nyt järjestetyssä toiminnassa siitä, että asiakas valitsi itse mahdollisimman pitkälle teeman jota käsitteli, materiaalit joita käsittelyynsä tarvitsi sekä sen, kuinka paljon hyödynsi esimerkiksi ryhmää ympärillään. Teoksiin käytettiin paljon aikaa ja energiaa sekä niiden suhteen tehtiin valintoja. Vaikkei teokset kerrokaan kaikkea tekijästään, niin

silti ne olivat tekijänsä näköisiä ja heidän valintojensa tuloksia. Uskoisin, että tämä on mahdollistanut erilaisten puolien esilletuonnin itsestä ja näin syventänyt asiakkaiden itsetuntemusta.

Työntekijän mukaan kaikki kuvataideterapeuttisen työskentelyn muodot ovat olleet työtoiminnan puolella harkitumpia kuin aiemmin. Niitä on suunniteltu jo etukäteen ja pohdittu tarkemmin, ketkä toimintaan osallistuu. Työntekijöiden mukaan terapiatoiminta on eronnut myös muusta työtoiminnan asiakkaille järjestetystä kuvataidetoiminnasta siinä, että aiemmin työt ovat valmiiksi suunniteltuja ja asiakas saa esimerkiksi valita vain väreistä. Vaikuttaa siltä, että päivätoiminnan puolella yksilöllisiä mieltymyksiä on viriketoiminnan kautta voitu huomioida töissä enemmän, mutta myös siellä työskentely on huomattavasti rajatumpaa. Esimerkiksi valittavia välineitä on enemmän sekä mahdollisuus yksilöllisempään ohjaukseen. Muita eroja on kuvataideterapeuttisen toiminnan rauhallisuus sekä mahdollisuus paneutua huomionantoon, kolmiosuhteen ja psykoanalyttisen terapian eri puoliin kuten kuvallisen työskentelyn purkuun.

Psyykkisen toimintakykyyn ja voimaantumiseen liittyviä tavoitteita ovat muun muassa realistisen minäkuvan luominen sekä tavoitteiden asettaminen. Taideterapeuttisilla tapaamisilla jotkut asiakkaista ovat päässeet käsittelemään elämänsä eri vaiheita ja omaa henkilöhistoriaansa. Esimerkiksi lapsuuteen liittyvät, tapaamisilla tehdyt kuvat ovat edelleen todella tärkeitä asiakkaiden kanssa. Samalla se on mahdollistanut uusien, luovien tulevaisuuden kuvien muodostamisen. Erityisesti tämä on ollut mahdollista menetelmissä, joissa olen käyttänyt psykoanalyttisten kuvataideterapioiden menetelmiä. Ne ovat mahdollistaneet terapeuttisten elementtien, kuten transferenssi-vastatransferenssi -ilmiön muodostumisen.

Taideterapeuttinen toiminta on mahdollistanut uusien taitojen oppimisen, itsestä uusien puolien löytymisen ja onnistumisen kokemusten saannin. Tärkeää on ollut toiminnan mieluisuus, mutta myös riittävä haasteellisuus ja kohdatut ongelmat. Tällöin oman toiminnan ohjaus ja ongelmanratkaisukyky on pystynyt vahvistumaan joidenkin asiakkaiden kohdalla. Haasteet on ollut mahdollista tehdä asiakaskohtaisesti ja monipuolisesti. Esimerkiksi vaikeavammaisen ihmisen kanssa kuvataiteen repertuaa-

ria on avattu vähitellen, koska liian laaja valikoima voi aiheuttaa ongelmia. Tässä esimerkkejä haastatteluissa esiin tulleista onnistumisen kokemuksista:

”Ja vaikka se sano, että ei osaa, niin kyllä sekin vaan osas. Että se pitää kaivaa sieltä ja paperi käpälä vaan. Ei sen tarvii olla mikään sarjatyö, että se alkaa viivasta.”

”Mitä nyt omat työt muistan. Kaikki oli oikein mukavia tehdä. Ja erityisen kivaa oli käyttää sitä, missä sai sitä ompelukonetta käyttää, kun mä en oo ikinä päässyt sitä käyttämään ja se kävi niin näppärästi.”

Kuvataideterapeuttinen toiminta on edistänyt työntekijöiden ja asiakkaiden arjen sujuvuutta. Työ- ja päivätoiminnan puolella toiminta on usein nopeaa, vaihtelevaa ja asiakkaita on paljon. Tästä syystä myös yksilön kohtaaminen on nopeaa. Kuvataideterapeuttinen toiminta on rauhoittanut työpuolta ja antanut mahdollisuuden antaa aikaa sinne jääneelle pienemmälle asiakasryhmälle. Toisaalta kuvataideterapeuttisissa tapaamisissa avautuneet solmukohdat helpottavat asiakkaan Tyvan arkielämässä pärjäämistä. Alihankintatöidenkin teko sujuu paremmin, koska asiakkaat ovat olleet työkykyisempiä ja motivoituneempia toiminnoissaan. Kun avoimeen ryhmään on esimerkiksi otettu vilkkaita tai surullisia ihmisiä, joilla on tarve päästä purkamaan tunteitaan ja keskittymään tekemiseen, se vaikuttaa koko ilmapiiriin. Kuntoutuksen ekologisen mallin mukaan juuri tästä on usein kysymys: yksilö luo tunnelmaa ympäristöönsä ja toisaalta myös ottaa ympäristön tunnelmaa itseensä. Tärkeää on, millaista tunnelmaa luodaan:

”Tulee rauhallisemmaks tää ilmapiiri. Kaikki jaksaa tehdä niitä töitä ja keskittymiseen. Siellä pääsee esimerkiksi purkaa juttuja.”

Kuvataideterapeuttisen toiminta rauhoitti ajatuksia, mutta toisaalta piristi tunnelmaa. Se on vaikuttanut jonkin verran fyysiseen kehoon ja sen tuntemuksiin. Pakko-oireet vähentyivät tapaamisten aikana ja toiminnan avulla on mahdollista kehittää motorisia taitoja. Se vaikutti myös terveyden tuntemukseen tuomalla iloa ja energiaa työpäivää sekä vähentämällä stressiä:

”Ei olla ennen kun sä oot tullu niin tehty tällasta. Se on mukavaa, kun ensin pari tuntia tekee työtä, niin se katkasee päivän mukavasti. Että tähän kaivataan sellasta vetäjää, että joskus tuntuu että se on happea. Saa energiaa lisää. Kyllä mä ootan.”

”Välillä päässy tekee vähän muutakin. Ei oo niin stressaavaa. Rentouttanut ja sellainen vapaampi olo.. On ollu hyvä mieli. ”

”On ollut apua. Se terapoittaa, ettei jännitä niskoja niin paljon. Se vaihtelee niin paljon aina. ”

Asiakkaat ovat olleet innostuneita tulemaan mukaan toimintaa ja he ovat olleet todella ylpeitä omista töistään. Monet niistä olivatkin erittäin puhuttelevia, hienosti toteutettuja ja kuvaavia. Myös vaikeavammaisen pystyi värin avulla, kuvan valinnalla ja muilla menetelmillä ilmaisemaan tunteitaan vahvasti ja suoraan. Usea asiakas toikin mieluisana asiana esille jonkun itselle tärkeän työn tai menetelmän, jolla töitä teki:

”Tuikkukuppi on jäänyt mieleen, kun siihen saa kynttilän ja se on hieno. Se on kotona. ”

”Ne oli hienoja ne kortit, kun niitä tehtiin tuolla. Mulla on se yks, joka laitettiin muovin alle, se on tuolla lasipenkillä olohuoneessa, niin se pysyy pystyssä. Ja sitten mulla on noita, joita ollaan tehty kartongille. Niin sisko sano, et viedään joskus sinne kehysliikkeeseen. Kato kun ne on rullalla, niin ei ne oo niin arvokkaita, mutta kun laittaa seinälle, ne on arvokkaampia. Tietää, että minä oon tehnyt sen.”

Työntekijöiden mukaan taideterapeuttinen toiminta voi auttaa tilanteissa, joissa asiakkaiden välillä on väärinymmärryksiä tai erimielisyyksiä. Toiminnalla on mahdollisuus lisätä empatiakykyä tällaisessa tilanteessa, jos asiakas pystyy ilmaisemaan kuvan keinoin, miltä jokin tilanne tuntuu.

”Kun oli se tilanne sen X:n kanssa. Ja sain sille annettua sen kuvan. Ja me puhuttiin siinä.”

Usealla kehitysvammaisella on erilainen ajan- ja paikan käsitys, syy- ja seuraussuhteiden vajavainen käsityskyky sekä muita kognitiivisia erityispiirteitä. Terapiaprosessin kannalta tämä piirre ei aiheuttanut ongelmia vaan saattoi välillä myös syventää kokemusta. Teoksista ei otettu liikaa huomioon kuvataiteen normeja tai oppeja, vaan niissä uskallettiin sukeltaa hyvin yksilökohtaiseen ilmaisuun ja näin piirre muuttui voimavaraksi. Niissä myös usein päädyttiin keskelle hyvin olennaisia asioita. Kuvataideterapeuttisten menetelmien avulla asiakkaan toiminnan ohjaavuutta on ollut

mahdollista myös lisätä niin, että se lähtee asiakkaasta itsestään. Esimerkiksi erilaisia syy-seuraussuhteita ja toiminnan loogista järjestystä on mahdollisuus havaita työkentelyssä ja sen purussa tukemalla asiakasta menemään lähemmäs asettamiaan päämääriä.

Osa asiakkaista kertoo taideterapeuttisen toiminnan auttaneen muussa elämässä antamalla inspiraatiota tehdä taidetta myös vapaa-ajalla:

”Jotain vapaa-aikaa. Sillee et mitä vois tehdä ite kotona taikka.”

”On se kun niitä voi hyödyntää sitten sen jälkeen vielä. Tehdä sellaisia taidetöitä.”

Myös erityistä tukea tarvitsevilla henkilöillä on voimakas tarve kuulua ja kiinnittyä yhteisöön. Kuvataideterapeuttisella toiminnalla asiakkaan onkin mahdollista kehittää myös sosiaalisia taitoja sekä suhteita toisten asiakkaiden kanssa. Tärkeää tapaamisissa on ollut se, että jokainen jäsen on voinut rajata oman osallistumisensa ryhmään itselleen sopivaksi. Kun uhkaa ei ole koettu, on rajoja ollut mahdollisuus myös testailla. Ryhmäläisten erot olivat huomattavia. Usein mukana oli täysin hiljaisia jäseniä ja vaikeavammaisuudesta johtuen terapiaprosessi oli erilainen normaaliin nähden. Kuitenkin uskon jokaisen ryhmäläisen tottuneen erilaisuuteen ihmisten välillä. Toisaalta menetelmä ei korostanut ihmisten erilaisuutta, koska jokainen pystyi tekemään töitä omista lähtökohdistaan. Esimerkiksi ryhmätapaamisissa hiljainen asiakas on saattanut ensin vain kuunnella toisten puhetta ja myöhemmin osallistunut kommunikointiin. Ryhmät ovat mahdollistaneet jäsenilleen kommunikoinnin myös ei-verbaalisella tavalla. Kuvataideterapeuttinen toiminta onkin antanut mahdollisuuden Nindin ja Hewettin esittämään voimauttavaan vuorovaikutukseen.

Vaikka kaikki eivät halunneet tai pystyneetkään esimerkiksi avaamaan töidensä sisältöä tai osallistumaan keskusteluihin ryhmämuotoisissa taideterapeuttisissa tapaamisissa, jokainen kuitenkin piirsi, maalasi tai muotoili jotain. Kaikki saivat myös esimerkiksi esitellä työt ja saivat niistä palautetta. Näin kaikki olivat osa ryhmää omalla tasollaan. Välillä pelkkä yhdessä tekeminen ja toisten läsnäolo hiljaisuuden keskellä on antanut asiakkaille riittävästi tukea ja voimaa. Toisaalta asiakkaalle on voinut olla hyväksi, että vaikeistakin asioista on ollut mahdollista keskustella pienessä piirissä. Tällä tavalla hänen käyttäytymisensä isossa porukassa on ollut tasaisempaa, kun te-

rapia antaa myös mahdollisuuden esimerkiksi yksityiseen purkuun, jolloin asiakas välttyy yleisissä tiloissa tilanteen purusta aiheutuvista nolouden tunteista. Mielenkiintoisen aspektin toimintaan tuo se, että asiakkaat ovat tunteneet toisensa myös ennen taideterapeuttista toimintaa ja asioivat ehkä päivittäinkin keskenään. Asiakkaiden oli mahdollisuus tutustua uusiin puoliin toisissa, mutta uskoisin tämän myös rajanneen asiakkaan esille tuomia teemoja. Joka tapauksessa ryhmätapaamiset ovat mahdollistaneet asiakkaille peilin, joka on mahdollistanut ryhmässä toimimisen sekä oman itsen erityispiirteiden hahmottamisen. Myös asiakashaastatteluissa oli viitteitä sosiaalisten taitojen kehittymisestä.

”Se on ollu sellasta se ryhmä. Että se kasvattaa toisten huomioonottamista, että kyllä tää ryhmänä. Se on sellasta, että kun tunnetaan toisemme ja asutaankin välistä yhdessä. ”

”Tärkeintä on, että on hyvä sellainen yhteishenki, että kukaan ei jyrää toista alleen vaan on sellaisena kannustavana ja tukee toista. Taidetapaamisessa kaikki on tehneet omannäköistään taidetta.”

”Se, kun me oltiin kaikki siinä koolla. Kun oltiin siinä ja katottiin niitä kuviakin. Kyllä se oli vallan mukavaa. Mehän siinä kehuttiin toistemme töitä, arvosteltiin. Ja muistan ne toiset työt, kun tekivät hienoja töitä.”

Monet asiakkaista ovat usein autettavan roolissa. ”Mieli myllertää” -hankkeen mukaan voi olla tärkeää, että myös erityistä tukea tarvitseva henkilö voi toisinaan auttaa ja tukea toisia ryhmäläisiä, olla hyödyksi (Kantojärvi 2009, 46). Tämä vahvistaa myös asiakkaan osallistumista, voimaantumista sekä itsetuntoa. Terapeuttisissa tapaamisissa toisten auttaminen ilmeni esimerkiksi niin, että parempikuntoiset auttoivat ja tukivat heikompia. Ryhmäläiset pystyivät kokemaan myös henkisen tukijan roolia osana terapiaa. Terapeuttisissa ryhmissä olikin mahdollisuus esimerkiksi kertoa ymmärtävänsä toisen tilannetta tai auttaa toista selvittämään teoksen tekemisen aikana heränneitä omia tunteitaan.

Ryhmässä saadut ideat sekä sosiaalisten tilanteiden opetteleminen on mahdollistanut joillekin integroitumisen muihin ympyröihin. Muun muassa näyttelyn toteuttaminen kirjastossa ja Kankaanpään Taiteilijaseuran näyttelyssä käyminen lisäsi asiakkaiden

ja lähiympäristön kommunikointia ja keskinäistä ymmärrystä. Tämän kautta uskon sen auttaneen myös asiakkaiden osallisuuden ja tasa-arvoisen kohtelun lisääntymisessä. Kuntoutuksen teoriassa huomioidaan usein tekijöitä, jotka ovat osallisuuden ja integraation tiellä. Vammaisten ihmisten oikeuksia väheksytään usein ennakoluulojen, suoranaisten diskriminaation ja erilaisten vammaisuuteen välillisesti tai välittömästi liittyvien esteiden vuoksi. Uskoisin, että asiakkaiden oma näyttely ja Kankaanpään Taitelijaseuran näyttelyssä käynti molemmat jollain tasolla saattoivat vähentää ympäristön asenteita antamalla mahdollisuuden asiakkaille näyttää omia taitojaan ja ajatuksiaan. Näyttelyssä käydyt keskustelut kertovat, että tämä mahdollisti dialogin synnyn ainakin asiakkaiden ja näyttelyn vieraiden välillä. Tämän huomioi myös näyttelystä artikkelin kirjoittanut toimittaja. Hän sanoi, että kyllähän Kankaanpääläiset tuntevat näyttelyn taiteilijat, mutta varmaan vain harva osaa ajatella, että he voisivat olla näin lahjakkaita jossain tai tehdä tällaista. Näyttelyssä korostimmekin asiakkaiden olevan taiteilijoita, eivät kuntoutujia tai vammaisia henkilöitä. Tällaista uutta roolinottoa pystyinkin todistamaan näyttelyn avajaisissa, kun eräs asiakas sanoi paikalle tulleelle, vieraille miehelle ylpeänä: ”Mää oon tän näyttelyn taiteilija!”.

5.2 Haitat ja uhat

Suurin osa työntekijöistä ei kokenut kuvataideterapeuttisesta toiminnalla olleen negatiivisia vaikutuksia Tyvaan tai sen asiakkaisiin. Päivätoiminnan työntekijä toi esille, että ongelmana heidän puolellaan oli se, että käytimme samoja taidemateriaaleja. Taidetoiminnan aikana he joutuivat pärjäämään pienemmällä repertuaarilla ja toisaalta joskus jätin tai laitoin materiaaleja paikkaan, josta he joutuivat etsimään niitä. Lisäksi ongelmia oli terapeuttisissa rajoissa. Tilat, joissa toimintaa toteutin, oli lähes mahdoton saada rauhalliseksi. Aina silloin tällöin toiset työntekijät saattoivat myös unohtaa tilojen varauksen ja tulla kesken terapiaprosessin tilaan. Nämä olivat ikäviä tilanteita kaikille osapuolille. Työntekijä toikin esille, että jos kuvataideterapeuttinen toiminta jatkuisi, tärkeää olisi, että se olisi yksi toimintamuoto eikä se saisi sotkea arjen perustoimia. Tässä olennaista olisi saada toiminnalle rauhallinen tila, niin ettei se ole käytävällä tai muuten tiellä. Tyvan perällä oli tila, jota harkitsimme käyttävämme. Ainakaan oman toimintani aikana sitä ei saatu vielä käyttökuntoon,

mutta tämä ongelma tiedostettiin ja siihen haettiin ratkaisua. Toiminnan jatkuessa olisi tärkeää huomioida myös näihin resursseihin liittyvät ongelmat.

Taideterapeuttisen toiminnan alussa realististen tavoitteiden kirjaaminen on erityisen tärkeää. Uhkana on, että terapeuttisten menetelmien ohjaajalla, asiakkaalla ja verkostolla on erilaiset näkemykset ja tällöin tavoitteiden toteutuminen epäonnistuu ainakin jonkin tahon puolelta. Toimintatutkimuksen aikana nämä erilaiset toiveet tavoitteesta selvisi kuitenkin keskustelemalla siitä, millaisesta toiminnasta on kyse ja miten tai millaisia tavoitteita on mahdollista asettaa. Koska erityisesti kehitysvammaisten taideterapian kohdalla kyse on hiljalleen tapahtuvasta muutoksesta ja kehittymisestä, liian ylös nostetut tavoitteet tai väärät menetelmät niiden saavuttamiseksi voivat tuoda esimerkiksi negatiivisia epäonnistumisen kokemuksia osapuolille. En esimerkiksi halunnut kirjata suljetun ryhmän asiakkaan tavoitteeksi ”Tulevaisuuden toiveiden selkiytyminen”, vaikka verkosto sitä toivoikin. Hienoa oli, että näiden teemojen käsittely lähti kuitenkin nuoresta itsestään terapiaprosessin aikana ja minä pystyin silloin häntä tukemaan tässä työskentelyssä. Myös terapiasopimuksessa käsitellyistä terapian sisäisistä ja ulkoisista rajoista täytyy tiedottaa toiminnan kannalta oleellisille ihmisille, jotta toiminta pysyisi turvallisena.

Terapeuttisilla tapaamisilla en kokenut haitallisia tilanteita tai uhkia, vaikka erilaisia ratkottavia ongelmatilanteita tulikin. Tällaisia saattoi olla esimerkiksi tilanne, jossa asiakas haki liikaa huomioita ja vei näin liian paljon tilaa ryhmätapaamisissa. Toisaalta asiakas saattoi myös käyttää aivan liikaa materiaalia. Näissä tilanteissa korostin terapian sisäisiä ja ulkoisia rajoja, kuten rauhallisen ja toista kunnioittavan toiminnan tärkeyttä.

Aiempien tutkimusten mukaan erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kanssa toimissa ongelmia voi tulla esimerkiksi virikkeettömyydestä, liian helpoista tai vaikeista työtehtävistä ja ryhmäläisten välisistä suhteista. Jokainen tapaamisilla tehty teos on tekijänsä näköinen ja kertoo sekä säilöo jotain tärkeää tekijästään. Tämä on syytä muistaa myös vaikeasti vammaisten henkilöiden kohdalla silloin, kun jälki näyttää muuttumattomalle ja yksinkertaiselle. Muun muassa näissä tilanteissa uhkana on, että ohjaaja alkaa ohjaamaan teoksia omien esteettisten ihanteidensa mukaisesti.

Se, että asiakkaat tunsivat toisensa, vaikutti taideterapeutisiin ryhmätapaamisiin. Kun näitä suhteessa esiintyviä ristiriitoja saatiin osaksi terapiaa, myös niitä pystyi käsittelemään. On kuitenkin vaikea arvioida, voiko tässä olla syy, miksi jotkut asiakkaista eivät osallistuneet tapaamisiin tai eivät saaneet tapaamisista niin paljon kuin olisi muuten ollut mahdollista. Uskon sen vaikuttaneen kuitenkin niin, etteivät he ehkä ilmaisseet esimerkiksi negatiivisia tunteita niin helposti kuin mitä olisivat tehneet tuntemattomien kanssa.

Eräs asiakkaista sanoi, että tehtävät olivat joustavia ja jos joskus tuntui, ettei joku asia kiinnosta, kanssani saattoi keskustella asiasta. Useat haastateltavista eivät keksineetkään asioita, jotka häiritsisi heitä. Kuitenkin muutamia asioita tuli. Näitä oli esimerkiksi isojen koneiden ääni taidepiirissä ja suolataikina, joka kuivatti käsiä tai sattui haavoihin. Eräs asiakkaista, joka ei osallistunut kuvataideterapeuttiseen toimintaan kertoi, ettei halua tehdä töitä itselleen. Hän koki tehneensä paljon kuvataiteellisia töitä, eikä hänellä ollut niille säilytystilaa. Uskon, että jotkut asiakkaista ovat vierastaneet kuvataidemenetelmiä, vaikka korostinkin, ettei tapaamisille osallistuminen vaatisi osaamista. Myös haastateltavat, jotka osallistuivat toimintaan, jännittivät taitojaan. Haastatteluissa tuotiin esille, ettei oltu esimerkiksi hyviä muotoilemaan tai toisen piirtävän paremmin. Toiminnassa tärkeää onkin ollut vapaaehtoisuus, jolloin henkilöt, jotka eivät koe hyötyvänsä kuvataideterapeuttisista menetelmistä voivat osallistua muuhun Tyvan toimintaan sen ajan:

”Kyllä mä oon oikeestaan kaikesta tykänny. Mä en kamalan kauan viitti sellasta työtä tehdä, mistä mä en tykkää.”

”Ja sitten sen pitää olla vapaaehtoista, että tää on aika hyvin pelannu, että ne jotka haluaa tulla, niin tää on. Kun jotkut toiset ei kertakaikkiaan.

Jos kuntoutuksen tavoitteena on, että asiakas voimaantuu ja hänen elämänhallintakykynsä kehittyy, on tärkeää huomioida kuntoutuksen ekologisen mallin mukaan ympäristön mahdollisuus vastata muutospaineeseen. Voimaatuessaan asiakas voi ilmaista toiveita kuntoutuksen tavoitteista tai sen metodeista sekä osoittaa esimerkiksi epäkohtia kuntoutusjärjestelmässä. On kyseenalaista edes aloittaa voimaantumiseen tähtäävää työskentelymuotoa, jos käytännön mahdollisuudet vaikuttaa itseä koskeviin asioihin ovat rajallisia. Olisi tärkeää, että asiakkaan kuntoutusmalli olisikin joustava.

Taiteen lisensiaatti ja taideterapeutti Meri-Helge Mantere kirjoittaa kirjassa Taideterapian perusteet auttamisen kääntöpuolista. Muun muassa filosofi Martti Lindqvist on puhunut auttajan varjosta, eli auttajan tiedostamattomasta viehtymyksestä itsekyyteen ja valtaan, sekä hänen rajallisuudesta, haavoittuvuudesta ja heikkouksista. Tärkeää on huomioda myös auttajan tarpeet ja osaamattomuus. (Mantere 2007, 185.) Itselläni oli toimintatutkimusta aloittaessani vain suhteellisen vähän tietoa esimerkiksi kehitysvammaisuudesta, vaikkakin erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kanssa olen työskennellyt aiemmin. Tietämättömyys eri vammojen erityispiirteistä on toisaalta auttanut löytämään luovia ratkaisuja, mutta uskon sen myös joskus haitanneen työskentelyä. Esimerkiksi aktiivinen vaihtoehtoisten kommunikointikeinojen käyttö haastattelutilanteissa olisi voinut antaa uutta tietoa asiakkaan mietteistä. Tietämättömyys on myös kohdallani saanut aikaan sen, että olen yrittänyt tiedostaa heikot kohdat tietotaidossani, ottanut asioista selvää ja yrittänyt kehittyä tällä tavoin.

Kuvataideterapeuttien menetelmien ohjaajan, samoin kuin kasvatuksellisen kuntoutuksen ohjaajan päämääränä onkin auttaa asiakasta saavuttamaan se, mitä hän eniten tarvitsee (Mantere 2007, 185). Heleena Mattilan mukaan yhtenä uhkakuvana sosiaalisuudessa on kuitenkin asiakkaan lumekuntoutuminen, jolloin asiakas lähtee toteuttamaan ohjaajan sanelemia tavoitteita tai menetelmiä. Pahimmillaan ohjaaja voi ajatella näin tukeneensa asiakasta kehittymään ja kokea olevansa ”hyvä työntekijä”, vaikka todellisuudessa onkin rikkonut asiakkaan rajoja. (Mattila 2008). Tämän estämiseksi on taideterapeuttien menetelmien ohjaajan, samoin kuin kasvatuksellisen kuntoutuksen ohjaajankin, pitää kyetä näkemään itsensä osana tätä oppimisprosessia. Tärkeää on nähdä oma auttajarooli realistisesti, ei auttajan ihannekuvien mukaan.

Viiden kuukauden ajalle mahtuukin monta erilaista tunnetilaa ja tilannetta. Välillä taideterapeuttisilla tapaamisilla olen ollut esimerkiksi väsynyt ja nälkäinen ja tämä on voinut heikentää omaa intensiteettiäni. Välillä mietin vieläkin, olisinko voinut auttaa asiakasta joissain tilanteissa paremmin tai olisinko voinut esimerkiksi ymmärtää häntä paremmin. Jotkut prosesseista selvisi heti, jotkut selvisivät itsellenikin vasta vähän ajan kuluttua. Tällainen epävarmuus ja tilanteiden muuttuvuus on uskoakseni kuvataideterapeuttisissa menetelmissä, samoin kuin sosiaalialalla laajemminkin, hyvin yleistä. On myös terapeuttien menetelmien vahvuus, että tapaamisessa kohtaa kaksi ihmistä. Mantere huomioi, että auttajan varjo voi sisältää myös käyttämättömiä

mahdollisuuksia, luovaa energiaa ja dynamiikkaa. Se onkin enemmänkin tiedostamatta jääneitä yllykkeitä, kokemuksia, tunteita tai motiiveja (Mantere 2007, 184). Esimerkiksi keskeneräisyys saattaa myös parhaillaan yhdistää terapeutisissa allianssissa. Yhtäaikaiset haukottelut saivat minut ja yksilöasiakkaan usein nauramaan. Samoin se, etten aina tiennyt, mitä terapeutisilla tapaamisilla piirsin, tuki myös asiakkaita epävarmempaan työskentelyyn. Tällaiset tapaamisten aikana tekemäni kuvat kertoivatkin joskus minulle omista tiedostamattomista aspekteista liittyen taideterapeutisiin tapaamisiin ja terapeuttien menetelmien kolmiosuhteeseen.

Terapeutisissa tapaamisissa koettiin esimerkiksi vahvoja surun tunteita ja niiden purkaminen saattoi viedä asiakkaalta voimia. Kuitenkin kaikki tutkimuksen haastateltavat kokivat tämän puolen tärkeäksi osaksi terapiaprosessia. Kuvataideterapeutisilla tapaamisilla pyrin purkamaan nämä tunteet niin, että asiakas pystyi palaamaan normaaliin Tyvan arkeen. Voi kuitenkin olla, että tapaamisilla koetut pohdituttavat asiat ovat joissain tilanteissa myös häirinneet keskittymistä esimerkiksi alihankintatöiden tekoon. Alihankintatyöt ovat Tyvalla tärkeässä roolissa ja kuten työntekijä mainitsi, muu toiminta tapahtuu usein tämän toiminnan ”välissä”. Toimintatutkimukseni ajankohdassa alihankintatöitä oli melko vähän, jolloin mahdollisuudet kuvataideterapeutisen toiminnan järjestämiseen olivat laajempia. Mielenkiintoista olisi tietää, kuinka tutkimukseni olisi toteutunut tai terapiatoiminta jatkossa todella toteutuisi, jos alihankintatöitä olisi enemmän.

Toimintatutkimuksen aikana pidin huolta siitä, että asiakkaat ymmärtäisivät, missä roolissa milloinkin olen. Esimerkiksi sellaisille asiakkaille oikean paikan ja roolin korostaminen oli tärkeää, jotka osallistuivat intensiivisempiin kuvataideterapeutisiin tapaamisiin. Asiakkaan ja minun käytös muokkautuikin hieman sen mukaan, toimimme terapiarajojen sisäpuolella vai Tyvan muussa arjessa. Uhkana on rooliristiriita sekä se, että asiakas esimerkiksi käyttäytyy terapiaroolissaan Tyvan asiakasyhteisön kannalta haitallisesti.

Informoin työntekijöitä kuvataideterapeutisista menetelmistä ja näin välttyimme usealta ristiriitaiselta tilanteelta. Usein huomasin, että minulla oli kuitenkin erilainen rooli verrattuna muihin työntekijöihin. Tätä korosti myös sen, etten oikeastaan ollut työntekijä, vaan opiskelija. Jotkin viikko-ohjelman muutokset vaikuttivat esimerkiksi

työskentelyyni, mutten saanut tietää niistä etukäteen. Varsinkin aluksi olin tietämätön myös asiakkaiden taustoista tai muuttuvista elämäntilanteista. Toisaalta tässä oli vahvuutena se, että pystyin kohtaamaan asiakkaat ja heidän tilanteet terapiassa uusin silmin. Samalla se korosti asiakaslähtöisyyttä: käsittelimme terapeuttisissa tapaamisissa juuri niitä asioita, joita asiakas toi itse esille. Kuntoutusta ja kuvataideterapeuttisten menetelmien roolia siinä suunniteltaessa tätä työntekijäroolia olisi kuitenkin mielestäni erittäin tärkeää pohtia.

Kuntoutus vaatii toimiessaan sitä, että eri kuntoutusorganisaatioiden toteuttamien palveluketjujen etenee joustavasti ja ilman katkoksia (Järvikoski & Härkäpää 2011, 15). Toimintatutkimuksen aikana pohdinkin, mitä kaikkea asiakastilanteista kertoisin muille työntekijöille ja miten onnistuisin kertomaan asiakastilanteesta tapahtuvista pienistä muutoksista ja niiden merkityksistä ymmärrettävin keinoin. Tärkeä eettinen puoli on teosten tulkinta tai tulkitsemattomuus. Kuvan kerroksellisuus ja arvoituksellisuus saavat aikaan sen, ettei sen lumousta pysty ratkaisemaan sanoilla (Aulio ym. 2008, 61). Itse tahdoin tukea ihmisen omaa vahvistumista ja elämänhallintaa myös sillä, että tein varovasti tulkintoja heidän töistään. Tämä on tärkeää erityisesti silloin, kun asiakasta ei tunne. Muuten käy helposti myös ammattilaisena niin, että asiakkaan teoksen tunnesisällön tulkitsee omasta kokemusmaailmastaan käsin.

Teoksista ja keskusteluista saadun tiedon jakaminen on oikeudellinen, ammatillinen sekä eettinen kysymys erityisesti silloin, kun kyse on kehitysvammaisesta ihmisestä. Uhkana on, että asiakas sivutetaan ja terapeuttisissa tapaamisten tuotoksista tulee verkoston keino käyttää valtaa asiakkaaseen nähden. Pitääkin huomioida, että ainoastaan asiakkaan tietäessä ja hyväksyessä, mitä ja miksi viranomaiset heistä keraävät tietoa ja mihin tätä tietoa käytetään, kuntoutuksessa voidaan aidosti puhua kommunikatiivisesta rationaalisuudesta (Suikkanen ym. 1995, 106).

Tulevaisuuden kannalta on tärkeää huomioida yhteyden pito asiakkaan lähiverkoston. Toimintatutkimuksen alussa tehtyihin terapiasopimuksiin kirjasimme, että olemme yhteydessä tarvittaessa. Terapeuttinen toiminta oli osa Tyvalla tapahtuvaa kuntoutusta ja näin siihen päti samat säännöt, kun Tyvan toimintaan. Kuinka paljon on kuitenkin mielekästä ja asiakkaan edun mukaista kertoa asioista esimerkiksi reissuvihkoon, joka toimii usealle asiakkaalle kommunikointivälineenä ulkomaailman

kanssa? Tällä hetkellä en tehnyt sitä ollenkaan, mutta jäin pohtimaan tilanteita, joissa asiakkaalla ilmaantuisi suuriakin toiveita esimerkiksi tulevaisuuden suhteen.

Minun erilainen rooli toisiin työntekijöihin nähden sai aikaan sen, etten kokenut kiirettä yhtä paljon kuin toiset työntekijät. Koen kuitenkin kiireen ja uupumiset ja muut kiireen seuraukset uhkana kuvataideterapeuttiselle ja toki muullekin sosiaali- ja terveysalan työlle. Toisaalta juuri kiire voi olla yksi syy sille, että kuvataideterapian kaltaisia menetelmiä kaivataan. Kantojärven mukaan Sairaanhoidajaliiton tutkimuksessa vuonna 2008 tuodaankin esille termi ”eettinen kriisi”, jolla tarkoitetaan työntekijän kiireestä aiheutuvaa stressiä ja uupumusta. Sairaanhoidajat kokevat, etteivät pysty tekemään työtään niin hyvin kuin haluaisivat tai näkevät oikeaksi. Tutkimuksessa arvioidaan, että ihmisten itsenäistä toimintakykyä voitaisiinkin tukea suuremmalla työntekijämäärällä enemmän. Kiire ja kohtaamattomuus arjessa lisäävät psykologisten ja psykiatristen palveluiden tarvetta. Kuitenkin juuri lähityöntekijät ovat niitä henkilöitä, jotka tuntevat asiakkaat ja joilla on motivaatiota myös saada arki sujumaan mahdollisimman mutkattomasti. (Kantojärvi 2009, 63–64.)

Eräs työntekijä ei näe kuvataideterapeuttisessa toiminnassa negatiivisia puolia, mutta korostaa, että toiminnan pitää mennä asiakkaan lähtökohdista eikä tätä saa liikaa painostaa tai patistaa. Tällöin tilanne voi olla hyvinkin rento ja mukava. Myöskään asiakkaat eivät keksineet mitään haittapuolia toiminnassa.

5.3 Toiveet tulevaisuudesta

Kaikki haastateltavat kokivat, että olisi hienoa, jos kuvataideterapiatoiminta voisi jatkua toimintakeskuksessa. Toisaalta en haastatellut henkilöitä, jotka eivät osallistuneet mihinkään taideterapeuttiseen tapaamiseen. Työntekijän kommentoi jatkuvuutta näin:

”Olisi hienoa, jos tulisi sellaista henkilökohtaista aikaa. Ja ehkä asiakkaat saisivat just purkaa itseensä tällä keinoo ja just siihen varatulla ajalla ja välineillä ja just heille se aika. Niin sehän ois just ihan oikeesti tosi hienoa.”

Asiakkaat toivat esille toiveensa jatkuvuudesta muun muassa näin:

”Kyllä sää oot. Jos mä nyt suoraan sanon, niin ihan taivaanlahja, että on jotain muutakin tekemistä, kun pelkkää työtä. Että voi kun tulisi jotain jatkuvuutta. Kun xxx:kin sanoi, että on se harmi, kun sekin kiva loppuu.”

”Joo, jotain tuollaista. Vaikka sitä piirtämistä. Se on hienoa oikeastaan, vaikei osaakaan.”

”Kyllä mää tykkäisin, että täällä olis joku. Se on sillai sanottava, että jos ois tila ja tää ois jotenkin sillee jatkuva, pysyvyyttä. Se piristää tätä porukkaa, kun ne saa vähän touhuta.”

6 MALLI KUVATAIDETERAPEUTTISISTA MENETELMISTÄ OSANA TYVAN KUNTOUTUSTA

Jos tämän kaltaista toimintaa vietäisiin Tyvalla eteenpäin, tärkeää olisi huomioida ja arvioida kuvataideterapiaa tekevän henkilön rooli osana laajempaa kuntoutusverkkoa sekä työyhteisöä. Tähän liittyisi esimerkiksi tarkempi suunnittelu koskien asiakkaan mahdollisuutta siirtyä eri terapiamuodosta toiseen. Tällöin voitaisiin rakentaa malli, jossa asiakas voisi siirtyä tuetummasta ja terapeutisesta toiminnasta väljempään toimintaan tai toisinpäin tarvittaessa. Tämä siirtymän mahdollisuus olisi mielestäni erittäin tärkeää arvioidessa kuntoutuksen tarvetta ja päämääriä sekä reagoidessa muutuviin asiakastilanteisiin. Toimintatutkimuksen aikana käyttämissäni kuvataideterapeuttisissa menetelmissä painotetaan hieman eri asioita esimerkiksi sen suhteen, miten paljon niissä keskitytään yhteen asiakkaaseen tai kuinka intensiivistä kuntoutuksesta tulee. Näin myös toiminnan tavoitteet ja niiden saavuttaminen pitää arvioida menetelmän mukaan.

Työntekijät toivat haastattelussa esille, että heillä on erilainen rooli kuin minulla. Tilanteiden nopeat muutokset vaikuttavat kuvataidetoiminnan kehittämiseen. Jos on kiireisiä aikoja, alihankintatyöt ajavat kaiken edelle. Kuvataidetta on vaikea tehdä

suunnitelmallisesti, koska se ”tapahtuu väleissä”. Olisi hyvä myös olla paikka, johon kuvataidetyöt voisi jättää, eikä niitä laitettaisi heti sivuun tilanpuutteen vuoksi. Ongelma tässä on, että rauhallisessa tilanteessa niitä pitää alkaa taas haeskelemaan. Luova prosessi keskeytyy ja työn aloittanut ohjaaja ei ehkä ole paikalla, kun työtä voisi taas jatkaa. Tyvan työntekijöiden koulutukseen ei ole kuulunut kuvataiteen materiaalien tuntemusta ja myös tämä vaikeuttaa taidetuokioiden suunnittelua. Asiakkaatkin toivat esille taidetöiden alkamisen ja keskeytymisen ongelmaa:

”On vaikee vaan lopettaa (taide töitä, kun on päässy hyvään vauhtiin ja se, et jättää kesken, on vaikeeta. Ois kiva, et ois vaikka piirtämistä taikka maalaamista.”

Toimintakeskuksen palveluyksikön johtaja tuo esille haastattelussa, että Tyvan työntekijöillä ei ole kokemusta tai ammattitaitoa tukea kuvataideterapeuttisin menetelmin ryhmäprosesseja ja asiakkaan sosiaalisia suhteita. Hän on kuitenkin sitä mieltä, että työntekijöiden on mahdollista tukea yksilöitä kuvataiteen keinoin, kunhan ymmärtää purkutilanteessa, mikä tilanne ja tarkoitus on ja mitä henkilö kuvalla haluaa tarkoittaa. Taidetoimintaa tullaankin toimintatutkimuksen jälkeen jatkamaan Tyvalla. Hänestä on kuitenkin tärkeää pohtia, missä määrin se on terapeutista ja mitä terapian eri puolia sillä voidaan ottaa huomioon.

Työntekijät tuovat haastattelussa esille, ettei heidän ammattitaitonsa riitä kuvataideterapeuttiseen toimintaan. Pelkona on, että työntekijä saattaa esimerkiksi vahingossa rikkoa asiakkaan rajoja, jos menetelmä on vieras. Työntekijä mainitsee ajanpuutteen johtuvina ongelmina esimerkiksi tilanteen, joissa henkilö purkaa jotain pelkoaan kuvataidetyöhönsä eikä työntekijälle jää aikaa kunnolla purkaa tilannetta asiakkaan kanssa. Kysymys kuuluukin, kuinka pitkälle tilanteen uskaltaa antaa kehittyä, ettei se jää kesken. Yhdelle yksilölle ei ole paljon aikaa ja toisaalta, missä menee rajanveto sen suhteen, mitä ryhmissä uskalletaan puhua ja miten pitkälle tilanteen voi viedä silloin. Yksi pohdinta myös on, kuinka oikein kuvaa voi tulkita.

Luovien terapioiden käyttö osana hoito- ja kuntoutustyötä vaatii koulutetun terapeutin tai terveystyö- ja sosiaalialan koulutuksen sekä terapian menetelmäkoulutuksen saaneen henkilön. Kulttuuri- ja taidetoimintaa osana hoito- tai hoivatyötä voi ohjata taiteilija, joka on saanut täydennyskoulutusta ihmisen kohtaamiseen. Vaihtoehtona on myös taideaineiden opintoja suorittanut hoitotyön tai sosiaalialan ammattilainen.

(Liikanen 2010, 28; Huttula & Leijala-Marttila, 2012, 281.) Kuvataideterapeuttisessa toiminnassa oleellista on tiedostaa esimerkiksi terapeuttiset rajat, jotka tuovat turvaa asiakkaalle ja työntekijälle. Menetelmäosaaminen sekä hiljainen, kokemuksen kautta tullut tietotaito luovat osaamispohjaa erityisesti tilanteissa, joissa toimitaan esitietoisena ja psykoanalyttisen materiaalin kanssa. Myös terapiakoulutukseen sisällytetty oma terapeuttinen ja taiteellinen prosessi lisää kokemuseräistä tietoa asiakkaan terapia- ja taideprosessissa ja näin vahvistaa asiakkaan ymmärrystä ja tukemista niiden aikana.

Uskoisin, että kulttuuri- ja taidetoiminta sekä kuvataideterapeuttinen toiminta toimisivat työ- ja päivätoimintapuolella hieman eri tavalla. Päivätoiminnan puolella työskentelevällä henkilöllä on menetelmäkoulutusta kuvataiteelliseen työskentelyyn ja tämän hetkinen viriketoiminnan päivätoiminnan työntekijä näkeekin jo nyt virkistävänä ja hyvinolontunnetta lisäävänä. Antti Alangon kolmen taideterapiamuodon määritelmän mukaan kyse onkin toiminnallisesta harrastetoiminnasta. Tämän hetkiset työt ovat vaihtelevia sen suhteen, kuinka vapaata työskentelyä niissä tehdään ja työt vaihtelevat myös asiakkaan toimintakyvyn tason mukaan. Työntekijät myös tuntevat asiakkaansa ja näin pystyvät reagoimaan esimerkiksi tunnelmanmuutoksiin tai muutoksiin kädenjäljissä. Tämä on erityisen tärkeää sellaisten ihmisten kohdalla, jotka eivät puhu. Työntekijän mukaan myös päivätoiminnan puolella on kuitenkin ongelmana yksilökohtainen aika, kun se menee arjen pyörittämiseen ja hoidollisiin toimenpiteisiin. Kiire, julkinen ja rauhaton tila sekä purun ongelmallisuus eivät annakaan mahdollisuutta terapeuttisten rajojen toteuttamiseen. Tämän lisäksi työntekijöillä ei ole koulutusta kuvataideterapeuttisista menetelmistä.

Alihankintatyöt eivät tuo päivätoiminnan puolella samanlaisia rajoitteita toimintaan kuin työtoiminnan puolella, joten kuvataideterapeuttisen toiminnan saattaminen on sinne lähtökohtaisesti helpompaa. Kuvataideterapeuttinen toiminta päivä- ja työtoiminnan puolelle vaatii kuitenkin joko henkilökunnan lisäkoulutusta kuvataideterapeuttiin menetelmiin tai ulkopuoliset terapeuttisten menetelmien osaajan, joka on tiiviissä yhteistyössä henkilökunnan ja asiakkaan muun kuntoutus- ja lähiverkoston kanssa.

Terapeuttisen toiminnan ja Tyvan muun toiminnan sujuvan yhteensovittamisen ehtona onkin arjen rutiinien ja aikataulujen, paikka- ja materiaaliressurssien huomioiminen. Oman kokemukseni mukaan juuri viikoittain samaan aikaan, samassa paikassa ja tutun porukan kanssa tehty toiminta, jossa oli tietty rakenne ja säännöt mahdollistivat terapeuttisen toiminnan positiiviset vaikutukset ja kehittymisen myös arempien tai joltain toimintatasoltaan heikompien henkilöiden kohdalla. Eettiseen kuvataideterapiatoimintaan kuuluu voimauttavan työotteen lisäksi esimerkiksi riittävien resurssien huomiointi ja kyky arvioida omaa ja asiakkaiden toimintaa erilaisin keinoin esimerkiksi terapiapäiväkirjassa ja työnohjauksessa.

Uskon, että jos resursseja on riittävästi, kaikki Tyvan työntekijät voivat toimia luovien menetelmien ja toiminnallisen harrastetoiminnan keinoin asiakkaiden kanssa. Jos on mahdollista saada työntekijöille koulutusta eri materiaaleista sekä aikaa suunnitella ja ohjata kuvataiteellista työskentelyä, jota toimivat tila- ja materiaaliratkaisut tukevat, päästään jo pitkälle myös työtoiminnan puolella virkistävän ja voimia-antavan kuvataiteellisen toiminnan suhteen. Tällöin uskon toimintatutkimuksessa toteutettujen taidetapaamisten toimivan hyvänä esimerkkinä ja pohjana.

Voimaantumisen ja osallisuuden periaatteiden mukaan asiakas tietää, mitä haluaa tehdä, jos hänelle annetaan tähän mahdollisuus. Kuntoutus toimiikin sen paremmin, mitä vähemmän ulkopuolista ohjaajaa tarvitaan ja asiakas itse on keskiössä. Työntekijät tuovat esille, että parhaillaan asiakas voi toimia myös toisen asiakkaan ohjaajana, ellei peräti asiakasryhmän ohjaajana. Tällöin esteettiset ja sisällölliset päämäärät ja tavoitteet voivat lähteä asiakkaista itsestään. Näin työntekijän rooliksi tulee olla asiakkaan oman kehityksen mahdollistaja esimerkiksi niin, että hän voi toimia kuuntelijana tai apuna teknisissä asioissa. Kehitysvammasta johtuvan toiminnanohjauksen rajoitteiden takia yksi rooli on myös mahdollisesti prosessin sanoittajana toimimista. On tärkeää huomioida, että juuri tietty piittaamattomuus kuvataiteen rajoista kääntyy erityistä tukea tarvitsevien voimavaraksi ja siksi kuvataiteellisen luovuuden kahlittamista ja rajoihin asettelua oman esteettisen silmän mukaan kannattaa välttää.

Matka kuvataiteelliseen työskentelyyn voi parhaillaan olla sekä asiakkaalle, että työntekijälle yhteinen matka. Tärkeintä onkin muistaa, että kuvataidetoiminnassa itse tuotos toimii vain pienessä osassa ja työntekijänä saa eniten, jos saa olla todistamassa

koko taideprosessia ja esimerkiksi sen avulla saatuja tunnepurkauksia. Jo tämän opinnäytetyön kohdalla monelle asiakkaalle tuli erilaisia toiveita kuvataiteellisten toimintojen suhteen ja niistä voi olla hyvä aloittaa. Kuvaa on mahdollisuus käyttää kommunikoinnin välineenä niin arkipäiväisissä tilanteissa, kuin myös esimerkiksi tavoitteita ja muita suurempia kuntoutuksen аспектеja ratkottaessa. Tällöinkin on tärkeää huomioida kuvataiteellisen toiminnan reunaehdot, kuten rauhallisuus, aika ja materiaalien toimivuus. Samoin täytyy kiinnittää huomioita siihen, että tulkinta kuvasta on asiakkaasta lähtöisin, eikä päädy vallan välineeksi. Näissä tilanteissa tuetun kommunikoinnin välineet voivat monipuolistaa dialogia.

7 POHDINTAA

Tutkimuskysymyksiini saadut vastaukset ovat yhteneväisiä jo aiemmin tehtyjen erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kanssa toteutettujen kuvataideterapeuttisten kuvausten ja niistä saatujen tulosten kanssa. Samalla ne antoivat uutta tietoa siitä, kuinka näitä menetelmiä voidaan hyödyntää erityisesti Tyvan kaltaisissa paikoissa.

Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kuntoutus pitää sisällään useita eri osa-alueita, joihin sillä pyritään vaikuttamaan. Toimintamuodot ja tavoitteet voivat tähdätä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden ympäristöön ja sen asettamien esteiden poistamiseen. Toisaalta voidaan keskittyä henkisen- ja fyysisen toimintakyvyn tukemiseen sosiaalisen, ammatillisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen keinoin. Kuntoutuksen tärkeiksi elementeiksi on nostettu tasavertaisuus ja osallisuus, jotka kuntoutuksessa tarkoittavat asiakkaan mukaan ottamista kaikkiin sen eri vaiheisiin tasapuolisena toimijana sekä oman elämänsä asiantuntijana. Teoriassa esitetäänkin malli, jossa työntekijä ja asiakas työskentelevät asiakkaan, hänen tukiverkostonsa sekä työntekijän yhdessä sopimia päämääriä kohti. Käytännössä näin ei kuitenkaan aina käy esimerkiksi kommunikaatio-ongelmien ja kiireen takia. Tämä pahimmillaan heikentää asiakkaan voimaantumisen sekä elämänlaadun, elämäntunnetun ja -kyvyn kehittymistä.

Kuvataiteellinen ja kuvataideterapeuttisen toiminnan vahvuus on niiden joustavuus asiakkaan kuntoutuksessa. Menetelmät ja tavoitteet on mahdollista räätälöidä todella erilaisiin tilanteisiin asiakasryhmä- tai asiakaskohtaisesti. Kuvataideterapeuttiset menetelmät mahdollistavat myös kuntoutuksen toimivuuden kannalta tärkeän holistisen ihmiskäsityksen mukaan toimimisen. Kuntoutusmuoto huomioi parhaillaan asiakkaan fyysisen kehon, mielen ja situationaalisuuden eri aspekteja.

Kuvataideterapeuttisin menetelmin voidaan kuntouttaa ihmisen fyysistä puolta esimerkiksi vähentämällä kipuja ja pakko-oireita, sekä vastaavasti lisäämällä energisyyttä ja terveyden tunnetta. Asiakas saattoi harvoina kertoina olla taideterapeuttisten tapaamisten jälkeen poissaoleva tai väsynyt, mutta negatiivisia puolia fyysiseen kehoon en näe pitkällä tähtäimellä.

Ihmisen henkiseen puoleen kuvataideterapeuttisten menetelmien vaikutukset voivat olla hyvin laajat. Toiminta on luonnostaan itsestä lähtevää, joka jo itsessään voi vahvistaa ihmisen itsetuntemusta ja -tuntoa, toimia purkautumismuotona erilaisille tunteille, kokemuksille ja tilanteille. Esimerkiksi mahdollisuus reagoida nopeasti elämäntilanteiden muutoksiin vahvistaa henkilön elämänhallinnan kokemusta. Kuvataideterapeuttisen toiminnan avulla asiakkaan on mahdollista saada myös iloa, vaihtelua, voimaa ja virkistystä. Toisaalta hän voi kokea tilanteen rauhoittavana. Parhailaan kuvataideterapeuttiset menetelmät ovat mahdollisuus tarkastella itseä ja ympäröivää maailmaa turvallisen keinon avulla. Kun asiakas tulee tietoisemmaksi itsestään ja suhteesta ympäristöön sekä saa oppimisen ja onnistumisen kokemuksia, hän pystyy myös tarkastelemaan ja vaikuttamaan omaan elämäänsä, itseensä sekä ympäristöönsä yhä voimakkaammin. Terapeuttinen prosessi ei ole vastakkainasettelua, ongelmakeskeistä eikä sitä käyttäessä jää kiinni verbaalisiin ongelmiin.

Henkisen kuntoutuksen uhkakuvat ja haitat voivat olla lumekuntoutuminen ja auttajan varjon vaikutukset. Tärkeää onkin kuvataideterapeuttisten menetelmien ohjaajan itsereflektointi sekä kommunikointi asiakkaan, hänen lähiverkostonsa, työkavereiden ja työnohjaajan kanssa. Samoin väärin ohjatut ja suunnitellut tehtävät, kiire ja muut resurssien vähyydet ja niistä seuranneet terapeuttisten rajojen heikentymiset voivat vaikuttaa kuvataideterapeuttisten menetelmien laatuun. Myös tältä kannalta on oleellista, että luovia terapiamuotoja käyttää siihen koulutuksen saanut henkilö.

Situationaalisuuteen vaikutetaan erityisesti asiakkaan osallisuutta ja voimaantumista tukemalla. Samalla kun hän saa tietoa itsestään ja ympäristöstään, hän saa myös kommunikointikeinon, jolla tuoda esille esimerkiksi taitojaan tai asioita, joissa kaipaa tukea ja vahvistumista. Näin myös vaihtoehtoiset ja luovat tulevaisuuden näkymät ovat mahdollisia. Asiakkaan on kuvataideterapeuttisten menetelmien avulla myös mahdollista kehittyä sosiaalisissa taidoissaan sekä kehittää sosiaalisia suhteitaan. Tämän avulla asiakas voi ottaa myös erilaisia rooleja ympäristössään.

Kuvataideterapeuttinen toiminta voi tukea kuntoutuksessa mukana olevan työntekijän laadukkaan työn toteutumista. Työhönvalmennuskeskuksen tärkeä tehtävä osana erityistä tukea tarvitsevien kuntoutusta on tarjota heille paikka ja tuki taitojen kehittämiseen, sosiaaliseen kanssakäymiseen sekä työmahdollisuuksiin. Tätä toimintaa tukee alihankinta- ja muiden töiden tekeminen sekä arjen askareiden ja -toimintojen riittävän hyvä sujuminen. Tämä antaakin hyvän pohjan myös kuvataideterapeuttisen toiminnan toteuttamiseen. Myös työhönvalmennuskeskuksen tavoitteen toteutumisessa kuvataideterapeuttiset menetelmät voivat toimia kehittäen ja tukien taitoja sekä lisäämällä asiakkaan omaa motivaatiota sekä toimintakykyisyyttä. Samalla taideterapeuttinen toiminta mahdollistaa asiakkaan kiireettömän ja rauhallisen kohtaamisen.

Kuvataideterapeuttisen toiminta mahdollistaa tiedon ja ymmärryksen lisääntymisen asiakkaan tilanteessa. Se on toimintaa, johon voidaan osallistua mielenkiintoisina ihmisinä, ei erilaisia diagnooseja omaavina henkilöinä. Näin tapaamisilla saadaan tietoa koko ihmisestä, jonka vamma on vain yksi osa häntä. Samalla kuvataideterapeuttinen toiminta on sekä osallistavaa että normalisoivaa. Tietoa voidaan saada esimerkiksi henkilön sosiaalisista suhteista, ikään ja kehitykseen liittyvistä teemoista, peloista tai toiveista. Esimerkiksi KVPS Tukena Oy:n ja Tyvan kehittämishankkeet asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja laadukkaiden tavoitteiden asettamisen ja arvioinnin suhteen ovat kohteita, joita kuvataideterapeuttisin menetelmin voidaan kehittää kunhan resurssit ja muut reunaehdot otetaan huomioon.

Toimintatutkimuksen luonne käytäntöön orientoituneena, elävänä ja kehittyvänä tutkimusmuotona tulee esille omassa tutkimuksessani. Sitä arvioidessa onkin syytä huomioida henkilö- aika- ja paikkasidonnaisuus: Toimintatutkimuksestani tuli tällai-

nen juuri tässä paikassa, tässä ajassa ja näiden ihmisten kanssa työskennellessä. Oma roolini tutkijana, havainnoijana ja osallistujana vaikuttaa tutkimukseen. Haastattele-malla ja lainaamalla osia asiakkaiden haastatteluista halusin tutkimuksessani tuoda esille myös asiakkaiden äänen. Lisäksi apunani on ollut aiempi tutkimus aiheesta se-kä muiden työntekijöiden havainnot ja ammattitaito. Monikanavaisuuden ja usean eri havainnointi- ja tutkimusmenetelmän käyttö on ollut erittäin tärkeää tutkimuksen va-lidiuden ja reliabiliteettin kannalta. Jos otetaan huomioon nämä tutkimukseen vaikut-tavat eri elementit, voidaan sitä tarkkaan harkiten hyödyntää myös muissa erityistä tukea tarvitsevien toimintaympäristössä.

Toimintatutkimuksen teko on antanut minulle mahdollisuuden kehittää omaa amma-tillista osaamistani. Olen päässyt syventymään teorian ja käytännön kautta tutkimuk-sen tekemiseen, erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kanssa tehdyn työn erityis-piirteisiin, kuvataideterapeuttisiin menetelmiin, kuntoutukseen ja työhönvalmennus-keskuksen toimintaan. Samalla olen uskoakseni kehittynyt itse ihmisenä. Tämän on mahdollistanut ennen kaikkea vaikuttavat kohtaamiset Tyvan asiakkaiden ja henkilö-kunnan kanssa. Mahdollisuus työskennellä ammattitaitoisten ihmisten kanssa on mahdollistaneet usean eri näkökulman löytymisen tutkimuksen eri vaiheissa. Toivon siitäkin syystä, että tutkimukseni tuo omalta osaltaan kortensa kekoon kehittäessään kuvataideterapeuttisten menetelmien käyttöä erityistä tukea tarvitsevien kuntoutuk- sessa tuoden esille teoriaa, menetelmiä sekä niistä saatuja tuloksia.

Taide- ja kulttuuritoiminnan sekä kuvataideterapeuttisen toiminnan erilaiset aspektit Tyvalla voidaan tulevat mielestäni hyvin esille tässä asiakkaan pohdinnassa:

”Se on samalla sellasta terapiaa, että siinä oppii näkemään omankädenjälkeensä. Ja jokainen tekee omanlaistaan taidetta. Sen ei tarttee olla mitään sellaista, että kaikki pitää olla sellaista täydellistä, vaan kaikki saavat tuoda siinä omat taitonsa esiin. Ja hyvä tunnelma on tärkeintä, että saa tehdä. Että kukaan ei ota stressiä, vaan saa teh-dä omassa tahdissaan. Saa käyttää sitä aikaa niin paljon kun tarvitsee. Ja jokainen tekee omanlaistaan taidetta. Sitten se voi tuoda sen surun kuvassa esiin ja niin sitä voi päästä purkamaan. Jos vaikka joku ihminen on loukannut. Tai tehdä iloisilla vä-reillä ja tulla iloiselle tuulelle. Että on erilaisia purkautumiskeinoja.”

LÄHTEET

- Alanko, A. 1981/2003. Taideterapian eri toimintamuodot. Taideterapia, Suomen Taideterapiayhdistys ry:n jäsenjulkaisu.
- Anttila, P. 2005. Ilmaisui, Teos, Tekeminen ja Tutkiva toiminta. Hamina: Akatiimi Oy.
- Bardy, M, Haapalainen R, Isotalo M & Kohronen, P (toim.). 2007. Taide keskellä elämää. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Case, Caroline & Dalley, T. 1992. The handbook of Art therapy. London: A tavistock/Routledge publication.
- Dougherty, C.J. 1991. Values in rehabilitation: Happiness, freedom and fairness. Journal of Rehabilitation 1991 (1).
- Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:18. Viitattu 26.4.2015.
http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc-sp/Rec%282006%295%20Finland.pdf
- Ekotehokas yhteiskunta ja hyvinvointia edistävä elinympäristö. Ympäristöministerin moniste 2002:101. Viitattu 10.4.2015.
www.environment.fi/default.asp?contentid=66308&lan=fi.21.8.2008.
- Giddens, A. 1994. Beyond left and right. The future of radical politics. Cambridge: Polity Press
- Hautala, P-M. 2013. Erityistä tukea tarvitsevien ohjaamisesta. Opetusdiat kurssilta Kuvataideterapia ryhmässä 13.12.2013.
- Hautala, P-M. 2012. Kuvataideterapian sovelluksia oppimisen sytyttäjinä. Teoksessa P-M. Hautala & E. Hokkanen (toim.) Kuva kantaa – Kuvataideterapia kasvatuksen, opetuksen, hoidon ja kuntoutuksen tukena. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, 10 – 21. Sarja D, Muut julkaisut 1/2012.
- Hautala, P-M & Honkanen, E. (toim.).2012. Kuva kantaa. Kuvataideterapia kasvatuksen, opetuksen, hoidon ja kuntoutuksen tukena. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Sarja D, Muut julkaisut 1/2012.
- Holt, G., Hardy, S. & Gratsa, A. 2004. General Information Regarding Mental Health Problems. Teoksessa Holt, G., Gratsa, A., Bouras, N., Joyce, T. Spiller, M. J. & Hardy, S. In Guide to Mental Health for Families and Carers of People with Intellectual Disabilities. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Huttula, K. & Leijala-Marttila, M. 2012. Taidepsykoterapia-psykoanalyttinen näkökulma. Teoksessa (toim.) Matti O. Huttunen & Hely Kalske. Psykoterapiat. Porvoo: Duodemic.

International Labour Organization. Skills and Employability Branch (SKILLS). Viitattu 15.4.2015. <http://www.ilo.org/skills/lang--en/index.htm>

Järvikoski, A & Härkäpää K. 2011. Kuntoutuksen perusteet – Näkökulmia kuntoukseen ja kuntoutustieteeseen. Helsinki: WSOYpro Oy Helsinki.

Kananen, J. 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylä: Suomen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kantojärvi, A. 2009. Arjen pyörteissä – arki kehitysvammaiseksi määriteltyjen ihmisten mielenterveyttä määrittelemässä. Tampere: Kehitysvammaisten Tukiliitto ry.

Kari O, Niskanen T, Lehtonen H & Arslanoski V. 2013. Kuntoutuksen tukeminen. Helsinki: Sanoma Pro oy.

Kaski, M. (toim.), Manninen, A & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Kirsikodin kotisivut. Viitattu 6.4.2015.
<http://www.kirsikoti.fi/>

Koskentausta, T. 2006. Kehitysvammaisten mielenterveyshäiriöt – mitä etsitään ja miten hoidetaan. Teoksesta Lääketieteellinen Aikakausikirja Duodecim 15 / 2006.

Lehtinen, U & Pirttimaa, R. 1993. Aikuiskasvatuksen suunnitelma NOVA. Normalisaatio, Osallistuminen, Vuorovaikutus, Aikuisuus. Miten tukea kehitysvammaisen nuorten ja aikuisen kasvua. Jyväskylä. Jyväskylän ylioppilaspaino.

Nirje, B. Normalisaatioperiaate – 25 vuotta myöhemmin. Kirjassa Lehtinen, U. & Pirttimaa, R. 1993. Arjessa tapahtuu! Puheenvuoroja kehitysvammaisuudesta ja aikuiskasvatuksesta. Jyväskylä: Painotalo Sisä-Suomi Oy.

Leijala, M. & Huttula, K. (toim.). 2011. Taidepsykoterapia. Psykoanalyttinen näkökulma. Porvoo: Bookwell oy.

Leijala, M. Taideterapia. 2002. Suomen taideterapiayhdistys ry:n jäsenjulkaisu. Teema: Ryhmäterapia.

Liikanen, H-L. 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1. Helsinki: Yliopistopaino.

Malchiodi, C. A, 2010. Taideterapian käsikirja. Kuopio: UNIPress.

Malm M, Matero M, Repo M & Talvela E-L. 2004. Esteistä mahdollisuuksiin - Vammaistyön perusteet. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Malte-Colliard, K & Lampo, M. 2013. Voimaa taiteesta. Malleja taiteen soveltamisesta hyvinvointialalla. Tampere: Tammerprint.

Mantere, M-G. 2007. Auttamisen käänköpuoli. Teoksessa Rankanen, M., Hentinen, H. & Mantere M-H. Taideterapian perusteet. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Mattila, H. 2008. Voimaantumisen ydin – sosiaali- ja terveysalalla toimivien ihmisten mahdollisuuksia voimaantua työssään. Väitöskirja. Kuopion yliopisto. Viitattu 29.2.2014. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-27-1061-4>

Maxwell, J. 1996. Qualitative Reasearch Desing: An Interactive Approach. Usa: Sage Publications. Inc.

Nind, M & Hewett, D. 2011. Suom. Salminen, J. Voimauttava vuorovaikutus - Opas toimintatavan käyttöön. Suomenkielisen laitoksen kustantaja: Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Nouko-Juvonen, S. 1999. Pyörätuolitango. Näkökulmia vammaisuuteen. Helsinki: Oy Edita Ab.

Perkins, D.D & Zimmerman, Mark. 1995. Empowerment Theory, Research, and Application. Teoksessa American Journal of Community Psychology, Vol. 23, No. 5, 1995.

Pietarinen, J. 1994. Itsemäärääminen ja itsemääräämisoikeus. Teoksessa (toim.) Juha Räikkä. Oikeus itsemääräämiseen. Helsinki: Painatuskeskus, 15–47.

Ranta, M. 2011. Kehitysvammaisten taideterapian erityispiirtee. Teoksesta Leijala, M. & Huttula, K. (toim.). 2011. Taidepsykoterapia. Psykoanalyttinen näkökulma. Porvoo: Bookwell oy.

Rauhala, L. 2005. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Yliopistopaino.

Rankanen, M., Hentinen, H & Mantere, M-H. 2007. Taideterapian perusteet. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Sakki, M-L, 2002. Taideterapia. Suomen taideterapiayhdistys ry:n jäsenjulkaisu. Teema: Ryhmäterapia

Seeskari, D. 2004 Lasten ja nuorten terapia: Kasvamisen voimavara. Lasten ja nuorten taideterapia. Helsinki: Kirja kerrallaan.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma Vampo 2010-2015. Julkaisuja 2010:4.

Suikkanen, A., Härkäpää, K., Järvikoski, A., Kallanranta, T., Piirainen, K., Repo, M. & Wikström, J. 1995. Kuntoutuksen ulottuvuudet. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Siitonen J & Robinson H. 2001. Pohdintaa voimaantumisesta. Julkaisussa Järvisalo L. (toim.) Muutoksen kautta kasvuun. Kotilo ry:n julkaisuja. Pieksämäki: RT-Print Oy.

Taideterapia. Suomen Taideterapiayhdistys ry:n jäsenjulkaisu. Teema: Ryhmätaideterapia. Vastaava toimittaja: Huttala, Kirsi. Valopaino Oy. Helsinki, 2002.

Tukena – Mukana hyvässä elämässä. KVPS Tukena oy:n kotisivut. Viitattu 2.3.2015. <http://www.tukena.fi/>

Valtionneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:9. Viitattu 26.4.2015. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3655.pdf&title=Valtioneuvoston_selonteko_vammaispolitiikasta_2006_fi.pdf

Vuori, B. 1999. Jalat maassa – pää pilvissä. Yksilöllinen suunnitelma. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

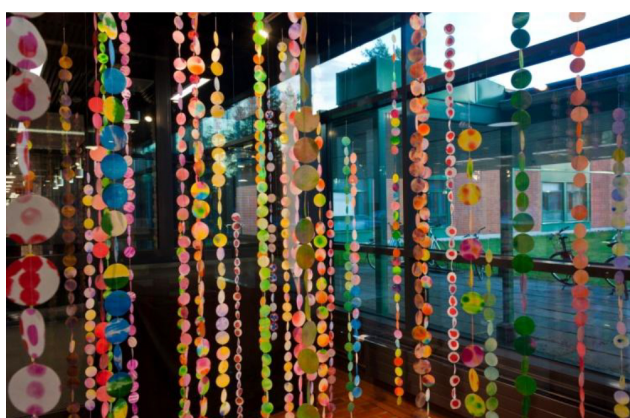
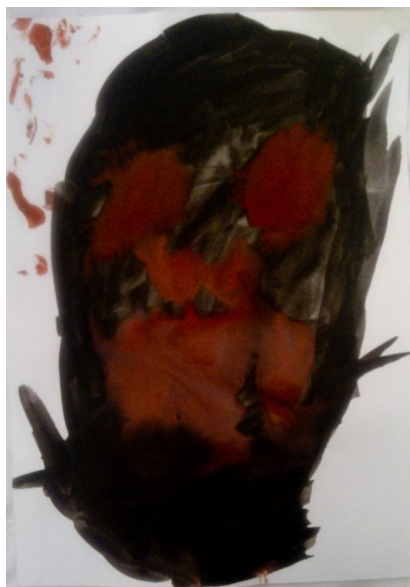
Wadström, O. 1993. Itsensä vahingoittaminen ja aggressiivisuus, syyt ja hoito. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Wald, J. ”The Role of Art Therapist in Post-Stroke Rehabilitation”. Teoksessa C.A. Malchiodi. Medical Art Therapy with Adults. London: Jessica Kingsley Publishers.

LIITE 1

TAIDETAPAAMISISSA TEHTYJÄ TEOKSIA

Taide Tukena
- KVPS Tukena Oy:n
asiakkaiden yhteistyötely

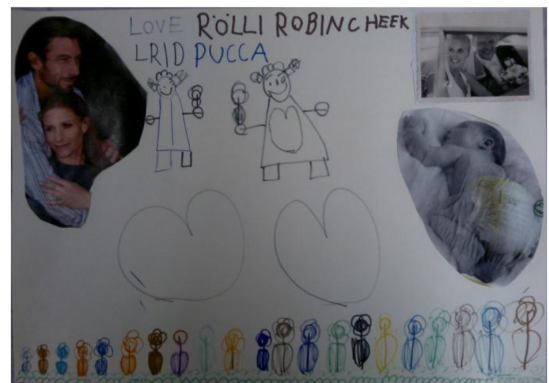
13.11 - 16.12.2014

Kankaanpään Kirjasto
Kangasmoisionkatu 1
38700 Kankaanpää

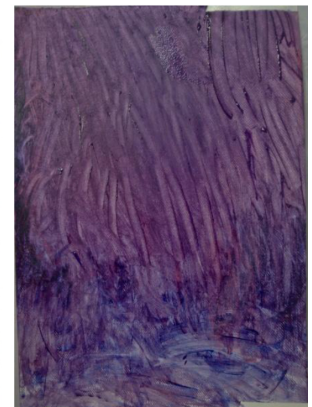
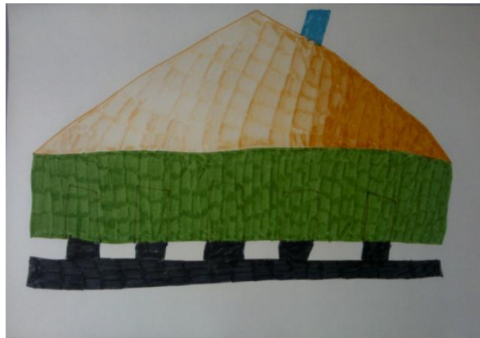
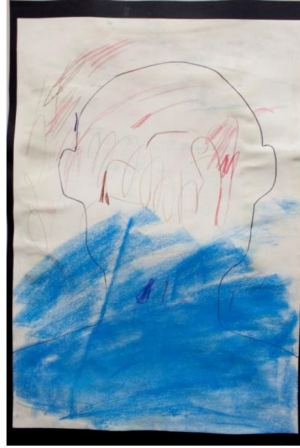
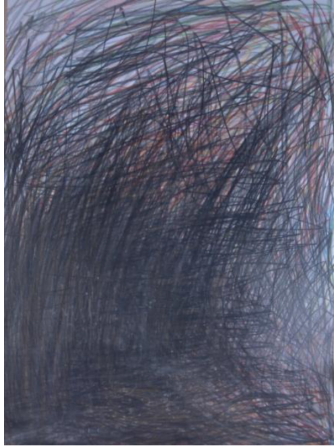
Ma - pe klo 12 - 19
lauantaisin klo 10 - 14
aattoina klo 10 - 15

LIITE 2

KUVATAIDETERAPEUTTISESSA AVOIMESSA RYHMÄSSÄ TEHTYJÄ
TEOKSIA

LIITE 3

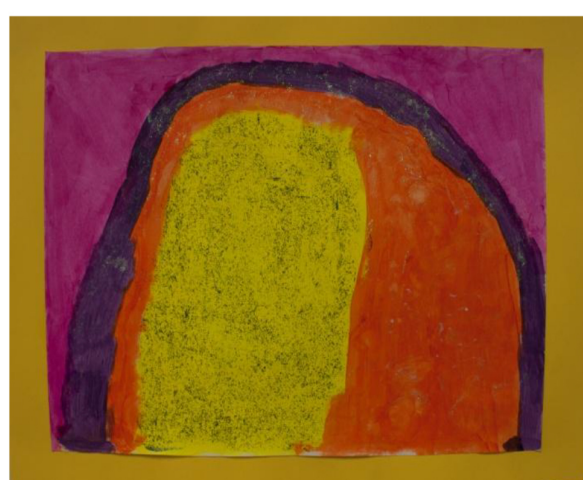
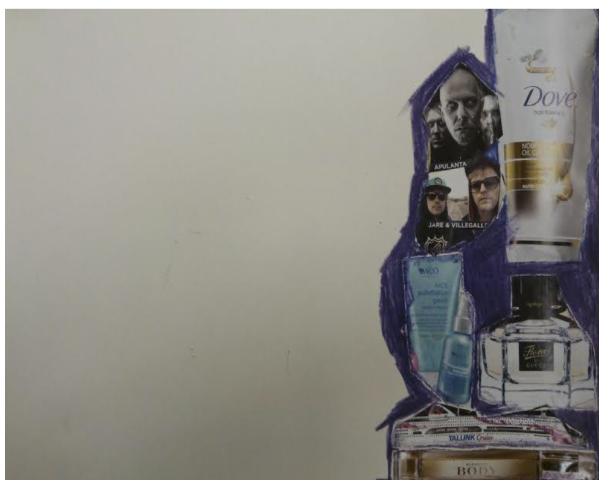
KUVATAIDETERAPEUTTISESSA SULJETUSSA RYHMÄSSÄ TEHTYJÄ
TEOKSIA

LIITE 4

KUVATAIDETERAPEUTTISISSA
TEOKSIA

YKSILO'TAPAAMISISSA TEHTYJÄ

LIITE 5

HAASTATTELURUNKO JOHTOTEHTÄVISSÄ OLEVALLE TYÖNTEKIJÄLLE:

KVPS Tukena Oy:n historia ja kehitys.

KVPS Tukena oy:n arvot ja miten niitä pyritään toteuttamaan arjessa?

Miten toimintaa kehitetään KVPS Tukena Oy:ssä ja sen eri toimipisteissä?

Mihin tarpeeseen KVPS Tukena Oy:n työhönvalmennuskeskukset tulivat?

Miten asiakkaat tulevat työhönvalmennuskeskuksiin? (Minkä palvelun kautta, millä perusteilla ym.)

Miten kuntoutus nähdään KVPS Tukena Oy:ssä ja miten siihen pyritään (menetelmät, työskentelymetodit ym.)?

Miten menetelmien ja työskentelymetodien nähdään vaikuttavan asiakkaan kuntoutuksessa?

Mitä menetelmiä Tukena Oy:ssä on käytetty asiakkaan henkisen hyvinvoinnin tukemiseksi?

Miten Tyvalla toimitaan kriisitilanteissa tai jos esim. joku asiakas voi henkisesti pahoin?

Onko asiakkailla ennen ollut taiteellista työskentelyä Tyvalla ja miten sen on nähty vaikuttavan?

Onko sinulla näkemystä siitä, että kuvataiteellisesta tai kuvataideterapeuttisesta toiminnasta voitaisiin saada jotain lisäarvoa työskentelyyn? Jos siitä saataisiin lisäarvoa, niin mitä ja millaisissa tilanteissa?

Minkälaista kuvataiteellista tai kuvataideterapeuttista toimintaa toivottaisiin?

Mitä uhkia ja haittoja sellaiselle toiminnalle voitaisiin nähdä tällaisissa paikoissa ja tämän tyyppisten asiakkaiden kanssa työskentelyssä?

LIITE 6

HAASTETTELURUNKO TYÖNTEKIJÄLLE

Kuvaile kuvataidetoimintaa, jota olen nyt Tyvalla tehnyt?

Onko tämä ollut erilaista toimintaa aiempaan kuvataidetoimintaan nähden?

Miten päivät päivätoiminnan puolella yleensä kuluvat? Miten kuvailisit esim. tehtäviä tai töitä, joita siellä tehdään.

Minkälaisia tavoitteita asiakkaalle kirjataan?

Onko asiakkaita ohjattu tekemään kuvataidetta näiden tavoitteiden saavuttamiseksi?

Mitä muita tavoitteita kuvataidetoiminnalla päivätoiminnan puolella on ollut?

Koetko, että kuvataideterapeuttinen toiminta voisi tukea Tyvan asiakkaita ja työntekijöitä jollain lailla?

Minkälaisia keinoja työtoiminnan puolella on käytetty asiakkaan henkisen hyvinvoinnin tukemiseksi tai kun joku voi huonosti? Esim. kriisitilanteet.

Minkälaisia menetelmiä on asiakkaan oman äänen esille tuontiin ja kommunikointiin?

Voisiko kuvataideterapeuttista toimintaa kehittää jollain lailla?

Voisiko itse ajatella tekeväsi kuvataiteellista toimintaa enemmän taideterapeuttisesti?

Onko taideterapeuttisesta toiminnasta ollut jonkinlaisia haittavaikutuksia Tyvalla?

Näetkö jotain uhkia tämän kaltaisen toiminnan toteuttamiseen Tyvalla?

Koetko tarpeelliseksi, että kuvataideterapeuttinen toiminta jatkuisi Tyvalla?

LIITE 8

HAASTATTELURUNKO ASIAKKAALLE:

Mihin kuvataidetapaamisiin olet osallistunut?

Kuvaile toimintaa, johon olet osallistunut omin sanoin.

Eroaako se muusta työstä, jota olet Tyvalla tehnyt? Miten?

Oletko tykännyt jostain taidetoiminnassa erityisen paljon? Miksi?

Onko taidetoiminnassa tehty jotain, mistä et ole tykännyt? Miksi?

Onko taidetoiminnassa ollut jotain, mistä et ole tykännyt?

Oletko voinut vaikuttaa tekemiseen? Miten?

Mitä olisit toivonut lisää?

Onko joku tapahtuma jäänyt erityisesti mieleesi? Miksi?

Koetko, että taidetoiminnasta olisi ollut apua Tyvassa?

Entä muussa elämässä?

Oletko tykännyt tehdä töitä ryhmässä?

Mitä mieltä olit ohjauksesta ryhmissä?

Haluaisitko, että tämänkaltaisen toiminta jatkuisi työhönvalmennuskeskuksella?

Piirrä tai maalaa kuva, joka kuvastaa toimintaa ja siitä heränneitä tunteita.